

פינת הריבית נערך ע"י גמ"ח 'אושר בכבוד'

'אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדידת קבע ושב בדירת עראי' (ריש מס' סוכה). ושבעים פרי החג כנגד ע' אומות העולם וסימן כליה היא להם (רש"י פר' פנחס). והרי לן עבודה של ביטול המציאות המדומה של עוה"ז. וכן נוהגין בסוכות לקרא מגילת קהלת המהבילה את הנאות עוה"ז, מפני שהם ימי שמחה וכתבי בה 'ולשמחה מה זו עושה' (מ"ב ס"ו תצ סק"י). ויש להתבונן היאך עבודה זו של ביטול מציאות עוה"ז וההבלת הנאותיו ניתנת לנו כהמשך לעבודת הימים הנוראים.

ידועה התמיהה שמעמיד ר' ישראל סלנטר מדוע לא ניתן יוה"כ פ' קודם יום הדין דר"ה. כך היינו מגיעים אל הדין נקיים מחטא. והנה תוכן מצות שופר ברה"ב מבואר בגמ' ר"ה (טז). 'אמר הקב"ה אמרו לפני מלכותי כדי שתמליכוני עליכם וכו' ובמה בשופר'. ובק"ש חזינן שהמלכה אינה קבלת עול מצוות אלא היא קבלה קודמת לה, וכך הביא הרמב"ן מחז"ל בריש עשרת הדברות 'קבלתם מלכותי קבלו גזירותי'. אלא שצ"ב מהו מהות קבלת מלכותו בלא קבלת מצוות.

הנה מפורסם בשם הגר"א ד'מלכות' היא ברצון העם [בשונה מ'ממשלה']. ומדוע ירצו העם במלך - אלא משום שמכירים בכך שבידו להשפיע להם טובה. כך יל"פ עניינה של קבלתנו מלכותו יתב', דהיינו שמכירים אנו שאין לנו כלום מבלעדי ותלויים אנו אך ורק בו, במלך חפץ בחיים, ומתוך כך אין פנייתנו וכניעתנו אלא אליו ית'.

אם כנים הדברים נמצא דהוה דין ר"ה - עד כמה אנו מעמידים עצמנו להיות תלויים בו ית', ור"ה הוא זמן התחדשות ענין זה, הראשון דימי התשובה - לשוב עד ה' אלקינו, ודנים כל אחד באשר הוא שם, היינו כפי מדרגתו בזה בימי הדין. לפי"ז יש להבין דשפיר קדם ר"ה ליוה"כ, דמקוה ישראל ה' ולפניו אנו מיטהרים, לפני ה' תהרהר, על כן דוקא 'בעשרת הימים ישא לפשע עבדי' (לשון הרמב"ן פר' אמור עה"פ 'זכרון תרועה').

לאור האמור יבואר אשר אחר כל זאת מצווים אנו להחזיר למעשה ובפועל מעלה נפשית זו שזכינו לה בימים הנוראים, לצאת מכל מחסה ולבטל כל מציאות וכל ערך מבלעדי החסיון בצל כנפי ה"ת.

והנה בחתימת קהלת אמר שלמה המלך 'סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם'. צ"ב בתרתי, חדא איך מסתגף זו נובעת מכלל המגילה, ועוד מהו 'זה כל האדם'. נראה נכון להבין עפ"י"מ שאחז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, והיינו שאין שום תנועת נפש או גוף - שנעה באדם - מכחו הוא, דהא הכל בידי"ש, חוץ מיראת"ש - היראה לבדה היא ביד האדם, היא פעולתו היחידה, רק מה שנע בו מכח היראה הוא מכחו. היראה, א"כ, היא הביטוי לעצמיותו. זה כל האדם.

ולא אמרו 'פחד' אלא 'יראה', והיינו לשון ראייה והכרה שהכל ממנו ואין כלום מבלעדי. וראה זו היא המציאות לכניעה אליו ית' לעשות רצונו ולהמנע מהמרות. ראיית אפסיות עצמו - היא הביטוי היחיד לעצמיותו! [לאור זאת יפורש קרא ד'יראת ה' תוסף ימים' (משלי י כז). תן לחכם ויחכם].

נטילת ד' מינים - המרמוזים על ד' אותיות שם הויה - היא העוצרת רוחות רעות וטללים רעים. ההכרה כי ממנו הכל ואין מלבדו - מפורת כל ערפול.

ומה נפלא שעבודת ההתבטלות דסוכות היא המביאה לגמר ושיא ירח האיתנים - שמיני עצרת - שאומר הקב"ה לישראל 'בבקשה מכם עשו לו שילועד קטנה כשדו שאהנה מכם' (רש"י פר' פנחס) ו'נשמח אני ואתם' (ר' צדוק בספרו רסיסי לילה בשם תנחומא שם, ולפנינו 'נגלגל אני ואתם'). דוקא התבטלותו היא המביאה להעצמת ישותנו. כי זה כל האדם.

כדרכנו נעלה נידון בהלכות ריבית, והפעם בשאלה שעלתה מתוך שאיפת הידור במעשר כספים.

גורל חוזר על שני השדות אלא כל אחד נשאר בשדה שעלתה בחלקו בגורל הראשון, ואם עלה בחלקו של השלישי אחת מהשדות הראשונים, השדה השלישית בחלקו בה ממשכים לחלוף בה, וחולקים גם בשדה השניה), דס"ל קם דינא, ואף שבמכוון כור בשלושים יכול לחזור בו אפי' בסאה האחרונה (אא"כ הוסיף ואמר סאה בסלע שאז ראשון ראשון קנה), שם תיקנו חכמים שיוכל לחזור בו כיון שזה גם לטובת המוכר אם תתייקר התבואה ביתיים, וגם לטובת הלוקח שיוכל לחזור בו כפי שראשון ראשון קנה, שאני התם שכל סאה נגמרה מכירתה משמשו, אבל בחלוקת קרקע נח להם להפטר מהר זה מזה ויזכה כל אחד בחלקו ויטור בו, דקדירא דבי שותפי לא חמימי ולא קרירי, ולהכי קם דינא.

ק"ו: לרב פפא הלכה שמקמצין שיתן חצי מהשדה לאחיו מאיזה צד שירצה, ובלבד שתהיה שוה כמו החצי השני, ולאמיומר הלכה כרב, וכן הלכה.

אחים שחלקו ירושה ובעל חוב נטל חלקו של אחד מהם,

(ומיירי באפותיקי, דבלאו הכי צריך ליטול חלק מכל אחד, ומיירי באפותיקי שאפשר לשלם זוזי, ולא באפותיקי שאינו יכול לסלקו בזוזי. תוד"ה ובא), לרב בטילה החלוקה וחולקים בשוה את מה שנשאר, דס"ל שדינים כיורשים שכולם חייבים לפרוע את חובת אביהם, ומה שחלקו יש ברירה והוברר שזכה כל אחד בחלק הראוי לו, ולא קנו זה מזה כלום, (ולדבריו אין מחזירים זה לזה ביובל). וכתבו התוס' (ד"ה רב) שגם אינו יכול לסלקו בזוזי, ולכן בהכרח ס"ל דכיורשים דמו, דאי כלקוחות באחריות יכול לסלקו בזוזי, ואמאי בטילה מחלוקת. ולשמואל הפסיד חלקו, דס"ל שדינים כלקוחות שלא באחריות, דאין ברירה, (דרק בנותן מעות אמרינן אחריות טעות סופר, אבל כאן נח לשניהם לא להשתעבד זה לזה, ולדבריו מחזירים זה לזה ביובל). ולרב אסי נוטל רביע בקרקע או במעות, דמספקא ליה אי דינם כיורשים או כלקוחות, הרשב"ם מפרש דמספקא ליה אי כרב אי כשמואל, ולכן משלם רבע, ואותו רבע נותן לו קרקע מהחלוקה, או מעות מפני שהיה יכול לפרוע לבעל חוב מעות. עוד מביא הרשב"ם שרש"י בב"מ מנאר באופן נוסף, דאי כלקוחות היינו כלקוחות באחריות, ולפי זה נותן רביע בקרקע כדון יורש, ועוד רביע במעות כדון לוקח באחריות. (וכתבו התוס' (ד"ה רב) שרב אסי חלק על רב וסובר שאת החלק של הירושה יכול לסלקו בזוזי, משום דאמר ליה שגם את הבעל חוב הוא היה מסלק בזוזי, ורב אינו חושש לסברא זו. ואף דשומא הדרא לעולם, וא"כ יכול לתת לו מעות ולפדות את הקרקע, נפקא מיניה היכא שמכרה או הורשה שבוה אינו יכול לפדותה). ולהלכה בטלה מחלוקת, ומבואר שהאחים שחלקו דינם כיורשים.

דיינים שנחלקו בשומא

שלשה שבאו לשום את הנכסים לצורך מזון האשה והבנות, ואין שומת בית דין בפחות משלשה.

אם יש אחד כנגד שניים, בין שהאחד אומר יותר בין שהאחד אומר פחות, בטל היחיד במיעוטו דכתיב "אחרי רבים להטות".

ואם אחד אומר במאה והשני אומר בשמונים והשלישי אומר במאה ועשרים-

לת"ק דנים את הקרקע במאה, שזה השומא הממוצעת, דשני דיינים אומרים שאינה שוה פחות ממאה, ונראה דה"ה אם שומתו יותר ממאה, שאינו ממש שומא ממוצעת.

ק"ז: לר"א ברבי צדוק דנים את הקרקע בתשעים, דתולים ששני הראשונים טעו בעשר, דאדם טועה בעשר להזיל או להוקיר, ואין ללכת אחרי מי שאומר מאה ולומר שרק הוא צדוק, ואין אומרים ששוויה מאה ועשר והשניים האחרונים טעו בעשר, דיש לנו לילך אחר הפחות דתפשת מועט תפשת.

ק"ו: מכר בית כור עפר בסימניו ובמצריו בתוך הסימנים והמצרים שאתה רואה, אם חיסר פחות משתות הגיעו דכיון שבמכירה בסתמא הדין כמו באומר הן חסר הן יתר דעד רובע לסאה הגיעו, והוסיף לומר בסימניו ובמצריו, הוי כמכור לו שדה זו כמות שהיא בין קטנה בין גדולה, ואם חיסר יותר משתות ינכה הלוקח מהמעות שמשלם דכיון שאמר בית כור צריך שיהיה קרוב לכור, ואם הותר יחזיר לו קרקע, ושיעור שתות אינו משום אונאה, דאין אונאה לקרקעות, דאם מכר שוה פרוטה במנה או שוה מנה בפרוטה הגיעו, אלא זה שיעורא דרבנן, דבהכי מחיל איניש היכא שאמר בסימניו ומצריו. ואם חיסר שתות בדיוק, לרב הונא דינו כפחות משתות, ולרב יהודה דינו כיותר משתות.

ושיעור שתות הוא כמו בשום הדיינים ששמו נכסי היתומים למוכרם למזון האשה והבנות, ואמנם שם לכו"ע אם טעו שתות בדיוק בטילה השומא, ובטל המקח לגמרי, וכאן י"א ששתות כפחות משתות, וגם ביותר משתות מחזיר את הפרש ולא בטל המקח. ורשב"ג סובר שהמקח קיים, דא"כ מה כח בית דין יפה.

ק"ז: ואם הלוקח מכיר את הקרקע וידוע שהיא פחותה יותר משתות מהמידה שהמוכר אמר לו הגיעו, דסבר וקיבל, והמוכר טוען שמה שאמר שהיא גדולה יותר, אין כוונתו שישלם גודל זה משדה אחרת או ינכה מן הדמים, אלא כוונתו שהיא שוה כמו גדולה יותר, ולהשיב מקחו אמר כן.

מדיני חלוקת יורשים

הלן יבואר דין אחים שחלקו ירושה, מתי חלה החלוקה כשחלקו בגורל, ומה הדין אם אחרי החלוקה בא אח נוסף שלא קיבל חלקו, או כשבעל חוב גבה מאחד האחים.

מתי חל הקניין בגורל - יורשים שחלקו ע"י גורל, לרבי יוסי ברגע שהאח הראשון עלה חלקו בגורל, קנו כולם שאין האחרים יכולים לחזור בהם כלפי חלקו, ואם הם שני אחים קנה גם השני את חלקו. ואם נפל הגורל לכולם פשיטא שכולם קנו, אע"פ שלא החזיקו כל אחד בשלו, שכיון שכולם מוחזקים בכל הקרקע אין הגורל מקנה להם כלום אלא מברר לכל אחד חלקו המגיע. (ואין חילוק בזה בין קרקע למטלטלין). רבי אלעזר אומר שהטעם שקנו בגורל אע"פ שלא החזיקו (דאם החזיקו פשיטא שקנו) הוא כמו שבחלוקת הארץ הגורל קנה כדאמרינן לקמן (קכ"ב). שאלעזר מלושב באורים ותומים וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחים לפניו, והיה מכין ברוח הקודש מי ומה יזכה בגורל, והגמ' שואלת דא"כ יצטרכו קלפי ואורים ותומים, ורב אשי מפרש שבאמת הגורל קונה כמו בחלוקת הארץ, וא"צ אורים ותומים משום דגמרו ומקנו בלב שלם בההיא הנאה דקא צייית להדדי לחלוק בגורל ולא להמשיך להיות שותפים ושלא יהיה עיכוב בדבר, והגמירות דעת מועילה כמו האורים ותומים.

ואם אח"כ הגיע אח נוסף ממדינת הים, לרב בטילה כל החלוקה, דס"ל דהדר דינא כיון שלא היתה כוונתם לחלוק לשלשה, והתברר שחלקו בטעות חלוקה שאינה נכונה, אבל ג' שותפים ששניים מהם חלקו לשלש חלקים בלא ידיעת השלישי, בפני בית דין של שלשה הדיוטות (דבלאו הכי לא חלה החלוקה, ואם השביחו הנכסים השביחו לאמצע, והני מילי במידי דצריך שומא, אבל במעות א"צ לחלוק בפני בית דין), כיון שחלקו לשלש חלוקות קיימת אף אם יבוא השלישי ויאמר שאינו רוצה בחלוקה זו, מפני שגם אם הוא היה כאן היו חולקים בגורל, ואין כאן טעות.

ולשמואל ב' אחים מקמצין (כל אחד מקמץ ונותן לו שליש מחלקו. רשב"ם. ותלוס' ד"ה ושמואל) אין סיבה שיגרע חלקו לקבל בלי גורל, אלא מפילים גורל על חלקו, ואם היו ג' שדות וכל אחד נטל שדה ובשלישית חלקו ועלה לחלקו השדה השלישית, אין מוטלים

מרכז אושר בכבוד
אושר בכבוד
חושבים עתיד כהלכה
בעידוד ובברכה של מרן ורבנן גדולי ישראל שליט"א
לקבל שטר זכרון דברים מהודר ללא חשש ריבית:
info@osher-b.org
להצטרפות: 073-3678617 | office@osher-b.org

מעשה שהיה כך היה, ראובן היה חדוק לפרנסתו, פנה אליו ידידו הטוב שמעון בהצעה שיפריש חומש לצדקה וכך יזכה להרווחה משמאי [לגופו של ענין, הנה 'ובתנוני' נאמר גבי מעשה, ויל"ע אם יש מקור להגדיל ענין זה ע"י קיום חומש, ואכמ"ל].

הוסיף שמעון ואמר לראובן אם תטען שבמצבך זה נסיון קשה, הנה זאת אעשה לך, באם תתן חומש מיד בקבלת המשכורת אתן לך בסוף החודש את אותו הסכום בתוספת עשרים אחוז.

טען על כך אחד הרבנים דהוי ריבית קצוצה, שהרי ראובן מוציא מעות בתחילת החודש על פיו של שמעון, ושמעון מחוייב לו יותר בסוף החודש, א"כ שמעון הוא ערב שלוף דוין ולרוב הפוסקים הוא ר"ק (ריש סי' קע, שם איירי לענין ריבית מהלוח לערב, אבל מינה יש ללמוד דה"כ חשיב הערב לזה מהמלוה).

ולכאורה מתוך כך יש לדון עוד דכה"ג לא חשיב שנתן חומש, שהרי הא דהוי ר"ק הוא משום דראובן חשיב מלוה לשמעון ושמעון פורע לו. ברם נראה פשוט דזה אינו, שהרי הכסף הגיע לצדקה ולא לשמעון, והגיע לצדקה ע"י ראובן ולא ע"י שמעון שהרי לא יזכה זאת לשמעון מדין עבד כנעני, והא דחשיב שמעון לזה הוא משום שנהנה מכך שהכסף יצא לצדקה הלכך נחשב שהשתמש בכסף זוהי קבלתו. נמצא שאכן הכסף הגיע לצדקה ע"י ראובן ואעפ"כ שמעון חשיב לזה.

עכ"פ מפני טענה זו דהוי ר"ק כערב שלוף דוין, הציע הרב שהסיכום יהיה שבתחילת החודש ראובן יפריש למעטפה חומש ורק בסוף החודש יתן אותו לצדקה, כך ששמעון ישלם לו מיד בזמן הוצאת הכסף בלא המתנת זמן, דנמצא שאין כאן הלואה.

ואין לטעון דכה"ג שמעון לא יהיה חייב כלל את התוספת ומשום דלא שייך להתחייב מאה בעד שמונים, דרק בשוה כסף שייך לקצוץ תמורה יותר משוויו אך לא בכסף עצמו שאין שמעון נותן תמורה אלא משיב את הכסף, וחוב רבית בהלואה אינו בעד עצם הכסף אלא בעד הזמן, אין לטעון כן, דאף אי בעלמא נימא הכי מ"מ בדין שייך להתחייב יותר, דאמנם טענה זו תמונע חיוב התוספת מדין ערב שלוף דוין שהמחייב בו כאילו קיבל את הכסף, אולם עדיין לא היא גרע מערב רגיל דלא חשיב כאילו קיבל את הכסף ואעפ"כ חייב בהיא הנאה דקא מהימן ליה, ובעד הנאה זו ודאי שייך לקצוץ יותר מהכסף שיצא.

איברא נראה דאם אכן כך יסכמו יוכל ראובן לתת את החומש מיד, שהרי שמעון לא דרש ממנו הוצאה מיידית אלא מוכן לשלם תוספת גם אם רק יפריש מיד למעטפה ובפועל יוציא בסוף החודש, א"כ על אף שבסופו של דבר הוציא מיידית ונמצאת כהלואה לשמעון מ"מ מוכח שהתוספת שמוסיף שמעון אינה בעד ההלואה אלא בעד עצם הוצאת הכסף.

הן אמת שהיה מקום לדון דאף דשמעון הוא ערב שלוף מ"מ לא יהא בזה איסור ריבית כלל, דהלא הטעם דהערב הוא כלוה הוא משום שרוצה בטובת הלוה ונמצא כמשתמש בכסף שניתן ללוה הלכך חשיב כקיבל מהמלוה, אבל בדין בקשת שמעון שראובן יוציא את כספו אינה מתוך רצון שהמקבל יקבל אלא שראובן יתן, ולטובת ראובן, א"כ י"ל דכה"ג לא חשיב שימוש של שמעון בכסף ולא הוא כקיבל.

ברם מואיך י"ל דכיון שעכ"פ שמעון מעוניין בהוצאת הכסף חשיב כמשתמש וכקיבל, ואף שיותר נראה לקולא מ"מ לא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה, וביותר בשאלה של ריבית רצוצה, וודאי הנכון כפי שהציע הרב הג"ל, וכדאמרן דכה"ג שסיכמו להפריש למעטפה מותר לראובן אף להיות זרין ולתת את החומש מיד. ויהי רצון שיקויים בנו 'אפס כי לא יהיה בך אביון'.

ולאחרים מחלקים לשלש את ההפרש, ושוויה תשעים ושלוש ושליש, מפני שהראשון טעה ב"ג ושליש זה הטעות השייכת בדבר ששוה יותר משמונים, והשני ג"כ טעה כך אלא שלא רצה להוסיף על הראשון יותר מעשרים, ואין נפקא מינה מי פסק ראשון, דמ"מ כל אחד יודע מה שבלב חבריו, ואין אומרים ששויה שלישי פחות מהמרב, דיש לנו לילך אחרי הפחות.

דייני גולה רוב הונא פסקו כאחרים, ורב אשי אמר שאם אין אנו יודעים טעמם איך נפסוק כך הלכה.

המוכר חצי שדה לחבירו-

משמנים ביניהם את שויה הכולל של השדה, ונוטל ממנה כפי חצי משוויה בחלק הכחוש של השדה דידו על התחונה, דשמא כונתו לחצי שווי השדה, ואם אמר לו חציה שבדרום אני מוכר לך, משמנים ביניהם כמה שוה החצי שבדרום, ונוטל חציה בדרום כשווי חציה בדרום באיזה מקום שירצה המוכר, דדילמא כונתו לשווי חציה שבדרום.

והמוכר נותן מחצי השדה שלו את מקום הגדר, ואת החריץ שרוחבו ששה טפחים, ואת הבן חריץ שרוחבו ג' טפחים, וביניהם טפח, כדי שלא תקפוץ חיה (ואם היה רק חריץ היתה נכנסת לתוכו ועוברת כיון שהוא רחב, ואם היה רק את הבן חריץ היתה קופצת מעליו), דסתם מוכר חצי שדה מוכר כל צרכי שדה, (אבל היכא שמכר לו שדה שלם פשיטא שמכר את כולה, ומה יוסיף לתת לו יותר). החריץ חיצוני מהבן חריץ אך שניהם מאחורי הגדר.

יש נוחלין

מי מוריש ומי יורש, וסדר הירושה,

ומקורות דינים אלו

כתיב איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו. ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו, ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו, ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשראו הקרוב אליו ממשפחתו יורש אותה".

באה התורה בזה ללמדנו את סדר הירושה, והיינו למי עוברים הנכסים לאחר מותו, וחז"ל דרשו מפסוקים אלו (וכן מפסוקים נוספים) את כל סדר הירושה, שעיקרה הוא שהבן (או צאצאיו) יורש ראשון, ואם אין בן יורשת הבת, ואם אין גם בת יורש האב (ואע"פ שבפסוק כתוב שאחרי האחים יורשים אחי האב, מדכתב "לשראו הקרוב" לומדים שהאב יורש את בנו, ומ"הקרוב" לומדים שהקרוב יותר קודם. או לומדים דין זה מ"והעברתם", והיינו שנחלה עוברת מן האב רק כשיש בת, ולא לאחים), ואם אין גם אב יורשים אחי האב, ואם אין גם אחים לרב יורש הסבא, וכי' וכו' על זה הדרך עולים לאביו של הסבא ואח"כ לצאצאיו וכו'. כמו כן דרשו חז"ל מפסוקים אלו את הדין שמשפחת אב קרויה משפחה ולא משפחת האם, והיינו שקרובים מהאמא אינם יורשים, וכן את הדין שהבעל יורש את אשתו, וכן שאר דיני ירושה, וכדלהלן.

ק"ת. נוחלין ומנחילים- אב את הבנים, והבנים את

האב, והאחים מן האב, אם קרוביהם מתו הם יורשים מהם, ואם הם מתו קרובים אלו יורשים אותם. וכל מי שנאמר עליו שהוא יורש, היינו כשאין מי שקרוב יותר. ואב יורש את בניו רק כשאין לבניו זרע. ואחים מן האב יורשים את אחיהם רק כשאין לאח המת לא בנים ולא אבא. ואחים רק מן האם אינם יורשים, דמשפחת אב קרויה משפחה.

וכתבו התוס' (ד"ה ואחין) שהתנגד לא שנה שאחי האב נוחלים ומנחילים, למרות שהם כתובים בפסוק, משום שזה בכלל מה ששנה התנא 'האב את הבנים והבנים את האב והאחים מן האב', שכיון שלמדנו שהבנים קודמים ואח"כ האב ואח"כ אחים, ממילא אחי האב יורשים מוכח משמוש, שאם האב היה קיים הוא היה יורש, ועכשיו שאינו קיים בקבר להנחיל לבנו, ומשמוש לומדים מדתני בני אחות, שהאחות מנחילה בקבר נכסי אחיה לבנה.

התנא הקדים ירושת האב מבניו לירושת הבנים מאביהם, אע"פ שירושת האב מבניו זה פורענות, ואע"פ שהתורה התחילה מירושת הבן את האב, משום שדבר שנלמד מדרשה חביב לתנא.

נוחלין ולא מנחילים- האישי את אמו ואשתו, ובני אחיות. אבל האם אינה יורשת את בנה, אלא קרובי האב, דמשפחת אב אינה קרויה משפחה. אמנם אם היא קרובה מצד משפחת אביו,

ואין מי שקרוב יותר, היא יורשת אותו, ואם היא לא בחיים קרובה יורשים אותו, כיון שירושה זו היא מוכח קורבת אביו ולא מוכח היותה אמו. והאיש יורש את אחות אמו, שהרי הוא יורש את אמו, אבל היא לא יורשת אותו, דמשפחת אב אינה קרויה משפחה, ועוד שהרי אמו לא יורשתו אלא קרובי אביו. ומיירי באחיות מן האב, אבל אחות אמו מן האם יורשים אותה קרוביה מן האב. לישנא אחרינא 'ובני אחות', והיינו שאדם מוריש לבן אחותו, שהרי אחותו יורשת אותו ובניה באים מוכחה, אבל הוא לא יכול לרשת את בן אחותו, שהרי אחותו לא יורשת את בניה אלא קרובי האב, דמשפחת אב יורשת ולא משפחת אב.

מנחילים ולא נוחלין- האשה את בניה ובעלה, ואחי האם.

לא מנחילים ולא נוחלין- האחים מן האם.

ק"ת: המקור שהאב יורש את בנו אחרי בני המת ולפני האחים-

כתיב "ונתתם את נחלתו לשראו הקרוב" "שאר" זה האב של המת, דכתיב "שאר אביו היא", מאכן שהאב יורש את בנו לפעמים.

הגמרא ושאלת שנאמר שהאב קודם לבן (לרשב"ם ותוס' ד"ה יכול, הראשון) שאלת הגמרא שאב יקדום גם לבן וגם לאח, וביארו התוס' שה"א מדכתב "שאר" לומדים להקדימו לכל הכתוב בפרשה ולרבים שאלת הגמרא שיהיה קודם לבן ולא לאח, דפשיטא שאין להקדימו לשניהם. עוד כתבו התוס' (ד"ה יכול, השני) שלפי צד זה גם אבי אביו קודם לבנו ולבתו ולאחיו, וקרא שהבן והבת יורשים מיירי בבן או בבן הבן של גר. אי נמי היכא דאיכא בן ובת או אח לא נאמר דמשמשת והולכת, דדריש לקמן (ק"ט): שאין לך מעביר נחלה משבט לשבט אלא בת, ואם הנחלה עוברת לאביו ולאביו אביו וכו', א"כ כל הנחלות מגיעות ליעקב אבינו והוא מורישם לכל ישראל).

והגמרא מתרצת דמכתיב "הקרוב" לומדים שהקרוב יותר קודם, והבן קרוב יותר שהרי קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוה, אבל האב לא מצינו כלל שהוא קם תחת בנו.

הקשו התוס' (שם) אחי אביו דכתב רחמנא למה לי, תיפוק לי מאין לי עיין עליו דרשינן מינה לקמן (קט"ו). דנחלה כמשמשת ובאה. ותיריך ריב"ם דכתביה לאשמעינן דקראי שלא כסדרן כתיבי, דלא נימא דכסדרן כתיבי ואחי המת קודמין לאב. והקשה ר"י מה נעשה למ"ד דקראי כסדרן כתיבי, ורשב"א הקשה דאפילו למ"ד שלא כסדרן כתיבי לא איצטרך למכתב אחי האב, דע"כ לא נכתב שארו אלא להקדימו לאחיו, דאי לאשמעינן דהיא דליכא בן ובת ואח הוא יורש, פשיטא, וכי מושל העיר יירש. ותיריך ר"י דמאין לו לא הוה שמעינן שנחלה ממשמשת למעלה אלא למטה כיון בן הבן ובת הבן ובן בת הבן, ורק מ"אחי אביו" לומדים שנחלה ממשמשת גם למעלה. וא"ת אחים דכתב רחמנא למה לי, כיון דנחלה ממשמשת יירש האב בקבר להנחיל לבניו הנותרים. וי"ל דאי לא כתיב אחין הוה אמינא שהאב קודם לבת, דאית לן לאקדומי אב לחד מהנך דכתיבי בהדיא בקרא.

ומה שלא מרבים מ"הקרוב" את האחים שיקדמו אף לבן, משום שכן קם תחת אביו ליעוד, והיינו שאם ראובן קנה אמה עבריה, יכול ליעדה לו או לבנו מוכף קנייתה שנתן לאביה, אע"פ שכבר עבר זמן והמעות ניתנו להוצאה, ואומר לה הרי את מיועדת לי, אבל לאדם אחר ואפילו לאחיו אינו יכול ליעדה, אלא צריך שיקדשנה קידושין גמורים. ואף שאין קם תחת אחיו ליבוים אבל הבן אינו מייבם את אמו, מ"מ אין יבום במקום שאין בן ונמצא שאפילו לגבי יבום הבן קם תחת אביו יותר ממהא, שהרי פוסט אותה ממנו, (ומכח סברא זו אנו למדים שגם בשדה אחוזה בן קם תחת אביו ולא אח תחת אחיו, שאם הבן פדה את שדה אחותו אביו השדה חוזרת לאב ביובל, אבל אם פדאה אחר ואפילו אחיו היא יוצאת לכהנים ביובל, וכן לומדים מיעוד שבעבד עברי הבן קם תחת אביו ליורשו, ולא האח).

והא דכתיב "והעברתם" היינו שרק ירושת הבת מעבירה נחלה משבט לשבט, כיון שיוורשים אותה בנה או בעלה. (ק"ט):

והא דאמרין ש"שאר" זה האב ולא האם, אף שכמו שכתוב "שאר אביו היא" כתוב גם "שאר אמן היא" ויילף מהכא שבין אביו בין אמו יורשים אותו, משום דהמשך הפסוק הוא "ממשפחתו", ורק משפחת האב קרויה משפחה, כדכתיב "למשפחתם לבית אבותם", והא דכתיב במעשה של פסל מיכה "ויהי נער מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי", אין הכונה שהוא בן לוי ומשפחתו מאמו היא מיהודה, אלא היה בן גרשם בן משה, ותלאו הכתוב ביהודה לפי שעשה מעשים כמנשה בן חזקיה מלך יהודה שהגיע מיהודה ועבד ע"ז, וכמו שקראו הכתוב "יהונתן בן

מחנה אושר בכבוד תרע"א
אוסר בכבוד
 חושבים עתיד כהלכה
 בעידודם ובברכתם של מרגן ורבנן גדולי ישראל שליט"א
לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:
 info@osher-b.org
להצטרפות: 073-3678617 | office@osher-b.org

גרשם בן מנשה למרות שגרשם היה בן משה ולא בן מנשה ולכן הני של מנשה תלויה. (שם).

ק"ט: ומה שלא מרבים מ"שארו" שהאב יקדם לבת שהרי הבת לא קמה תחת אביה לכלום, משא"כ בנו ואחיו, ונמעט מ"הקרוב" שהבן קודם לאב, משום שכמו שלענין יבום בן ובת שווים דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו, והיינו שגם הבת פוטרת את האחים מן היבום, (ואף שלומדים מזה ממוזר, שקולים הם ויבואו שניהם. אי נמי לפינן בת מ"ולא ימחה" פרט לזה שאין שמו מחוי. תוד"ה כיון), אבל אבי הבן אינו פוטר את אשת בנו מן היבום, ונמצא שהבת קמה תחת אביה יותר מאבי המת ואחי המת, ה"ה לגבי ירושה שניהם קודמים לאב. וכתבו התוס' (שם) דלא אמרינן שכיזון שלענין יבום בן ובת כי הדדי יניהו, גם עבד עברי יעבד את הבת, ומ'ועבדך" ולא יורש ממועטים רק את, דדרשינן "ועבדך" ולא לאחר, ובת ג"כ נחשבת אחר לגבי בן, שהרי לענין נחלה בן קודם לבת.

ומה שלא מרבים מ"שארו" שהאב קודם לאחי האב של מת, ולא לאחים של המת, שהרי האחים קרובים למת יותר מאביו, שהרי הם קמים תחתיו ליבום, והאב אינו קם תחתיו לכלום, ונמעט מ"הקרוב" שאחי המת קודמים לאב, משום דאחי האב יורשים את בן אחיהם מכח האב, וא"כ לא יתכן שירשו לפני האב, ואע"פ ש"שארו" שמרבה את האב כתוב אחרי ירושת אחי האב, הפסוקים לא נכתבו לפי סדר הירושה, ולא דקדק הכתוב בסדר משום שסמך על מה שכתוב שקרוב קרוב קודם, וממילא מעצמן תסדר אותם לפי סדר קורבתם.

מקור נוסף שהאב קודם לאחים - כתיב "איש כי ימות ובן אין לו, והעברתם", ללמד שמעבירים נחלה מקרוב אחד שהוא קיים כדי לתת לקרוב אחר, והיינו שהעברת הנחלה **מאהב אינה אלא לבת ולא לאחים**, (מדלא כתיב "ונתתם" גבי בת כדכתיב בכולהו, ד"הועברתם" משמע שמעבירים נחלה ממי שראוי לירש מן הדין למי שאינו ראוי, והקרוב הראוי לירש לפני הבת הוא האב, מפני שהמת הוא יוצא יריכו ואין קרוב יותר ממנו. תוד"ה במקום. ומדלא כתיב אלא פעם אחת "הועברתם" לומדים שעושים רק העברה אחת ומכאן ואילך הקרוב קרוב קודם, והבת קרובה יותר מהאחים, מפני שהיא יוצאת יריכו של מת, ועוד דאין יבום במקום שיש בת, לפיכך אין להעביר נחלה מן האב אלא כשיש בת ולא כשיש רק אחים. תוד"ה וא').

ק"ט:ט: ואין לומר שכוונת הפסוק להעביר את הנחלה מהאחים לבנות, אבל האב עצמו קודם לבת, דא"כ א"צ לכתוב "הועברתם", דזתינת הנחלה לבת ולא לאחים אינה העברה, מפני שהבת קרובה למת יותר מהאחים שהרי היא יוצאת יריכו. ורשב"א מפרש דהוה מצוי למיכתב "ונתתם" היינו דורשים מיתורא דקרא ד"ונתתם את נחלתו לבת" שרק מהאחים מעבירים נחלה לבת ולא מהאב, דעצם ירושת הבת נלמדת מ"וכל בת יורשת נחלה", וממילא יודעים שבת קרובה יותר, שהרי היא מקימה שם בעצם קיומה, והאח צריך לייבם, והקדמת בן לבת לומדים מ"והתנחלתם אותם לבניכם". (תוד"ה א"ט.). ומ"שארו" לומדים שהבעל יורש את אשתו, ד"שארו" זו אשתו" כדכתיב "והיו לבשר אחד", וכתיב "שארה כסותה ועונתה לא יגרע", וקסבר גורעין ומוסיפין דורשינן, וקרי ביה ונתתם את נחלת שארו לו', וליף לה מדכתיב "פירש אותה" בשלון נקיבה.

תולין הקלקלה במקולקל, דכתיב "ויהונתן בן גרשם בן **מנשה** הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני" תלאו הכתוב במנשה אע"פ שגרשם היה בן משה משום שתולין הקלקלה במקולקל, וכן מבואר מדכתיב על אדוניה בן חגית "ואותו ילדה אחרי אבשלום", אע"פ שאמו של אבשלום היתה מעכה ולא חגית, מפני שעשה מעשים כאבשלום שמרד במלכות, ותולים הקלקלה במקולקל.

לעולם ידבק אדם בטובים שהרי משה שנשא את בת יתרו יצא ממנו יהונתן, ואילו אהרן שנשא את בת עמינדב יצא ממנו פנחס, ואמנם פנחס היה גם מזרע יתרו, דכתיב "ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל", והכונה שהיו אם אמו ואם אביו אחד מזרע יוסף שפטפט התריס ונלהם ביצרו, ואחד מזרע יתרו שפיטם עגלים לע"ז, ולהכי כתיב פוטיאל עם י', אי נמי מדכתיב "מבנות פוטיאל" ולא מבת פוטיאל, דמשמע שהיה משתי בנות של פטפוט ופיטום, ללמד שהיה מזרע שניהם שפטפט ופיטם, ואמנם העויל בן שנדבק בטובים והיינו בבת עמינדב, יותר ממה שהזיק לו שנדבק ביתרו, מפני שנחס היה דור אחד דרומים יותר וזר מיהונתן. רשב"ם. ו"ה תוס' (ד"ה אלא) כתבו שפנחס אם אמו היתה מיתרו, וגם יהונתן אם אביו היתה מיתרו,

ומ"מ פנחס נקרא בן טובים יותר מיהונתן, משום שבפנחס זה היה מצד אמו, וביהונתן זה היה מצד אביו.

ק"י: הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה, דכתיב "אחות נחשון" שלקחה בגלל שהיתה אחות נחשון שהיה נשיא של שבט יהודה, ותנא רוב בנים דומים לאחי האם.

יהונתן ופסל מיכה - כתיב "ויאמרו לו מי הביאך הַלֹּם, ומה אתה עושה בַּזֶּה, ומה לך פֶּה", והיינו שטענו לו שהוא בא ממשה שכתוב בו "אל תקרב הלום" ו"מה זה בידך" ו"אתה פה עמוד עימדי", וכיצד תיעשה כהן לעבודה זרה. והוא ענה להם שקיבל ממשה שלעולם ישכיר אדם עצמו לע"ז ואל יצטרך לבריות, (וכוונת משה היתה לעבודה הזרה למי שעוסק בה, שהוא חשוב והמלאכה בזויה ומכוערה, אבל אין בה איסור, וכמו שאמר רב שעדיף להשתכר מפשיטת נבילה בשוק להשתכר בה ולא להצטרך לבריות, ולא לומר שהוא גברא רבא וזילא ביה מילתא, ואין בזה משום חילול השם כלל, ולא קרינן ביה "ומשניא אהבו מות", דדרשינן ליה בת"ח שיש רבב על בגדו, אבל לעשות מלאכה להתפרנס אין בזה גנאי), ולבסוף כשראה דוד שהממון חביב עליו ביותר מינהו על האוצרות, דכתיב "ושבאל בן גרשם בן מנשה נגיד על האוצרות" ולא היו לגרשם עוד בנים, כדכתיב בדברי הימים "ובני גרשם שבואל הראש", ונקרא שבאל על שם ששב לקל בכל ליבו כשהיה לו ממון הרבה. והא דכתיב "ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ", ואמרינן בסדר עולם דהיינו עד יום שגלה מטה דן ופסלו של מיכה עמו, איתא בירושלמי שכשמת דוד עמד שלמה והחליף את כל השרים כולל אותו, ואז חזר לקלוקלו הראשון, וקפריך בירושלמי כיצד יתכן שהיה כהן לע"ז והארץ ימים, ומשני שלא האמין בה באמת, וכשהיו באים להקריב לפסל היה שואל את המביא מה היא מועילה לך, היא לא אוכלת ולא שותה לא מטיבה ולא מריעה, ושאלו המביא א"כ מה יעשה, וענה לו שיביא לו קערה סולת ועשר ביצים והוא יפיס אותה, וכשהיה הולך היה אוכל את זה בעצמו, וכששאלוהו למה הוא עושה כך, ענה שעושה כך בשביל פרנסתו. וכתבו התוס' (ד"ה ושבואל) שיש גורסים "ושבואל בן גרשם בן משה" משום ששב בכל ליבו, ו"ג בן מנשה לפי שחזר לקלוקלו.

המקור שהבן קודם לבת-

כתיב "ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו" מכאן שאם יש לו בן הוא קודם לבת, ואמנם הבנות נוטלות עישור נכנסים מתקנת חכמים. דעת רשב"א (תוד"ה טעמא) שהסוגיא כמ"ד דקראי שלא כסדרן כתיבי, ולר"י אתיא גם כמ"ד דכסדרן כתיבי.

ואין לומר שכוונת הפסוק שאם יש בן ובת אף אחד מהם לא יורש, דא"כ מי יירש, וכי מושל העיר יירש. ואין לומר שכוונת הפסוק שאם אין בן תירש רק הבת, אבל אם יש בן שניהם יירשו יחד, דא"כ למה צריך הפסוק לומר שאם אין בן הבת יורשת, והרי זה פשוט שאם יש רק יורש אחד הוא יורש את הכל, וא"כ ה"ה בת, שהרי לפ"ז בן ובת שוים לענין ירושה.

ק"י:י: ולא איצטרין קרא לומר שבת שייכת בירושה (לרבותיו של הרשב"ם הכונה כשאין בן, ולרשב"ם הכונה גם כשיש בן). דהא כתיב "וכל בת יורשת נחלה".

וא"א ללמוד שבן קודם לבת מדכתיב "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן" ומשמע שאם היה לו בן לא היו תובעות נחלה שהרי לא נגרע שם אביהם, די"ל שכך אמרו בנות צלפחד שהן סבורות, אך אח"כ נתחדשה ההלכה שבן ובת יורשים יחד ולא כפי שהיו סבורות.

ואין ללמוד שבן קודם לבת מדכתיב "הקרוב אליו" מכאן שקרוב קרוב קודם כדרדשינן "העולה" - עולה ראשונה, וכן "הירך" - המיומנת שבירך, דאין לנו מקור שבן נחשב יותר קרוב, דמה שבן קם תחת אביו ליעוד זה לא שייך במציאות בבת, ומה שבן קם תחת אביו בשדה אחוזה, אין יודעים דין זה אלא מסברת כלום יש יבום אלא במקום שאין בן וסברא זו שייכת גם בבת. ומה שממעטים בת משדה אחוזה ומחשיבים אותה כ'אחר' לגבי בן, זה רק אחרי שלגבי ירושה למדנו שבן קודם לבת.

עוד אפשר ללמוד שבן קודם לבת מדכתיב "והתנחלתם אותם לבניכם אחרים" – בניכם ולא בנותיכם כשיש בן, ואמנם הא דכתיב "למען ירבו ימיכם וימי בניכם" זה כולל גם בנות, דברכה שאני שבא לברך את כל ישראל, ומסברא כוונתו

גם לבנות, דאין ברכה לחצאין, ולהכי לא איצטרין לכתוב זרעכם, אבל לגבי ירושה אם בת היתה יורשת כשיש בן היה צריך לכתוב זרעכם.

ירושה באחים - אחים מן האב יורשים זה מזה, אבל לא אחים מהאם, דכתיב "ממשפחתו וירש" ורק משפחת האב קרויה משפחה, ומה שאמר רבה שלומדים אחוה אחוה מבני יעקב דכתיב בהו "שנים עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד" וגו', ובני איש אחד מיותר לדרוש שסתם אחים היינו מן האב, ושם היו אחים מהאב ולא מהאם, ולמה צריך גז"ש לירושה, והרי בירושה כתוב "ממשפחתו" ואחים מן האם אינם ממשפחתו, היינו לענין יבום שאח מאב מייבם ולא אח מאם.

ק"יא: **המקור לירושת בן את אמו** - כתיב "וכל בת יורשת נחלה מַמְטוֹת", מכאן שבת יורשת את אמה, דאל"כ לא שייך שתירש שתי מטות. ולומדים בן מבת מק"ו, שהרי כח בן חזק משל בת בנכסי האב, וממילא יודעים ג"כ שיפה כח הבן מכח הבת גם בנכסי האם. וכתבו התוס' (ד"ה האיש) שרק בירושת האם הו"א שבן לא יורש, משום הסבת נחלה, אבל בשאר ירושות של נשים, כגון של בתו או של אחותו, פשיטא שאביה או אחיה יורשים אותה, כיון שאין הירושה נעקרת ממשפחת האב, ופשיטא שהזכרים והנקבות שוים בין לירש בין להוריש, דאטו נכסי נשים יהיו הפקר. וי"א שבן שוה לבת בנכסי האם, דאמרינן דיו לבא מן הדין להיות כנדון. ות"ק סובר שאף שדיו דאורייתא (מדכתיב ואביה ירוק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים" וק"ו לשכינה, ומ"מ דיה להכלם ג"כ ז' ימים ולא י"ד יום. לר"ת (תוד"ה קל וחומר) נקט י"ד יום משום שיש ג' שותפינן באדם, אביו ואמו והקב"ה, והקב"ה נתן בו כנגד שניהם. ורבינו חיים כהן מפרש שהק"ו הוא ששכינה תהיה יותר מזו, וכיון דאפיקתיה מזו' דהיינו הסגר אחד, אוקמה אשני (הסגרות), שאני הכא שהוקשה האם לאב מדכתיב "ממטות". וכתבו התוס' (ד"ה מקיש) דלא ילפינן קדימת הבן לבת מדכתיב "יורש אותה" מקיש ירושה שניה לירושה ראשונה, דבן בנכסי האם חשיב נמי ירושה ראשונה.

הגמ' מביאה שהיו שרצו לפסוק הלכה שבן שוה לבת בנכסי האם, ודעת רב ושמואל שהבן קודם לבת.

רב ינאי אמר שבגדו של רבי יהודה נשיאה שיעורו לענין טומאה כשק - בגד עבה וגרוע שהוא מקבל טומאה בד' על ד' טפחים, ולא בג' על ג' כשאר בגד. והקשו התוס' (ד"ה דין) מאי שגא ממטוליות ששיעורם כבגד, ותריצו שבגד זה היה קשה יותר מדאי.

ק"יא:א: **ככור אינו יורש פי שניים בנכסי האם** אע"ג דהוקשו דכתיב "מטות", דכתיב "בכל אשר ימצא לַבֶּן - לו ולא לה, ולא דווקא בבחור שנשא אלמנה שהיו לה בנים מאיש אחר דהוי ראשית אונו ולא ראשית אונה, אלא אפ' בחור שנשא בתולה אין הבכור יורש פי שניים, דכתיב "ראשית אונו" ולא כתיב ראשית און אונו ולא אונה וממילא אפילו בבתולה שהוא ראשית אונה לא נוטל חלק בכורה, וכיון דהוי מצוי למיכתב ראשית און לומדים ג"כ **שהבא אחר נפלים** (שנולדו מתים, או בני ח' חיים) נוטל פי שניים כיון שנתלה תלויה בראשון שליבו דזה עליו אם ימות, שזה הבן קיימא הראשון שנולד, אבל אינו בכור לכהן, דבפטר רחם תלה רחמנא וזה לא פטר את הרחם, ואין לומר דאיירי באלמון שנשא בתולה, אבל בבחור שנשא בתולה דהוי ראשית אונו וראשית אונה נוטל פי שניים בירושת אימו מייגו שנוטל פי שניים בירושת אביו, דכתיב "לו משפט הבכורה" - אין בכורה אלא בירושת איש (דדריש "לו" לגבי האב המוריש) ולא בירושת אשה, שבירושת אשה אין כלל דין בכורה.

ירושת הבעל וירושת האשה ומקורותיהם

בעל יורש את אשתו דכתיב "ונתתם את נחלתו לשארו" - שארו זו אשתו דכתיב "והיו לבשר אחד". והבעל יורש אפילו היכא דאיבא בן, שהרי הבעל אינו קרוב לה כשאר קרובים שלה ממשפחתה, ואפ"ה הוא יורשה, ובהכרח התורה באה להקדימו לכל הקרובים שלה.

האשה אינה יורשת את בעלה אף שכך המשמעות הפשוטה של הפסוק ונתתם את נחלתו לשארו" והיינו שאם ימות נתן את נחלתו לאשתו, דכתיב "יורש אותה" ולא כתיב וירש דמשמע ששניהם יורשים זה את זה, דקרי ביה ונתתם את נחלתו לשארו, שהיא יורשת אותו, וקרי ביה נמי שארו יורש, שהוא יורש אותה, כתב רחמנא אותה לומר הוא יורש אותה והיא אינה יורשת אותו.

הגמרא שואלת שבפסוק לא משמע שהכונה שהוא יורש אותה. אביי מתרין שדורשים את הפסוק "ונתתם את נחלתו לקרוב אליו (דקרוב קרוב קודם, ועוד דין-), שארו וירש אותה", ורבא מקשה 'סכינא חריפא מספקא קרא', דשארו כתוב לפני הקרוב, ולכן מבאר רבא שדורשים "ונתתם את נחלת שארו לו" דקסבר גורעין ומוסיפין דדורשין, וגורעין ו' מנחלתו ול' מלשארן, ועושים מהם תיבת לו, ואין הכונה גורעין ומוסיפין ממש, דא"כ קשה על רבא מה שהקשה לאביי, אלא פשיטה דקרא איכא לפרש הכי, ונתתם את נחלתו – תתנונה לאיש שהיא תהיה נחלתו והיינו למי שאשה זו היא שארו. אי נמי לא חשיב פיסוק קראי אלא בהקדמת תיבות שלימות ולא בשינוי אותיות.

ק"ב: ולתנא דבי רבי ישמעאל לומדים מדכתיב "וכל בת יורשת נחלה וכו' לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה", והיינו מפני שע"י שהבעל יורשה יש הסבת נחלה אם הבעל יהיה משבט אחר, ואם תאמר דע"י הבן איירי, הא כתיב "ולא תסוב נחלה לבני ישראל" וגו', ובהכרח מייירי בהסבת הבעל, שהוא יורש את אשתו. ואם תאמר דקרא לעבור עליו בלאו ועשה ושיניהם מדברים בהסבת הבן, ואשמעינן קרא שיש מלקות אם תינשא לשבט אחר, הא כתיב "ולא תסוב נחלה מומטה למטה אחר", וכי תימא לעבור עליו בשני לאוין ועשה, הא כתיב "ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו", ומשמע שלא היתה של אלעזר, ואיך היה לפנחס קרקע שלא היה של אלעזר אם לא שירש את אשתו, וכי תימא שאלעזר נשא אשה ומתה בחייו ופנחס ירש אותה דאין הבעל יורש את אשתו אלא בנה יורשה, ואתא לאשמועינן שהבן יורש את אמו, הא כתיב "ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו (ליאיר) עשרים ושלוש ערים", ומנין היה ליאיר מה שלא היה לשגוב, (והקשו התוס' ד"ה מנין) שלמ"ד לבאי

הארץ נתחלקה הארץ שייך שיהיה ליאיר מה שלא היה לשגוב), וכי תימא שירשם מאמו, אבל בעל אינו יורש את אשתו, דהבן קרוב לאמו יותר מהבעל לאשתו, א"כ תרי קראי למה לי לאשמועינן שהבן יורש את אמו כמו הבת. ואף ש"ל שיאיר קנה את הקרקע והפסוק בא להשמיענו את עושרו, כדמצנינו בהרבה מקומות בכתובים, וסיפור דברים בעלמא הוא, אין לומר שפנחס קנה את השדה, דא"כ תחזור לבעליה ביובל ונמצא צדיק קבור בשדה שאינה שלו, אף י"ל שנפלה לו משדה חרמים, דכתיב "כל חרם בישראל לך יהיה", אי נמי ההוא דכתיב "והיה השדה בצאתו ביובל קודש לד' כשדה החרם" שמתחלק לכהנים, ואלעזר נטל חלקו בחרמים אלו, ופנחס קיבל גבעה זו בחלקו. והקשו התוס' (ד"ה אימא) דעד כמה שהפסוק לא בא ללמד דין אלא להראות עושרם, למה לדחוק דמייירי בשדה חרמים, לימא שירשו אותה מואמם או מאבי אמם.

הסבת נחלה ע"י אשה ובת- אביי שואל מה מועיל שבת יורשת נחלה תינשא לאחד ממשפחת מטה אביה והרי היא מסיבה את נחלת אימה לשבט אביה. והגמ' אומרת ד"ל דשאני נחלת האם שהיא כבר הוסבה כשהבת ירשה אותה, שהרי אבי הבת הוא משבט אחר, והיא מתייחסת למטה אביה, ואף בלא שתינשא כבר הוסבה הנחלה, ואם תינשא לאחד משבט של אביה שפי'ר זמי, ורק על נחלת מטה אביה הקפידה התורה שלא להסיבה למטה אחר, או דנימא שגם על נחלת אימה הקפידה התורה שלא להסיבה לגמרי. והגמ' רוצה להביא ראייה לסברת שכבר הוסבה ממה שהיא צריכה להנשא למשפחת אביה אע"פ שבזה היא מסיבה את נחלת אימה, והגמ' אומרת ד"ל שהיא צריכה להנשא לאחד שאביו משבטו של אביה ואמו משבטה של אימה, שבזה אין הסבת נחלה, דמה שהיא יורשת מאביה נשאר אצל שבט אביה כשבעלה יירש אותה, ואף שאמו של בעלה משבט אחר, לא הקפידה תורה על כך, שהרי מותר לאיש לישא אשה משבט אחר אף שבנו יירשנו ואמו משבט אחר, ועל מה שירשה אימהו ועובר לשבט הבעל או הבן לא הקפידה תורה, מפני שהם שייכים במקצת לאותו השבט מצד אימם. והא דלא כתיב בקרא הכי, כדי שלא תאמר שהשטן ינשא לאחד שאביו משבט אביה ואמו משבט אביה, לתוס' (ד"ה אימא) כוונת אביי להוכיח שהתורה הקפידה דווקא על הסבת הבעל, לדמה יעזור שינשא לבעל שהוא משבט אביה, אבל שלהסבת הבן לא יעזור שישא בת היורשת נחלת ב' מטות, דבנה יירש אותה, ונמצא מסיב נחלת אמה.

ק"ב: הגמ' מביאה ברייתות שמבואר בהם לא כמו שאמרנו ששני הפסוקים מדברים על הסבת הבן, אלא מבואר בברייתות דהא דכתיב "ולא תסוב נחלה לבני ישראל

ממטה למטה אחר" איירי ע"י ירושת הבן, והא דכתיב "ולא תסוב נחלה ממוטה למטה אחר" איירי ע"י ירושת הבעל, דכתיב "ידבקו" ואין לשון דבק אלא באיש ואשתו, דכתיב "ודבק באשתו", אי נמי כתיב הכא למטה אחר, ובן לא נחשב אחר דירוש כרעיה דאימיה הוא. לרשב"ם אין חילוק ביו הברייתות היכן דורשים הסבת הבן ומיהיכן דורשים הסבת הבעל, וכל החילוק הוא מה הסיבה שדורשים כך. ולתוס' (ד"ה ה"ג) הברייתא השניה חולקת וסוברת שד"ה אין הפסוקים מדברים בהסבת הבעל.

ק"ג: בעל אינו נוטל בראוי כבמוחזק והיינו שאם האשה מתה ואח"כ מת אביה, שאם היתה האשה חיה היא היתה יורשת והוא היה יורש אותה, ועכשיו שמתה קרוביה מצד האב או בנה יירשנה, שהבן יורש את זקנו דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו, וכדכתיב "ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלוש ערים בארץ הגלעד", ועוד כתיב "ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו", ומיהיכן היתה להם נחלה שלא היתה לאביהם, בהכרח שירשו את אימם, ולא ירשה אביהם למרות שבדרך כלל הבעל יורש את אשתו ולא הבן, לפי שהנכסים היו ראויים ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק. וא"א ללמוד רק מיאיר, דשמא שם ירש את אשתו, אבל פנחס לא ירש את אשתו, דכתיב "בנו" ללמד שירושה זו היתה ראויה לאביו וירשה בנו. וכתבו התוס' (ד"ה מתה) שאף שבן יורש בראוי ובעל לא, מ"מ במוחזק הבעל קודם לבן, דירושת הבעל אינה מחמת קורבה אלא מחמת שאירות, שהם נחשבים כבשר אחד, וממילא כמו שהוא קודם לשאר קרובים כך הוא קודם לבן.

ק"ג: בן קודם לבת בין בירושת אביהם ובין בשאר ירושות, דכתיב "וירש", מקיש ירושה שניה -ירושת האחים, וכן עשירית, לירושה ראשונה -ירושת הבנים, דכתיב בהו "ואם אין לו בת" "ואם אין לו אחים" וכולם מתחילים ב' המוסיף על ענין ראשון, ללמד שבכולם הבן קודם לבת. לתוס' (ד"ה מקיש) ירושה שניה היינו בן הבן ובת הבן ובן הבת ובת הבת.

ירושה בלילה- איתא בברייתא שמדכתיב "והיה ביום הנחילו את בניו" ולא כתיב בהנחילו לומדים שמפילים נחלות ביום ולא בלילה, וכיון שמי שמת בלילה שייכים בו דיני ירושה, כוונת הברייתא שאין דנים דיני נחלות בלילה כמו בשאר דיני ממונות, דכתיב "והיתה לבני ישראל לחוקת משפט" ללמד שיש לכל פרשת נחלות דין משפט שצריך ג' וביום, דלא נימא שחלוקת ירושה היא כחלוקת שותפין דלא חשיב דין, ואף דכתיב "ושפטו את העם בכל עת" היינו שהגמר דין יכול להיות בלילה, אבל תחילת הדין בדיני ממונות אינו אלא ביום דכתיב "ביום הנחילו". רשב"ם. ולתוס' (ד"ה אורעה) כוונת הגמרא שיש לירושה דין משפט לענין שבע"כ של הבנים אותם העומדים שיש בשעת הצוואה נעשים דיינים, ואינם יכולים לומר שהם רוצים לדון לפני בית דין הגדול או בית דין חשוב שבערים. עוד כתבו התוס' (שם) דלא מייירי במתנת שכיב מרע (דדבריו ככתובים וכמסוירים רק מדרבנן), אלא כשנותן בקנין גמור במתנת בריא מעכשיו אם ימות, וזה נחשב נחלה מפני שזה חל רק לאחר מיתה. ולר' יוחנן בן ברוקה מייירי אפילו בלא קנין, דס"ל שאם אמר על מי שהוא ראוי לירושו דבריו קיימים מן התורה.

וכן היכא שהוא חולה ורוצה לחלק את ממונו ובאו שלשה לבקרו דבעינן בירושה שיהיו ג' כמו בשאר דיני ממונות, יכולים או לכתוב את דבריו איך הוא רוצה לחלק את נכסיו, או לעשות דין אם לא כתבו (דאם כתבו נעשו עדים ואין עד נעשה דין), ודנים ואומרים שפלפני יטול חלק זה ופלפני חלק אחר, שדמיהם מכוונים בשוה, וכותבים פסק דין שלא יוכלו לערער, ואף שאין מי שמעיד בפניהם, הא אמרינן לא תהא שמיעה גדולה מראיה, והם רואים איך הוא רוצה לחלק את נכסיו, והודאת בעל דין כמאה עדים דמי, (ומייירי במתנת שכיב מרע במקצת וכשעשו קנין, אבל בלא קנין כיון שיכול לחזור בו אין עושים דין, ואם דנו אין דיניהם דין), ואם זה בלילה אין יכולים לעשות דין, ובא לכתוב, ואף ביום אין יכולים להיות דיינים ע"פ מה שראו בלילה, דבלילה הוו עדים על דברי השכיב מרע, וזה לא נחשב שישגיב מרע העיד בפני בית דין, דבלילה אינם נחשבים בית דין, ואין עד נעשה דין בעדות עצמו אא"כ עדים אחרים מעידים בפניו, ונראה שזה גזירת הכתוב דכתיב "ועמדו שני האנשים" והיינו עדים, "לפני ד' " והיינו דיינים. אבל ביום א"צ עדות, דלא תהא שמיעה גדולה מראיה, וכן שניים אינם עושים דין אלא כותבים.

וכתב הרשב"ם דכל זה דווקא בבאו לבקרו, אבל אם באו להעיד הרי הם עדים, ואין עד נעשה דין, כדאיתא במכות (ו). ששואלים אותם אם באו לראות או להעיד, ונפקא מיניה אם יש שם דין נמצא אחד מהם קרוב או פסול שעדותם בטילה, והא דתנן בראש השנה שאם שלשה ראו את המולד, יעידו שניים מהם ויביאו ב' דיינים אחרים,

מייירי שלא באו מתחילה בשביל להעיד, דאם באו בשביל להעיד אין השלישי יכול להיות דין, וא"צ בשכיב מרע לומר להם 'אתם עידי'.

שיטת התוס' (ד"ה אבל) שהטעם שאין עד נעשה דין הוא משום דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה, דהדיינים לא יקבלו הזמה על עצמם, או דהוי גזירת הכתוב (וכמ"ש הרשב"ם), ולפי טעמים אלו אין לפסול אלא עד שמעיד בפועל, ולא מי שנתכוין להעיד. עוד כתבו התוס' שאין דין נמצא אחד מהם קרוב או פסול אפילו כשנתכוונו להעיד אלא כשהעידו אח"כ בבית דין, דאי לא תימא הכי אין לך גט או קידושין שכירים כשנעשה הדבר בפני קרובים אם נתכוונו להעיד. עוד כתבו התוס' (ד"ה אין) שבדרבנן עד נעשה דין, ומה שאמר ר"ע שאפילו עד הרואה אינו נעשה דין, היינו דווקא בדיני נפשות.

שיטת הרשב"ם שבית דין שהעידו בפניהם בלילה, יכולים לדון ביום על פי עדות זו, אבל שיטת התוס' (ד"ה אבל) שאין זה נחשב קבלת עדות כלל.

ק"ד: עד מתי אדם יכול לחזור בו מקנין- לרבה אדם יכול לחזור בו מקנין שעשה במתנת בריא או במתנת שכיב מרע במקצת, כל זמן שיושב"ם, דלא גמר ומקני מיד אלא לדעת שיכול להוסיף תנאים או לחזור בו מיד אם ירצה. ולרב יוסף יכול לחזור בו בזמן שעסוקים באותו ענין. ואין להוכיח כדברי רב יוסף ממה שאמר רב יהודה שחולה שחילק נכסיו ושמעוהו שלשה יכולים לכתוב את דבריו או לדון, ומשמע שעדיין הם יושבים, ד"ל דאיירי שקמו וחזרו לשבת, שהרי גם לרב יוסף צריך להעמיד כשאינם עסוקים באותו ענין. מהרשב"ם משמע שבשכיב מרע כיון שהיה יכול לחזור בו, בטל הדין אף אם לא חזר בו. אבל שיטת התוס' (ד"ה נירוש) שרק אם יחזור בו בטל הדין, ובמתנת שכיב מרע על כל נכסיו, או במצוה מחמת מיתה, אע"פ שיכול לחזור בו עד שמת, אין חוששים בסתמא שחזר בו, ומתנתו מתנה.

ק"ד: הלכה כרב יוסף בשדה שאין אחד האחים יכול לתבוע חלקו בירושה בסמוך לשדהו, ענין כנ"ל בסוגין שיכול לחזור בו ממתנה כל זמן שעסוקין באותו ענין, ומחצה שהאומר לאשתו נכסי לך ולבניך, האשה מקבלת חצי מהנכסים, ובחצי השני מתחלקים הבנים.

וכתבו התוס' (ד"ה והלכתא) שאף שאין להוכיח מכאן שהלכה כרבה לגבי רב יוסף, מ"מ כך מוכח מגיטין ע"ד: , וכן במחלוקת בדין שומר אבידה הלכה כרבה שהוא שומר חינום.

ירושת אם ובנה

האם האם יורשת את בנה- שיטת רבי יהודה בן ר"ש שאשה יורשת את בנה ודבר זה יש ללמוד מן התורה, דהוקש מטה האם למטה הרב דכתיב "ממטות", וה"ה שהאם יורשת את בתה, אמנם אם האב חי הוא קודם, דאמני מה ששפחת האב קרויה משפחה להקדים שאר האב לשאר האם. ושיטת תנא דמתני' שאין האם יורשת את בנה, ואף דדריש "ממטות" לענין שבן קודם לבת בנכסי האם, לומדים מדכתיב "וכל בת יורשת נחלה" שהיא יורשת ואינה מורישה. ורבי זכריה בן הקצב ולא דריש "ממטות" כלל, ולדבריו אין האם יורשת את בנה.

ירושת הבן את אמו- לתנא דמתני' האישי יורש את אמו, אבל אין יורש אותה כשהוא בקבר ואמו מתה אחריו להנחיל לאחים מן האב אלא יורשי אביה יורשים אותה, וסברא הוא דכיון שהוא מת לפניה פקע כוחו בירושת אמו, (אבל כשאמו בקבר הבן יורש אותה. תוד"ה מה), כמו שבעל אינו יורש את אשתו כשהיא בקבר אלא בנה או בתה יורשים אותה. וכן סובר תנא דמתני' שבן קודם לבת בירושת אמו. ולרבי זכריה בן הקצב בן ובת שוים בירושת האם. שיטת התוס' (שם) שכוונת הגמרא שאין הבעל יורש את אשתו ששהוצ בקבר, והא דפשיטא ליה בבעל טפי מבבן, פירש ריב"ם משום שהבעל יורש מכח שאירות, והשאירות פוקעת ע"י מיתה או גירושין, אבל התוס' סוברים שלאחר מיתה נמי מיקריא שארו, ור"י מבאר הטעם משום שאין אדם יורש בקבר להנחיל לקרוביו אלא ע"י משמוש, וילפינן דין זה מ"ובן אין לו", ושם מדובר ביורשים מחמת קורבה, אבל בבעל שאינו יורש מחמת קורבה לא אשכחן משמוש.

סדר הירושה

כתב הרמב"ם (פירוש המשנה כאן) 'זכור בסדר הנחלות שלשה כללים: הראשון, אם מת האדם הרי הקודם לירושה בניו, ואם נעדרו הבנים חוזרות הירושה לאב. והכלל השני שכל הראוי לירש אם היה הוא מצוי הרי זה הורש ואם עצמו, ואם כבר מת נחפז יורשיו ונניח כאלו זה הורש לירש הוא שמת. והכלל

השלישי שהזכרים קודמין לנקבות אם היתה קרבתם למת שוה.
ושלשת הכללים האלו הם יסוד הדבר בידיעת מי יורש ומי אינו יורש".

קט"ו: בן קודם לבת דכתיב "איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו".

יוצאי יריכו של בן אפילו עד אלף דורות **קודמים לבת**, **דכתיב "ובן אין לו"** עיין עליו אם אין לו בן כללל, וכיון דאיכא יוצאי יריכו נמצא שיש לו, דעובר ירך אמו, וי' יתירא קדריש, דהוה מצי למיכתב אן בלי י', כמו "מאן בלעם". וכתבו התוס' (ד"ה בן) דהיכא דכתיב "זרע" בני בנים הרי הם כבנים, אבל היכא דכתיב בן ובת לא משמע בני בנים בלא רבוי מיוחד, וכיבום לומדים בני בנים מ'יובן אין לו' עיין עליו, ואף שילפיני מזה ממוזר, שקולים הם ויבואו שניהם, אי נמי בני בנים ביבום יליף מ"לא ימחה" פרט לזה שאין שמו מחוי'. עוד כתבו התוס' שאף דחזינו ביבום שבני בנים הרי הם כבנים, איצטריך הכא "ובן אין לו" לומר שבן הבן או בת הבן יורשים עם בני המת, וכן בת הבת יורשת עם הבנות, דמיבום לא הוה ידעינן אלא דעדיפא מאח. ולר"י נראה דהא דביבום בני בנים כבנים ילפינן מנחלה.

בת קודמת לאחים.

יוצאי יריכה של בת כגון בת הבת או בן הבת או בת בן הבת קודמין לאחים, דכתיב "ואם לו בת" עיין עליו.

אחים קודמים לאחי האב, ואם יש להם אחות הם קודמים לאחות, והאחות יוצאי יריכה קודמים לאחי האב.

יוצאי יריכן של אחים קודמים לאחי האב.

זה הכלל כל הקודם **בנחלה ומת יוצאי יריכו קודמים** שהם עומדים במקומו לירש אותה נחלה, ולא שאר קרובי המת אע"פ שהם קרובים יותר, **והאב קודם** לירש את בנו או בתו שמתו **לכל יוצאי יריכו** והיינו אחי המת, אבל יוצאי יריכו של מת קודמים לאב.

קט"ו:א: אם לא הניח צאצאים הנחלה ממשמשת והולכת

עד **ראובן בן יעקב** או עד אותו שבט שהוא מצאצאיו, דכי היכי דאמרינו עיין עליו למטה, הכי נמי אמרינו עיין עליו למעלה, שאם כלה זרעו לגמרי העבירנה לירושי האב למעלה, וכל זמן שהנחלה עולה דור למעלה ואין לאותו יורש שום צאצאים, הנחלה עולה עוד דור למעלה, וכן הלאה עד ראובן, ולא נותנים אית הירושה לקרובי האם. ולא אמרינן שהנחלה ממשמשת עד **יעקב, דגמירי דלא כלה שבטא**, דכתיב "כי אני ד' לא שניתי, ואתם בני יעקב לא כליתם".

בת הבן קודמת לבת המת, אפילו אם נשיא שבישראל אומרו אחרת, ואמרו אפילו נשיא שבישראל כדי לחזק את הדבר. וי"מ שכוונת הגמרא לחדש שאפילו אם שכיב מרע אמר שבת המת קודמת לבת הבן, אין שומעין לו, אפילו לרבי יוחנן בן ברוקה דס"ל שאם אמר על מי שראוי לירושו דבריו קיימים, ואין שומעין לו משום דדומה שהיא באה מכח ירושה בלא צוואה, וכדברי הצדוקים, ולכן אמרו חכמים שאין שומעין לו. והרשב"ם דוחה דברים אלו, דגם לרבי יוחנן בן ברוקה אפשר להביר ירושה למי שבאלו הכי היה יורש קצת, אבל בת במקום בת הבן אינה יורשת כלום. והתוס' מבארים שאפילו אם נשיא רוצה לתקן כך לצורך שעה, כעין שמצינו בבני בנימין שהתנו שלא תירש בת הבן עם אחיו, אין שומעין לו.

טענת הצדוקים ותשובת החכמים- הצדוקים היו אומרים בתחילה ששתיהן יורשות יחד, (אמנם הם הודו שאין הבת יורשת עם בן הבן), ולא היה להם מקור לזה, מלבד זקן אחד שפטפט ואמר שאם בת הבן יורשת, כ"ש שבת המת הבאה מכח המת עצמו תירש, וענה לו רבי יוחנן דכתיב "אלה בני שעיר החורוי יושבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה" ומאיךך כתיב "ואלה בני צבעון ואיה וענה", ובהכרח **שבא צבעון על אמו והוליד את ענה** ונמצא שענה הוא בנו ואחיו של צבעון, (דאין לומר דתרי ענה הוו, דכתיב "הוא ענה"), ונמצא שהיה בן בנו של שעיר, ומדכתיב "בני שעיר החורוי יושבי הארץ" מבואר שירש את ארץ שעיר אביו, ומבואר דבני בנים הרי הם כבנים לנחלה, וה"ה לבת הבן), ומביא הבת לא יורשת עם בת הבן. רשב"ם. והתוס' (ד"ה מלמד) כתבו ש"ות מפרש דענה אשה היתה, כדכתיב "ואלה בני אהליבמה בת ענה בת צבעון, וליכא למימר דענה אחר היה, דהא אמרו הכא דצבעון הוליד ענה, ועוד דמידי אחר קרא דמייתי הכא "הוא ענה אשר מצא" וגו' כתיב "אלה בני ענה דישר אהליבמה בת ענה", וא"כ מבואר דבת הבן חשובה כבן לירש עם שאר בנים, וא"כ ה"ה שהיה קודמת לבת, ומכאן סותר לבסוף ק"ו שלהן, והא דכתיב הוא ענה בלשון זכר, היינו נמיסו שירשה עם אחי' צבעון כזכר. וצ"ל שאחיה איה מת, דאל"כ הוא היה יורש ולא היא. ורש"י על התורה פירש דאהליבמה היתה בת ענה ובת צבעון, וכי היכי דאמרו הכא שבא צבעון על אמו והוליד ממנה ענה

ולכן חשיב ליה בני שעיר, הכי נמי בא ענה על אמו והוליד ממנה אהליבמה ולהכי קרי לה אהליבמה בת ענה בת צבעון.

ואמרו לו הזקן בכך אתה פוטרני שהרי גם אני מודה שבן הבן יורש אפילו במקום בת, אבל בת הבן לא.

קט"ו:

לא רצה לגלות לו, משום שאסור לגלות להם טעמי תורה, **שבת בנו יפה כוחה במקום האחים** כדמצינו שבנות צלפחד ירשו בנכסי חפר אבי אביהן עם בני חפר, דכתיב "ותן תתן להם נחלה בתוך אחי אביהן, אבל בתו הורע כוחה במקום אחים שאינה יורשת נכסי אביה עם אחיה, וה"ה שאינה יורשת עם בת אחיה, וכדמצינו שבנות חפר לא נטלו נכסי חפר במקום בנות צלפחד, ומבואר שבת הבן קודמת לבת, ונצחוסם בכ"ד **טבת ועשאוהו יום טוב**.

צדוק ובייתוס היו תלמידי אנטיגנוס איש סוכו, ולימדו לתלמידיהם מה שקיבלו מאנטיגנוס 'אל תהיו כעבדים המשמשים וכו' אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, וטעו התלמידים בכך, שהיו סבורים שהכונה שאין שחר על קיום המצוות, ואמרו שכמו שאין בזה ממש כך אין ממש בכל דברי חכמים, וטעו ופקרו בדברי חכמים, ונקראו צדוקים על שם צדוק ובייתוסים על שם בייתוס.

תיקנו חכמים שבשבט בנימין אין בת הבן יורשת עם האחים אלא האחים יורשים כל נכסי האב, גם מה שהיה ראוי לאחיה המת שיש לו בת, מפני שבמעשה פילגש בגבעה מתו כל שבט בנימין כולל הנשים, ונארו משבט בנימין שש מאות איש שלא היה להם נשים משבט בנימין לישא אותן, ונשאו ארבע מאות מבנות יבש גלעד ומאתים שחטפו מבנות שילה, ואם תעבור הנחלה לבת הבן שתינשא לבני שבט אחר יפסיד השבט נחלה גדולה, והפקר בית דין הפקר, אבל אם הניח רק בנות יורשת גם בת הבת, דלא ניחא ליה למת שתיקע הנחלה מזרעו. אי נמי היכא שיש בנות ובת הבן, יורשת בת הבן את כל הנכסים, ומסתמא היו נזהרות שלא להנשא לבני שבט אחר כדי שהנחלה לא תסוב לשבט אחר.

כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה, והא דכתיב **"אשר אין חליפות למו ולא יראו אלוקים"**, לרביה דרבי יוחנן קאי על מי שלא מניח בן ליורשו, ולריב"ל קאי על מי שאינו מניח תלמיד, (והיה הולך לנחם רק מי שלא הניח בן, דכתיב "בכו ככה להולך"). ורבי יוחנן עצמו אמר **"דין גרמיה דעשיראה ביר'** שנסארה אצלו שן של אחד מבניו שמתו ובה היה מנחם לאבלים מרי נפש, דכל שבמת טמא חוץ ממשיניים שיער וצפורן (אמנם בשעת חיבורם הכל טמא), ואם היה סובר שמי שלא הניח בן נקרא לא ירא אלוקים לא היה אומר זאת, דאיתא בברכות (ל"ה:): חציף מאן דמפרסם חטאיה דכתיב "אשרי נשו פשע כסוי חטאה".)

דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה, ויואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה.

קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמישים מכות וצריך לבקש רחמים.

כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים.

אבי אביו של המת קודם בירושה לאחי אביו של המת, דכי היכי דדרשינן "בן אין לו" עיין עליו, הכי נמי אמרינן בכל הקרובים, וכתיב באב "אם אין לו אב ונתתם את נחלתו לאחיו" עיין עליו שאם יש לו בנים הם קודמים.

קט"ו: לרבא אבי האב קודם לאחי המת, ורמי בר חמא הסתפק אולי אחי המת קודמין, וכן מבואר בלשון המשנה שאחי המת קודמים.

חלוקת הארץ וחלק בנות צלפחד

לאחר שסיימה הגמרא לבאר את כללי סדר חלוקת ירושה, עוברת הגמרא לבאר את כללי חלוקת הארץ, שאף שבמציאות הארץ נתחלקה לאותו דור שזכנס לארץ, י"א שהחלקים היו לאותם אלו שיצאו ממצרים, שכלום חוץ מיהושע וכלב מתו במדבר, וצאצאיהם קיבלו את חלק אביהם מכח ירושה, וי"א שהארץ נתחלקה לבאי הארץ והחזרה הנחלה ליוצאי מצרים (עיין הלך ביאור הדברים), וכן יבואר מי לא קיבל חלק בארץ, ואילו חלקים קיבלו בנות צלפחד. ואח"כ (קכ"ב:) יבואר נכסיו הבכור נוטל פי שנים ובמה לא, והאם האב יכול לחלק את נכסיו באופן שונה ממה שקבעה התורה (קכ"ט), ולאחר מכן תבאר הגמרא את דיני צוואת שכיב מרע, ומתנת בריא מהיום ולאחר מיתה, ודיני האומר נכסי רך ואחריך לפלוני, ובפרק מי שמת

(קל"ט:): תבאר הגמרא את הדין שתיקנו חכמים שהבנות ניוזנות מהירושה, ועוד מדיני שכיב מרע.

בנות צלפחד נטלו ג' חלקים בנחלה שחלקו בארץ ישראל, חלק אביהם שהיה בעצמו מיוצאי מצרים, וכן מה שירש אביהם עם אחיו מנכסי אביו חפר שגם הוא היה מיוצאי מצרים, וכן חלק בכורה בירושת חפר שאף שבכור אינו נוטל פי שנים בראי אלא במוחזק, ארץ ישראל היתה מוחזקת ליוצאי מצרים. **מתני'**. וכן נטלו חלק נוסף במה שהיה צריך לקבל אחד מאחי צלפחד שמת, והמשנה לא הזכירה דבר זה מפני שאין בזה חיודש דיני ירושה.

קני'ז: ומתני' כמ"ד שהארץ נתחלקה ליוצאי מצרים,

והיינו שנתחלקה לבאי הארץ בתורת ירושה מאבותיהם יוצאי מצרים, ועשו חשבון כמה היה צריך לקבל כל אחד שזמנה במנין שנמנו ישראל בשנה השניה לצאתם ממצרים, ואת חלקן נטלו בניו, ומי שהיו לו עשרה בנים לא נטלו בניו אלא חלק אחד, ו**כרבי יאשיה שדרש** ממה שכתוב במנין שנמנו ישראל בערבות מואב לפני כניסתם לארץ **"לשמות מטות אבותם ינחלו"** והיינו שינחלו אבותם שנמנו ביוצאי מצרים, ואלו שנמנו בערבות מואב יירשום ויקבלו חלק אביהם, ומבואר שנתחלקה הארץ ליוצאי מצרים, שהרי משה אמר ליוצאי מצרים "ונתתי אותם לכם מורשה". והא דכתיב במנין שנמנו לפני כניסתם לארץ **"אלאה תיחלק הארץ בנחלה"** היינו **כאלה** שהם בני עשרים, שהרי נמנו במנין זה מגיל עשרים, ולא ל**טפ'לים** שיצאו ממצרים לפני שהיו בני עשרים, שהם נטלו חלק בארץ רק בזכות מורישיהם, ואם לא היה להם שום מוריש, שלא היה להם לא אב ולא דוד ולא אח שמתו במדבר, לא נטלו חלק בארץ. ובספרי איתא מה תלמוד לומר "לאלה תיחלק הארץ" -כשרים וקדושים, לאפוקי רשעים שביוצאי מצרים כמרגלים ומתאוננים שלא היה להם חלק בארץ, ולא קיבלו אלא בזכות זקניהם אם היו מיוצאי מצרים, וכדלקמן. והגמרא (ק"ח:) **שואלת לפי דבריו מה כוונת הכתוב "לרב תרבה נחלתו"** דמשמע למי שהוא רב ביציאת מצרים תרבה נחלתו, וליכא למימר שהכונה למי שהוא רב עכשיו, דלא צריך קרא להכי, דהא כתיב "לאלה תיחלק הארץ", וגם הלשון "תרבה" משמע שיש מי שנוטל חלק גדול ויש מי שנוטל חלק קטן, ולמ"ד לבאי ארץ נתחלקה הארץ כל החלקים שיום, וליכא לאוקמי בחלקים הגדולים מחמת חזרת החלקים ליוצאי מצרים, דהא נפקא לן מ"לשמות מטות אבותם", ועוד ד"תרבה" משמע דקאי על הנטילה הראשונה לפני שחזרה לאבותיהם.

שיטת רבי יונתן שהארץ נתחלקה לבאי הארץ ונפקא מיניה שאם יצאו שני אחים ממצרים ולאחד היו עשרה בנים בבאי הארץ ולשני בן אחד, כל אחד מהי"א אלו נוטל חלק שוה, דכתיב **"לאלה תיחלק הארץ בנחלה"** והא דכתיב **"לשמות מטות אבותם ינחלו"** היינו שחילוק זה מזמנה שהמתים יורשים את החיים, שאחרי שחילקו את הארץ לבאי הארץ חזרה הנחלה לאבותיהם מיוצאי מצרים (אם היו בני עשרים, דבירושת הארץ קפיד קרא אבן עשרים בין לענין באי הארץ בין לענים יוצאי מצרים), והאבות התחלקו עם האחים, ונמצא שבמקרה הנ"ל נטלו י"א באי הארץ כל אחד חלק אחד, וחזרה הנחלה לאבותיהם וחלקה בשוה כל אחד ה' חלקים וחצי, וחזרו הבנים וחלקו **בשוה**, ונמצא שהבן היחיד נוטל ה' חלקים וחצי, וי' בני השני מתחלקים בה' חלקים וחצי. רשב"ם. וביאר ריב"א שאף שבעלמא אין אח מוריש לאחיו אלא לבניו, הכא גזירת הכתוב היא שיחלקו האחים בשוה, ולמ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ כל אחד מיוצאי מצרים נוטל חלק שוה. ולרש"י בחומש מייירי דווקא היכא שאבי אביהם היה מיוצאי מצרים, אבל בלאו הכי אף אם הנחלה חוזרת לאביהם אין חולקים אותה בין האחים אלא כל אחד מוריש רק לבניו. ושיטת ר"ת שאחרי שנתחלקה הארץ לבאי הארץ חזרה הנחלה לכלל אבותניהם יוצאי מצרים, ונתחלה בשוה בין יוצאי מצרם, ולפ"ז הנפקא מיניה בין רבי יאשיה לרבי יונתן היא במשפחה שביוצאי מצרים או בבאי הארץ היו רק נשים וטפלים, שלמ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ חלקו בה רק אלו שהיו בני עשרים ביוצאי מצרים, ומשפחה שהיו בה רק נשים או טפלים ביוצאי מצרים לא נטלו כלום, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ צריך שיהיו בני עשרים בבאי הארץ, ומשפחה שבאותו זמן היו בה רק נשים וטפלים לא נטלה כלום.

קני'ז: שיטת רבי שמעון בן אלעזר שהארץ נתחלקה

גם ליוצאי מצרים וגם לבאי הארץ, ולדבריו הנחלה לא חוזרת מזה לזה, ומי שהיה מיוצאי מצרים וצאצאיו היו נשים וטפלים בבאי הארץ נוטלים חלקו עם יוצאי מצרים, ומי שהיה פחות מבן עשרים ביוצאי מצרים והוא או בניו היו בני עשרים בכניסתו לארץ נוטלים חלקם עם באי הארץ, ומי שהיה מיוצאי מצרים כן י' ומת במדבר, ובניו היו בני עשרים **מבאי הארץ נטל ב' חלקים** - חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלק עצמם עם באי הארץ. ומתני' דבנות צלפחד מתוקמא שפיר אליביה, שהרי גם ליוצאי מצרים

נתחלקה הארץ. וי"מ דקאי במי שהיה בן שיישם ביוצאי מצרים ולא מת במדבר, דלא נגזרה גזירה על אלו שהיו בני שיישם, וכתב הרשב"ם דלאו מילתא היא, דהא דכתיב "לאלה תיחלק הארץ" היינו לאלו שנמנו, ובני שיישם לא נמנו, אך אביה שבתוספתא מבואר שדין זה נכון. והתוס' (ד"ה ומכאן) סוברים כמו הביאור שהביא הרשב"ם, וכתבו דהא דכתיב "ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן" היינו אלו שהיו בין עשרים לשישים, אבל היו כאלו שהיו בני שיישם במנין הראשון ונכנסו לארץ, כמו יאיר ומכיר בני מנשה שנולדו בימי יעקב ולא מיתו עד שנכנסו לארץ.

חלק המרגלים ניתן ליהושע וכלב אע"פ שהיו למרגלים בנים, (דכתיב "ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים ההם", ואין הכונה כפשוטו שהרי כבר נאמר "ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפוח ויהושע בן נון. קי"ח:), ובניהם של המרגלים (וכן של המתלוננים שבעדת קרח וכדלקמן) נטלו מכח אבי אביהם אם היה מיוצאי מצרים, ואבי אמותיהן אם לא היה לאמותיהם אחים, (ולאבי אמותיהן היו אחים עם בנים, והחזירו הבנים לאבותיהן וחזרו וחלקו בשוה. תוס' קי"ט. ד"ה ובכות), ודין זה הוא אפילו למ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ, וכגון שלא היו בני עשרים כשנכנסו לארץ וממילא לא נטלו בשביל עצמם, ולא נטלו אלא בשביל מה שהחזירו בני אבי אביהם ובני [אחי] אבי אמותיהם וחזרו והורישו לבניהם, כדילפינן מ"למשמות מנות אבותם", ואף בני המרגלים והמתלוננים שבעדת קרח ירשו זאת, דבני בנים הרי הם כבנים.

קי"ח. טענות בנות צלפחד ושבת יוסף- למ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, ניחא מה טענו בנות צלפחד "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן" שאילו היה לו בן היה נוטל חלק צלפחד עם יוצאי מצרים ועכשיו לא נטלו כלום, וניחא מה טענו בני יוסף [מדוע נתת לי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עדי כה ברכני ז'"] שעכשיו הם היו מרובים יותר משאר שבטים ולפי החלוקה ליוצאי מצרים נטלו כפי שהיו אז ונמצא שכל אחד ומשפט יוסף קיבל נחלה קטנה יותר מכל אחי מבני השבטים האחרים, ולמ"ד שנתחלקה לבאי הארץ, אף שצלפחד מת וא"כ אינו מבאי הארץ, מ"מ טענת בנות צלפחד היתה לענין מה שחזרו וחלקו אחי צלפחד בנכסי חפר וחפר מוריש אותה לכל בניו, ולדבריו מה שצווחו בני יוסף על חלקם הקטן, היינו משום שהיו להם טפלים רבים יתומים שלא היו בני עשרים בכניסתם לארץ, וגם לא היה להם אב שנכנס לארץ שינחיל להם חלקו כשימותו, וגם לא היה להם מוריש אחר שיצא ממצרים שירשו ממנו מה שקיבל ע"י שחזרה הנחלה ליוצאי מצרים.

אבוי מוכיח שלא היו מי שלא היה לו חלק בארץ, אע"פ שזה היה יכול להיות, דלמ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ לא יצא יתום ממצרים פחות מבן עשרים, ואם יצא מת במדבר אחד מקרוביו שהיה מיוצאי מצרים והוריש לו חלקו, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ כל הנכנסים לארץ ישראל פחות מגיל עשרים לא נטלו חלק בארץ אלא ע"י חזרת נחלה, ולא היה מי שלא היתה לו נחלה ע"י חזרה אף שזה היה יכול לקרות, שאל"כ היה צווח כבנות צלפחד ובני יוסף, ולמה לא מוזכר בפסוק שצווח כמו שמוזכר בבנות צלפחד ובני יוסף.

והגמ' דוחה שלא הוזכר כי לא הועילה צווחתו, ובני יוסף אע"פ שלא הועילה צווחתם, שמה שאמר להם יהושע "עלה לך היערה" וכו', אין הכונה כפשוטו שתנן להם יערות להרחיב נחלתם, דאין לו רשות ליטול מנחלת שבת אחר ולתת להם, אלא תשובת יהושע היתה שכדי להנצל מעין רעה ילכו להחביא עצמם ביערים, ואמרו לו שבבני יוסף לא שולטת עין רעה, דכתיב "בן פורת יוסף בן פורת עליון עין" – אל תיקרי עלי עין אלא עולי עין, ווי"א מדכתיב "וידגו לרוב בקרב הארץ, שהם כדגים שאין העין שולטת בהם, ולכן הוזכרה בתורה תשובת יהושע אע"פ שלא נתן להם חלק נוסף.

קי"ח: מתלוננים שבעדת קרח והיינו חמישים ומאתים איש, לא היה להם חלק בארץ והיינו שבניהם לא נטלו חלקם אע"פ שהיו המתלוננים מיוצאי מצרים, וכמאן דליתנהו דמי, ודברים אלו הם לרבי יאשיה או לרבי שמעון בן אלעזר. ובניהם נטלו בזכות אבי אביהם ואבי אמותיהם. ווי"א שיהושע וכלב נטלו חלקם, ונחלקו אם מקישים מתלוננים למרגלים. ואין לומר שהכונה שיהושע וכלב נטלו חלק המתלוננים שבבני ישראל הא דכתיב "וילתו העם על משה לאמר מה נשתה", דא"כ ירשו יהושע וכלב את כל (והיינו רוב) ארץ ישראל, ואנן קיימא לן וכן איכא למילף מקראי שלא נטלו אפילו אחד מאלף מארץ ישראל.

בנות צלפחד נטלו את חלק אביהן בתוך אחי אביהן, דכתיב "נתן נתן להם", וחלק בכורה של אביהן, דכתיב "והעברת" והיינו חלק בכורה כדכתיב "והעברת כל פטר רהם". והגמ' מוכיחה שבנות צלפחד נטלו גם חלק אחד או שניים מאחי אביהם, חלק אחד כדדריש ראב"י מ"נתן נתן", ואם נטלו חלק נוסף זה נלמד מ"אחוזת נחלה". דהנה כתיב "ויפלו חבלי מנשה עשרה", והיינו ששה חלקים של בתי האבות אביעזר חלק אשיראל שכם חפר ושמידע, ונחלת צלפחד שהיה מיוצאי מצרים, ונחלת חפר, וחלק בכורה של צלפחד בנחלת חפר, וחלק אחיו של חפר, והיינו למ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ וחזרה נחלתם למוריש והיינו חפר שהיה מיוצאי מצרים, נטלו שני חלקים של אביהם בנכסי חפר, אבל צלפחד עצמו אין לו חלק כיון שלא היה מבאי הארץ, וחזרה לא שייך בו כיון שלא היו לו בנים מבאי הארץ שיחזירו לו נחלה, ועוד שני חלקים של שני אחים שהיו לו ומתו במדבר. ובאמת אין כאן אלא ששה חלקים, דודאי כוונת הכתוב לבתי אבות של מנשה שהיו ששה, דאם הכתוב מונה טפלים הרי היו במטה מנשה יותר מעשרה, והטעם שמנו את חלק בנות צלפחד הוא כדי ללמד שנטלו חלק בכורה, דארץ ישראל מוחזקת היא אע"פ שעדיין לא נכנסו אליה וכדלהלן.

קי"ט. בני המרגלים והמתלוננים- למ"ד שהארץ נתחלקה ליוצאי מצרים קיבלו בזכות אבי אביהם או אבי אמותיהם, ולמ"ד שהארץ נתחלקה לבאי הארץ אם היו בני עשרים קיבלו בזכות עצמם, והא דתני בברייתא שנטלו רק מכח הסבא, ס"ל שלא היו בני עשרים, ומיירי בבני בניהם של המתלוננים, שהמתלוננים לא היו בני כ' ביציאת מצרים, ומתו לפני כניסתם לארץ, ובניהם בהכרח היו בני עשרים בכניסתם לארץ, שהרי מעשה קרח היה בשנה השניה אחרי יציאת מצרים, ובו ביום שרפו המתלוננים, ואח"כ היו במדבר עוד ל"ח שנה, ולכן צ"ל שבני המתלוננים מתו במדבר והנתנו הוא על בני בניהם, וברייתא זו סוברת כרשב"א שהארץ נתחלקה גם ליוצאי מצרים וגם לבאי ארץ, וכיון שהיו פחות מבני עשרים בכניסתם לארץ לא נטלו מכח עצמם אלא מכח אבי אבי אביהם שהם אבותיהם של המתלוננים שיצאו ממצרים, דלענין ירושה זו א"צ שיהיו בני עשרים בכניסתם לארץ, ורשב"א לא סובר שמקבלים ע"י חזרת הירושה ליוצאי מצרים, כיון שאין לו פסוק מיותר לדרוש דין זה, ואם חלק זה של הברייתא אינו כרשב"א, י"ל שנטלו בזכות אבי [אבין] אביהם ע"י חזרה, וכגון שהיו למתלוננים אחים שלא היו בני כ' בשעת הגזירה וממילא לא מתו במדבר, וכשנטלו חלקם בארץ חזרה נחלתם לאביהם, והאבות הורישו נחלה זו בין לאחי המתלוננים בין לבני בני המתלוננים, וחלקו אחי המתלוננים עם בני נכדיהם בשוה, דטפלים קיבלו חלק במה שירשו מאבותיהם. (ולפי שיטה זו לא נטלו יהושע וכלב את חלק המרגלים).

ארץ ישראל נחשבת "מוחזק" ביד יוצאי מצרים, דא"כ לא היו בנות צלפחד נוטלות חלק בכורה של אביהם, וכך היה שמעון השקמוני אומר יודע היה משה שבנות צלפחד יורשות שהרי נצטווה על הדינים במרה דכתיב "שם שם לו חלק ומשפט", ומעשה דבנות צלפחד היה בסוף הארבעים שנה שהיו במדבר, ועוד דאיכא למילף מפרשת יבוס שבת דינה כבן דכתיב "ובן אין לו" ע"י עליו, דכזשם למדו בנות צלפחד כדלקמן קי"ט: , אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה, והיינו שהסתפק אם חשוב מוחזק וכנ"ל, דהא דכתיב "ונתתי אותם לכם מורשה" י"ל שהכונה שהיא ירושה מאבותיהם, או שהכונה שהם יורישו את הארץ אבל לא ירשוה, וענו לו שהפסוק מלמד את שני הדברים, וראויה היתה פרשת נחלות להכתב ע"י משה (ולא נימא שלולא טענותיהן היתה התורה חסרה, והכי נמי הרבה מצוות חסרות בתורה מפני שלא אירעו המעשים, דודאי בלאו הכי היתה נכתבת פרשה זו בתורה). אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידם, ללמדן שמוגלגלים זכות (שהבנים והקרובים יירשו את קרוביהם) ע"י זכאי (-בנות צלפחד), וכן יודע היה משה שהמקושש במיתה דכתיב "מחלליה מות יומת", אך לא ידע באיזה מיתה, (ואף שסתם מיתה האמורה בתורה חנק, מסביר היה נראה לו שדינו בסקילה כעובד ע"ז, דנחלה שבת בפרהסיא דמי לעובד ע"ז. וצ"ל דסבר כרבנן שצ"ל לומר דלחל באיזה מיתה הוא נהרג, דלרבי יהודה שצריך להודיע לנהרג באיזה מיתה הוא נהרג, כמבואר בגמרא (סנהדרין פ:). דהוראת שעה היתה, וא"כ לא ידע משה אם הוא חייב מיתה. תוד"ה שנאמר), וראויה היתה הפרשה להכתב על ידי משה, אלא שמגלגלין חובה (והיינו סקילה, שנח לאדם לידון בחנק)

ע"י חייב (-מקושש). ושמואל רצה לומר שהכונה שבנות צלפחד נטלו חלק בכורה בידנות האהלים ושאר המוטלטלים שהיה להם במדבר, ונקט יתדות אהלים מפני שודאי היה לכולם אהלים במדבר, והגמרא מקשה על דבריו מזה דכתיב "ויפלו חבלי מנשה עשרה" דהיינו קרקע שחולקים אותה בחבל.

קי"ט: תביאמו ותיטעמו בהר נחלתך- היו מתנבאים שהם עצמם לא יכנסו לארץ ד"תביאמו" משמע לאחרים, ולא חטאו עדיין בחטא המרגלים ולא נגזרה עליהם עדיין הגזירה שלא יכנסו לארץ, ולא היו יודעים מה מתנבאים.

ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה- לרבי יאשיה סרס המקרא ודרשהו, ועמדו בתחילה לפני העדה וכו', אבל לא היו שואלים לתלמיד לפני הרב דאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, ואם שאלו בתחילה את משה ולא אמר להם דבר, לא היו שואלים אח"כ את הנשיאים וכל העדה. ולאבא חנן היו יושבים בבית המדרש ועמדו לפני כולם ושאלו, דחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, דזה חשיבותו של הרב וניחא ליה בזה, והלכתא שאם הרב חולק לו כבוד חולקים לו כבוד דודאי ניחא ליה שגם אחרים יחלקו לו כבוד, ומשה רבינו היה חולק כבוד לכל ישראל וכן אלעזר לנשיאים והנשיאים לעדה, ואם אין הרב חולק לתלמיד כבוד אין חולקים לו כבוד.

מעלות בנות צלפחד - חכמניות הן בדרך ארץ: שדיברו בשעה הראויה לכך כשמצאו פתח לדבריהם וטענה מעלייתא, והיינו כשהיה מלמד משה פרשת יבמין "ובן אין לו" - עיין עליו, ואמרו שאם הן חשובות כבן לפטור את אמן מיבוס, שהרי היבם קם על שם אחיו לנחלה, ואמרו שכמו שהבן מונוע מלייבם את אמו ולירש את אביו פוטר את אמו ויורש את אביו, אף הבת דינה כן, וסבירא בעלמא הוא, וא"כ יתנו להם נחלה כבן, ואם לאו שאין הבנות נחשבות זרע תתייבם אמן לאחד מאחי אביהן והוא יירש נחלת אביהן, והבן שיוולד לאמן יירש אחריו נכסי אביהן. דרשניות הן: שידעו שאם יש בן הן לא יורשות (לרשב"ם היו יודעות פרשת נחלות שהבן יורש את אביו ולא הבת, דכתיב "ובן אין לו והעברתם" – ה"א יש לו בן הן יורש. והתוס' (ד"ה אילו) הקשו שעדיין לא נאמרה פרשת נחלות, ורשב"א מפרש שלמדו זאת מ"והנתחלתם לבניהם" ולא לבנותיהם, אי נמי מסברא משום דבת מסבת נחלה וכן לא, אי נמי מדכתיב "לאלה תיחלק הארץ" והיינו זכרים). (והא דאיתא בברייתא שאם היתה לו בת לא היו שואלות, צריך לגרוס בן, או שהכונה שלא היו תובעות אם היתה בת לבן). צדקניות הן: שלא נישאו אלא להגון להן, שאף שנאמר להן "לטוב בעיניהן תהיין לנשים" שהותרו להנשא לכל מי שירצו, עצה טובה השיאן הכתוב "למשפחת מטה אביהן תהיין לנשים" שלא נישאו אלא להגון להן, אלמא מטה משפחת אביהן הגונים היו, ולהם נישאו דכתיב "ותהיין מחלה וכו' לבני דודיהן לנשים", ואף הקטנה שבהן לא נישאה פחות מגיל ארבעים (שהיו מצפות להגון להן. רשב"ם. ורשב"ם (תוד"ה אפילו) מפרש דס"ל כמ"ד שצלפחד הוא המקושש, ומעשה המקושש היה מיד אחרי מעשה המרגלים, ודאמר במדרש שלשלם שמים נתכיון, שהיו ישראל אומרים שכיון שנגזר עליהם שלא להכנס לארץ שוב אינם חייבים במצוות, ועמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים, ולא נשאו עד סוף ארבעים שנה כדמוכתי קראי). ואף שאשה שנישאת בת ארבעים שוב אינה יולדת וא"כ אף אחד לא ירצה לישא אותן אז, וגם לא היה להם להתעכב עד אז כיון שלא יילדו עוד, מותרן שצדקניות הן בטווחות היו בצדקתן שנעשה להן נס (כמו ליוכבד שילדה אחר ארבעים, אך י"ל שנישאה לפני ארבעים, וכדלהלן, והנישאת פחות מגיל כ' יולדת עד גיל ס', והנישאת בת כ' יולדת עד גיל מ').

ק"ב. יוכבד - הורתה בדרך למצרים, ונולדה בין החומות והיינו בתוך מצרים דכתיב "אשר ילדה אותה ללוי במצרים", וישראל היה במצרים מאתיים ועשר שנה, שכך רמז יעקב לבניו "דרד"ו ו בסדר עולם יליף מקרא: נאמר לאברהם בברית בין הבתרים "כי גר יהיה ודעך בארץ לא להם", והיינו יצחק שנאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע", וכתיב "ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם", ויעקב אבינו אמר לפרעה "ימי שני מגורי שלישים ומאת שנה" - ס' דיצחק וק"ל דיעקב הרי מואה ותשעים, ומאתים ועשר עמדו במצרים הרי ד' מאות שנה שנאמרו לאברהם, וא"א לומר שהיו במצרים כל הדי' מאות שנה, שהרי קתה מייורדי מצרים היה כדכתיב "ובני לוי גרשו קתה ומררי, ושני חיי קתה שלש ושלשים ומאת שנה, ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה", ופ' שנה של משה הרי ש"ג, א"כ מה ת"ל

"ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", כל זמן שזרעך בארץ לא להם ת' שנה, נמצאת יוכבד בת ק"ל שנה, שהרי בתחלת ביאת מצרים נולדה, ומשה בן כ' שנה היה בצאתם, נשתתרו ק"ל ממוצאים ועשר. וכשהיתה בת מאה ושלושים נולדו בה סימני נערות, נתעדן הבשר (-החליק כנער קטן), נתפשטו הקמטים, וחזר היופי למקומו, ולכן כתיב "וילך איש מבית לוי ויקח את **בת לוי**, וכשהחזירה עמרום שהרי היתה נשואה לו קודם לכן, שהרי כבר נולדו אהרן ומרים, אלא שפירש ממנה מפני הגזירה להשליך הזכרים ליאור, והחזירה מפני שנתנבאה מרים שעתידי לצאת לו בן שיושיע את ישראל, ועשה בה מעשה ליקוחיון, הושיבה באפריון ואהרן ומרים משוררים לפניו, ומלאכי השרת אמרו אם הבנים שמחה, והשמחה היתה מפני שעתידי לצאת מהם משה רבינו, והיינו "לדעה מה יעשה לו" - מה יהיה סוף נבואתה, כדאיתא בסוטה י"ג. .

סדר מעלת בנות צלפחד - התורה מונה אותם ב' פעמים, כל פעם בסדר אחר, י"מ שפעם אחת כשנישאו מנאום לפי סדר גדולתן דמסתבר שנישאו לפי הסדר שנולדו, כדכתיב "לא יעשה כן במקומונו לשאת הצעירה לפני הבכירה", ופעם אחת כשעמדו לפני משה לפי סדר חכמתן, ומכאן סיוע לרבי אמי שאמר שבישיבה בין לדין בין לשאר ישיבות של תורה אם הקטן מופלג בחכמה מהגדול הוא יושב לפניו, אבל הוא חכם רק מעט יותר מהזקן אין מכבדים אותו יותר מהזקן, ובמסיבה של משתה וה"ה לנישואין אם הזקן מופלג בזקנה הוא יושב לפני הצעיר אע"פ שהצעיר מופלג בחכמה, וכגון שהזקן חכם קצת, אבל אם הזקן אינו מופלג בזקנה, החכם שהוא מופלג קודם, שמעינן מהכא דחכם מופלג זקן מופלג שאינו חכם כל כך כבחור בישיבה, הלך אחר חכמה להושיב החכם בראש ולדבר תחלה, ובמסיבה הלך אחר זקנה, והיכא דחכם היו מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה בכ"מ הלך אחר חכמה אפילו במסיבה, והיכא דהזקן היו מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה בכל מקום הלך אחר זקנה ואפילו בישיבה, והואיל והזקן חכם קצת אע"פ שהבחור חכם יותר ממנו, והיכא שלא החכם מופלג בחכמה ולא הזקן מופלג בזקנה, נראה שבכל מקום הולכים אחר זקנה, בדשביל שהבחור חכם קצת יותר ממנו אין לן לבייש את הזקן, והחכם אינו בוש בכך, דמאחר שהוא זקן ממנו יודע הוא שבשביל זקנתו חולקין לו כבוד. אבל לתנא דבי רבי ישמעאל הם היו שקולות, דכתיב "ותהיינה" שזה מיותר, וכן מצינו שמשה ואהרן היו שקולים.

למי הותרו בנות צלפחד להנשא - לשמואל בנות צלפחד עצמן הותרו להנשא לכל השבטים אע"פ ששאר בת יורשת נחלה נאסרה, דכתיב "לטוב בעיניהן תהיינה לנשים", והא דכתיב "אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים" זה עצה טובה ולא מצות עשה, והא דכתיב גבי חיוב כרת לאוכל קדשים בטומאה "אמור אליהם לדורותיכם" אליהם היינו לעומדים על הר סיני, ולדורותיכם היינו לדורות הבאים, ומכאן לומדים לשאר המצוות שהם נאמרו בין לאבות בין לדורות הבאים, דהוה אמינא שכיון שמצינו דבר שהוא רק לאותו הדור, והיינו שרק באותו דור בת יורשת נחלה אסורה להנשא לשאר השבטים, דכתיב "זה הדבר" – דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה, ומצינו דינים שנוהגים רק לדורות (-מצוות התלויות בארץ, תרומה ומעשר חלה ערלה ורבעי לקט שכחה ופאה וכן הרהב), לכן הוצרך הפסוק לומר שהמצוה נוהגת באותו הדור ולדורות, שאם נכתב סתם ולא פירש לא אבות ולא בנים הוה אוקימנא ליה באבות, מדלא כתיב "כי תבואו" כדכתב בשאר מצוות האמורות לבנים, אי נמי הוי ילפינן או בגזירה שוה או בבנין אב או בקל וחומר מאחת ממצוות המפורשות לבנים או לאבות, להכי כתיבי תרייהו, ומהשתא נילף מהכא לכל מצוות התלויות שנוהגות בין בבנין בין באבות, ל"ימדעה התורה שהמצוה נוהגת בבנים ובאבות עד שיפרט לך הכתוב "כי תבואו" או יכתוב לך "זה הדבר" להעמידו בדור הזה וכדלקמן, ומ"מ בנות צלפחד עצמן הותרו בכל השבטים.

ק"כ: דיני שחוטי חוץ ונדרים ומקורם-

בנדרים ושחוטי חוץ כתיב "זה הדבר", ומ"מ הם נוהגים לדורות, דבשחוטי חוץ כתיב "לדורותם", ויליף נדרים בגזירה שוה זה זה משחוטי חוץ, (אבל לבת יורשת נחלה לא לומדים, דא"כ לישתוק קרא מזה הדבר), כמו שלומדים מהגזירה שוה זו שבנדרים א"צ דווקא ראשי המטות ומהני ג' **הדיטוּת**, דכתיב "לא יחל דברו" הוא אינו מיחל אבל לשרים מותרים לו, כגון שלשה דהוי בית דין, כדאמרין בסנהדרין (ג'), ואפי' לאמרינן דאמר התם שנים שדנו דינין דין אלא שנקרא ב"ד חצוף, הני מיילי דיני ממונות, אבל למישרי איסור נדר לא סגי

בפחות מ'ל, ואהני גזירה שוה כאילו נכתב בנדרים אהרן ובניו וכל ישראל לומר לך ששקולין כל ישראל להתיר נדרים ואפי' הדיטוּת כאהרן ובניו, (לריב"א תודה"ה שפירת) לומדים שלשה בנדרים מדכתיב "ראשי" משמע שנים, ומסיפין עוד אחד כיון שאין בית דין שקול. והתוס' חולקים וסוברים ש"ראשי" היינו ראשי דעלמא, ומסיפיק אחד מומוחה, והמקור הוא מדבעינן יחיד מומוחה, א"כ בהדיט צריך שנים, וכיון שאין בית דין שקול מוסיפין עוד אחד).

והא דכתיב ראשי המטות דמשמע מומחין, היינו שבמומוחה והיינו רב מובהק שבקי בגמרא **מספיק יחיד**.

ולומדים מנדרים לשחוטי חוץ שיש **שאלה על הקדש** כמו על נדרים, דבנדרים כתיב "לא יחל דברו" ולומדים מזה שבכל ההקדשות שחלים ע"י מוצא שפתיו שייר שאלה, כגון תרומות ומעשרות, וכן אם שחט קדשים בחוץ ונתחייב כרת ואח"כ הלך אצל חכם להתיר לו הקדשו ומצא לו פתח של חרטה ועקר את ההקדש מעיקרו ועבדה הקדש טעות, איגלאי מילתא למפרע דלא הוה הקדש מעולם ופטור מכרת.

ולבית שמאי דס"ל שהקדש בטעות הקדש (כגון האומר שור שחור שיצא מביתי ראשון הרי הוא הקדש, ויצא לבן, לב"ה אינו הקדש, ולב"ש הוי הקדש, דילפי תחילת הקדש מסוף הקדש, שכמו שתמורה חלה אפילו בטעות ה"ה הקדש. רשב"ם. והקשו התוס' (ד"ה תנן) דאדרבה מזה יש להוכיח שיש שאלה בהקדש, דהא מוקמינן התיב כגון שאמר אלו הייתי יודע שיצא לבן לא הייתי אומר שחור אלא לבן, והוי הקדש משום דדעתו ומחשבתו מובטלת אמירתו, והכי נמי כשנשאל על הקדש כי אמר אדעתא דהכי לא קדשי נתיר לו כיון דאולי ב"ש בתר מחשבת. ותייף ר"ת דכיון דאמרי ב"ש מחשבתו מבוטלת אמירתו למהיוו הקדש, כ"ש שתבטל אמירתו את מחשבתו שאומר אדעתא דהכי לא נדר), וממילא לא מזהני שאלה בשום הקדש אפילו ע"י פתח, דאפילו כשנעשה ההקדש בטעות הידועה למקדיש הוי הקדש גמור, ולומדים מזה הדבר דשחוטי חוץ שרק על שחיטה בחוץ חייבים אפילו בעוף, אבל על מליקה בחוץ על חייבים, ובי"ה לומדים דין זה מ"אשר ישחט", ומזה הדבר דנדרים לומדים שחכם מתיר בלשון מותר לך מותר לך, דהתרת חכם לפינן מ"ה לא יחל דברו" אבל אחרים מוחלין לו, ומשעו לרבנן שזה בלשון מ"ה, וטעמא משום שהחכם מתיר אפילו לא ביום שמעו ע"י חרטה, ונמצא עוקר את הנדר מעיקרו, ולא בעל, ובעל מיפר דבעל מיפר ביום שמעו בלא חרטה מגזירת הכתוב, וכל דבר קיים הנעקר ומתבטל בלא טעם מיקרי הפרה, כמו "והיפר את בריתי", ולא חכם שאם אמר החכם מופר לך לא אמר כלום, ד"זה הדבר" משמע זה הדיבור כמו שכתוב בפרשה מעכב, ובי"ה לומדים דין זה מסברא. דבחכם שייך לומר לשון התר ובעל לשון הפרה.

קכ"א.

מומוחה דהוי כבית דין, אבל הפרה סגי בבעל לחודיה ואפילו הדיוט, לב"ש לומדים מ"וידבר משה את מועדי ד' ", ולא נאמרה כאן שבת, ללמד שרק מועדי ד' צריכים מומחים ולא מועיל ג' הדיוטות או יחיד מומוחה, דאין לך מומוחה כמשה רבינו וקאמר ליה רחמנא עד דאיכא אהרן בהך, דכתיב "ויאמר ד' אל משה ואל אהרן וכו' החודש הזה לכם" ככם מומחים, ואין בית דין שקול מוסיפים עליהם עוד אחד, אבל נדרים א"צ מומחים (וראשי המטות היינו שבמומוחה מספיק יחיד), וכן לומדים שרק מועדים צריכים קידוש לקדש את החודש על פי הראיה, דראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש, דכתיב "אשר תקראו אותם" קרי ביה אתם, ותרי זימני מקודש נקודש מדכתיב "מקראי קודש", ועז"ז מתקדש המועד בזמנו, אבל אין קודש מיוחד על המועד, אבל שבת א"צ קידוש בית דין דלעולם היום השביעי הוא שבת, דכתיב "מועדי ד' " יתירא, והפרה לדורות לומדים בית שמאי כמו בשאר מצוות, דמ"זה הדבר" לומדים דין אחר. וכתבו התוס' (ד"ה ושבת) דבב"ק (ל"ז): לפינן דין זה מ"מושבתיכם", והיינו כבן עזאי דדריש הכא למעט הפרת נדרים, אי נמי אפילו לריה"ג בעינן עוד פסוק לומר רשק של צריך מומחים אלא לא צריך אפילו הדיוטות.

לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים שבנות ישראל היו יוצאות בהם בכלי לבן שאולים אפילו זו שיש לה משלה, שלא לבייש את מי שאין לו.

השמחה ביוה"כ היא מחמת שהוא יום סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות אחרונות (דג' פעמים עלה משה למרום לוי יום, ו' סיון עד י"ז תמוז, י"ח תמוז) (להתפלל שיתרצה הקב"ה על עוון העגל) עד י"ח אב, ואז פסל שני לחוחות חדשים ועלה בכ"ט אב והיה מל' אב. וע"ז תשרי, ואז נתרצה הקב"ה בשמחה לישראל ואותו היום ירד משה והלוחות ביזו.

והשמחה בט"ו באב- י"מ משום שהותרו שבטים לבוא זה בזה דפסק דור של באי הארץ והותרה הסבת נחלה, אמנם אם נשארו בני אדם מאותו הדור עדיין הם באיסורם, אבל בני אדם שלא

היו באותו הדור מותרים, (דכתיב "זה הדבר"), (וי"מ שט"ו באב כלו מתי מדבר, וטעות הוא בידם, דאיסור זה נאמר לבאי בארץ בערבות מואב ולא לדור המדבר).

וי"מ (כל אלו לא פליגי, אלא כל אחד קיבל אחרת מרובו) ששבט בנימין הותר בו לבוא בקהל (דכתיב "איש ממנו אל יתן").

וי"מ מפני שכלו בו מתי מדבר (דכל ערב תשעה באב היה כרוז יוצא הכל יצאו לחפור חפירות וישנים בהם, ובשחרית הרוזו יוצא יבנלו החיים מן המתים, ומתו כל שנזה ט"ו אלף ופרטרוטו, וכך עשו בו, ובשנה האחרונה עשו כן ונמצאו שלמים, אמרו שמא טעניו בחשבון, וכן עשו בי"ב וכן ב"ב"א וכן ב"ב"ג וכן ב"ג"ג וכו' עד דאימגלי סיהרא, כיון דאימגלי סיהרא אמרו ביטל הקב"ה אותה גזירה קשה מעלינו ועשו משתה ושמחה ויום טוב. והקשו התוס' (ד"ה יום שכלו) שכיון שכבר מתו כל מי שצריך למה חפרו קברים), וחזר הדיבור למשה פה אל פה כבתחילה, אבל אם הוצרכו לדיבור כמו במעשה דקרח שהיה אחר מעשה מרגלים היה מדבר ע"י מלאך או באורים ותומים, אי נמי לא היה מדבר עימו אלא ע"י מעשה הצריך להם.

לתוס' (ד"ה יום שכלו) גגם בשנה האחרונה במדבר מתו, אבל יעד שכבר כלתה גזירה כיון שכבר מתו לו בני כ', ולפי שהיו אבלים עד מקצת יום של ט"ו לא חזר הדיבור, שאין השכינה שוה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות, כדאשכתן גבי יעקב שכל אותן ימים שנתאבל על יוסף לא שרתה עליו שכינה, ולכן כל ימי אבילותן של ישראל לא חזר הדיבור, שבוכותן היה מדבר עם משה. והקשו התוס' על הרשב"ם שאם לא מתו בשנה האחרונה למה נתעכב הדיבור שנה ויותר שלא חזר, אי נמי משום שחיו עצובים מפני שחשבו שימותו) ועוד דא"כ מתו בכל שנה ט"ז אלף ופרטרוט, ועוד למאן דאמרו בירושלמי במועד קטן שכולן בני ששים מתו זה חידוש גדול לומר שחמש עשרה אלפים ופרטרוטו נולדו במצרים בכל שנה זה קודם זה, ועוד שלא היתה שמחה מפני הדיבור שחזר אלא שאז כי איתמלי סיהרא וידעו שפסקא גזירה מעליהם, ועוד מה שמחה היא שקדמו למות ואמרינן דלמיאלא איהוים, ועוד דאם מתירו למות מאשתקד א"כ הם לא מתו בני שישים. ונראה לר"ת שלא מיהרו למות, אלא בשנה האחרונה בטלה מהם הגזירה, ונשארו מהן ט"ו אלף ופרטרוטו אותן שהיו ראויין למות בשנה אחרונה, והא דכתיב "ולא נותר מהות איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון" היינו מאותן שהיו ראויים למות קודם שנתבטלה הגזירה, דכלל ויהושע היו בני ארבעים בזמן שלוח מרגלים, אי נמי בתחילה נגזר אפי' על בני כ' בצמצום, ולבסוף ריחם עליהם הקב"ה ולא מתו אלא אותן שהיו בשעת גזירה לכל הפחות בני עשרים וחודש, דחודש בשנה אחרת חשוב שנה ולא יום אחד, והשתא אתי שפיר דמשום המשה עשר אלפים ופרטרוטו ולשנה לא ניתיחד הדיבור עד חמשה עשר באב של שנה אחרונה, שהיו ראויין למות והוי עציבין בכך עד דאיתמלי סיהרא.

קכ"א:

השומרים ששם ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל לאחר שראה שגלו עגלי הזהב.

וי"מ משום שביום זה ניתנו הרוגי ביתר לקבורה (ותיקנו ברכת הטוב והמיטיב (שהיא מדרבנן, משא"כ ג' ברכות ראשונות), הטוב שלא הסריחו והמיטיב שניתנו לקבורה).

וי"מ משום שביום זה פוסקים מלכרות עצים למערכה, שתשש כוחה של חמה וממילא יש בעצים לחלוחית ומעלים עשן וגם מגדלים תולעת, ושמוחו מפני שהשלימו מצוה גדולה כזו, (ומיום זה ואילך שהלילות מתארכים והימים מתקצרים צריך להוסיף על לימודו גם בלילה, והמוסיף יוסיף ימים, ומי שלא מוסיף תקבריה אימיה -ימות בחצי ימיו).

שבעה קיפלו את כל העולם כולו ושימשו זה את זה, מתושלח ראה את אדם רמ"ג שנה, שם ראה את מתושלח צ"ח שנה, ומתושלח מת ז' ימים לפני המובל, והוליד את ארפכשד כשהיה בן מאה שנתיים אחרי המובל, (ולמך ג"כ ראה את אדם ואת שם, וחשיה הככא רק צדיקים גמורים ששימשו זה את זה, ולא ס"ל תנוך זה מטטרוך, דהוה ליה למייר שנים קיפלו את כל העולם, אלא ס"ל דהאי "ואיננו כי לקח אותו אלוקים" היינו שמת בחצי ימיו), יעקב ראה את שם כ' שנה, עמרם ראה את יעקב (סברא הוא, שהוי קהת אביו היה מיורדי מצרים, ויעקב חי במצרים י"ז שנה ובאותם שנים נולד עמרם לקהת), אחיה השילוני ראה את עמרם ולא ס"ל להאי תנא שאליהו זה פנחס, דא"כ לימא משה ראה עמרם ופנחס ראה משה ועדיין הוא קיים וא"צ להזכיר את אחיה. (רשב"ם). וסבר נמי האי תנא דסרח בת אשר אינה חיה לעולם. (תודה שבעה). (ואחיה השילוני נכנס לארץ ולא מת במדבר, דלא נגזרה מיתה במדבר על שבט לוי ומבואר בדברי הימים שאחיה היה לוי, דכתיב "במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה" - מי שפקודיו מבן עשרים יצא שבוטו של לוי שפקודיו מבן שלשים (י"מ) שכונה ל' יום, שהוי הלויים נמנין מבן חדש ומעלה לפנות עליהן הבכורות. והרשב"ם משייך א"כ למה לא כתוב שפקודיו מבן חודש. ולכן מבאר הרשב"ם שהכוונה ל' שנה, כדכתיב "בני גרשון קהת ומררי

מבן שלשים שנה ומועלה ועד בן חמשים שנה", וההוא חשבון נקט שאותו חשבון כנגד חשבון של ישראל הוא, דביוצאי צבא קפיד רהמנא, דבישראל כתיב "כל יוצא צבא" ובלוים כתיב "מבן שלשים שנה וגו' כל הבא לצבא לעבוד" וגו'), אבל בשאר השבטים נשאר רק כלב ויהושע, או מי שהיה פחות מבן כ' או יותר מבן ס', כמו יאיר בן מנשה שנכנס לארץ שנאמר עליו "ויכו מהם אנשי העי כשלושים וששה איש" והיינו יאיר שהיה שקול כרובה של סנהדרין, וא"כ גם אם אחיה היה משאר שבטים "ל שהיה בן ס"א ביציאת מצרים וראה את עומרם ה' שנים), ואליהו ראה את אחיה השילוני ועדיין הוא קיים.

קכ"ב. חלוקת הארץ-

ארץ ישראל נתחלקה לשבטים וכל שבט קיבל חלק שוה, ולא לאנשים בחלוקה שוה לכל איש ואיש, דכתיב "בין רב למעט" -כל שבט יקח מה שיתן לו הגורל בין אם יש בו הרבה אנשים בין אם יש בו מעט אנשים.

עתידה ארץ ישראל להתחלק ליי"ג שבטים -ליי"ג חלקים שוים, ושבט לוי יקבל חלק כשאר שבטים, אבל מנשה ואפרים לא יטלו אלא חלק אחד, והחלק הנוסף יהיה לנשיא מלך המשיח, שבתחילה לא נתחלקה אלא ליי"ב ולוי לא היה לו חלק בארץ אלא כל שבט נתן לו ערים לשבת שיהיו ערי מקלט, אבל מנשה ואפרים נטלו שני חלקים כדכתיב "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לוי".

ארץ ישראל לא נתחלקה אלא בכסף, ואין הכונה שמי שקיבל קרקע גרועה קיבל כסף ממי שקיבל קרקע טובה יותר, אלא שמי שקיבל קרקע הקרובה לירושלים נתן למי שקיבל קרקע רחוקה יותר שהיא שוה פחות מפני שהיא רחוקה מבית המקדש וגם קרובה יותר לארץ העמים ויש לו לדאוג מהם, לר"א ונתן לו כסף, ולרבי יהושע נתן לו קרקע.

ארץ ישראל לא נתחלקה אלא בגורל, באורים ותומים, שהיה אלעזר מלובש אורים ותומים, ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו, והיו לפניו קלפי של שבטים (-ארגז ובו יי"ב פתקים עם שמות יי"ב השבטים) וקלפי של תחומין (ארגז ובו יי"ב פתקים של יי"ב חלקים בארץ ישראל, ולא היה מספיק קלפי של תחומין ויגידו כל פעם איזה שבט מקבל עכשיו, דא"כ לא כל החלוקה היתה על פי גורל, וכתיב "אך בגורל" בלא הוצאת דיבור מפיו), והיה אומר על פי רוח הקודש (-אורים ותומים) בכל פעם איזה שבט יעלה בגורל ומה יקבל, וטרף בקלפי לפני שהוציא (-היה הממונה מעררב את השטרות היטב, שלא יאמרו שידע מה כתוב בשטר), וכמו שהיה אומר כך היה עולה (שבט זבולון תחום עכו אבל עכו עצמה היתה בחלק אשר (תוד"ה זבולון). שבט נפתלי תחום גינוסר), ועשו את בשביל שידעו שזו חלוקה ישרה, והשבטים המרובים לא ירננו על זה.

בחלוקת הארץ היה מי שקיבל שדה לבן ואחר שדה אילן וכדו', אבל לעתיד לבוא כל אחד יהיה לו חלק בהר שבפלה ובעמק, והקב"ה מוחלק להם בעצמו. והקשו התוס' דבב"ק (פ"א): אמרינן שבחלוקת ארץ ישראל אין לך מישראל שאין לו בהר ובשפלה ונגב, וכתבו שיש גורסים אין לך שבט ושבט מישראל, אבל הכא גרסינן אין לך אחד מישראל, אי נמי בעולם הזה אין להם בשוה מזה כמו מזה אלא מזה מעט ומזה הרבה, אבל לעולם הבא יש לו מן הכל שיעור שוה. יהושע וכלב לא נטלו חלקם בגורל אלא על פי ד', יהושע קיבל את תימנת סרח בהר אפרים, (ובמקום אחר כתיב תמנת חרס, שבתחילה פירותיה כחרס ולבסוף כשבאה לידו מסרירים מרוב שומן כשמשמרים אותם יותר מדאי, ומועליותא היא משום שומן וזכותו של יהושע גרם, וי"א א'פכא שלבטוף לא היו שמנים יותר מדאי אלא במידה שיכולים להכניסם לאוצר והם משתמרים הרבה ומועליותא היא), וכלב קיבל את פרברי חברון -כפרים ושדות שמחוץ לעיר, ולא קיבל את חברון עצמה, שהרי היא עיר מקלט.

ירושת הבן והבת

קכ"ב: מתינ-- אחד הבן ואחד הבת לנחלה, אלא שהבן נוטל פי שנים בנכסי האב, ואינו נוטל פי שניים בנכסי האם.

אין לפרש שחולקים את הנכסים בשוה, שהרי בן וכל יוצאי יריכו יורשים לפני הבת.

רב נחמן בר יצחק מבאר ששניהם נוטלים בראוי כבמוחזק, שאם מת הסבא אחרי האבא, גם בן הבן, וגם בת הבת אם אין בן, ויורשים את הסבא, דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו. והגמ'

דוחה דכבר תני הכי גבי בנות צלפחד שירשו חלק הראוי לאביהם צלפחד בנכסי חפר (מלבד חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים). ועוד מאי אלא דקתני בסיפא, דרישא לא איירי בירושת האם.

רב פפא מבאר ששניהם נוטלים חלק בכורה אם מת הסבא אחרי האבא והאבא היה בכור, שגם בת אם אין בנים נוטלת חלק בכורה של אביה. והגמ' דוחה שגם דין זה נאמר לגבי בנות צלפחד שהיה בכור, ונטלו בנותיו גם חלק בכורתו. ועוד מאי אלא.

רב אשי מבאר שגם בן בין הבנים וגם בת בין הבנות אם אין בן יכול האב לומר שירשו את כל נכסיו. והגמ' שואלת דכבר שנינו כך בשם רבי יוחנן בן ברוקה, דיכול לומר כך על מי שראוי ליורשו, דכתיב "ביום הנחילו את בניו" מנחיל לבניו מה שירצה, כיון דבר יושה הוא במקצת, אבל באחר היו מתנה על מה שכתוב בתורה, וצריך לתת לו בלשון מתנה. ואין לומר שבא לסתום כדבריו, דהוי סתם ואח"כ מחלוקת דאין הלכה כסתם, ועוד מאי אלא. והקשו התוס' שאף כשיש מחלוקת אחי סתם למיחשיב יחיד לגבי רבים, ושמא גרע טפי כשאין מחלוקת בסמוך, דאיכא למימר שרבי חזר בו.

מר בר רב אשי מתרץ דבן ובת אם אין בן שווים בין בירושת האב בין בירושת האם, אלא שהבן נוטל פי שניים בנכסי האב ולא בנכסי האם, אבל בת אינה יורשת אף מאב פי שניים דכתיב "וילדו לו בנים וכו'".

הבנות ניזונות מנכסי האב בזמן שיש נכסים מרובים הבנים יירשו והבנות יזונו, ובנכסים מועטים הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, דכך כותב לאשתנו 'בגן נוקבן דיהווי לכי מינאי יתון מיתונן מנכסאי עד דתלקח לגוברין'. ואין הבנות ניזונות מנכסי האם בין בנכסים מרובים בין בנכסים מועטים, והבנים יורשים הכל.

ירושת בכורה

התורה נתנה זכות מיוחדת לבכור בירושה, שהוא נוטל פי שנים מכל אחד מהיורשים, דכתיב "כי את הבכור את השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו, כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה". ובדפים הבאים (קכ"ג – קכ"ז) יבוארו דיני ירושת בכורה, במה הבכור נוטל פי שנים ובמה לא, ועוד.

קכ"ג. כמה נוטל הבכור- הבכור נוטל פי שנים מכל

אחד מהאחים כגון שאם היו חמשה אחים מחלקים את הנכסים לשש חלקים והבכור נוטל פי שנים מכל אחד מהאחים, אבל אינו נוטל פי שנים מכל האחים יחד והיינו שני שלישי מהנכסים, דכתיב "והיה ביום הנחילו את בניו" יש כאן רבוי נחלה לאחים. ואם תאמר שלומדים מזה כרבי יוחנן בן ברוקה הנ"ל, הרי כתיב "ובני ראובן בכור ישראל, כי הוא הבכור, ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל, ולא להתייחס לבכורה", וקיבל פי שניים משאר האחים, והוי גילוי מילתא מדברי קבלה. ואם תאמר שאין ללמוד מ"בכורתו" ל"בכור", הא כתיב "והבכורה ליוסף". ואם תאמר מנלן שיוסף קיבל פי שנים משאר האחים, הרי כתיב "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך", ואין לומר שנטל תוספת דיקלא בעלמא, דכתיב "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו ליי" כנגד שני שבטים, דהארץ נתחלקה לשבטים. והא דכתיב בחרבי ובקשתי היינו בתפילה ובבקשה שהתפלל על בניו, וזכה ע"י התפילה לקנות הבכורה מעשיו.

ראובן הפסיד את הבכורה מפני שחילל יצועי אביו, ויוסף קיבלה (ואמנם אינו בכור אלא לירושה, אבל ראובן נשאר שמו הבכור), ולא קיבלה משום שכלכל את יעקב, דא"כ היה ליעקב לתת משלו ולא משל שאר האחים, ובאמת נתן לו משלו ממון וכן ברכות "ויגדו לרוב" שאין עין הרע שולטת בהם, ו"מאל אביך ועיורך", אלא באמת היתה הבכורה ראויה לצאת מרחל שיוסף יהיה ראשית אונו, אלא שהקדימתה לאה ברחמים, שהיתה שומעת על פרשת דרכים שאומרים שהיא תינשא לעשיו הרשע, והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה, (וזוהו ועיני לאה רכות, דאין הכונה לגנאי שהרי אפי' בבהמה טמאה אמר הכתוב "אשר איננה טהורה", וי"מ רכות שמתנותיה ארוכות כהונה לויה ומלכות), וראה הקב"ה ששנואים מעשי עשיו בפניה (וזוהו "כי שנואה לאה"), ויפתח את רחמה, והחזיר הקב"ה לרחל את הבכורה מתוך

צניעות שהיתה לה, שמסרה הסימנים לאחותה (שאמרה ליעקב שלבן יתן לו את לאה בלילה, ואמר לה שהוא אחיו ברמאות, והדבר מותר דכתיב "ועם עיקש תיתפל", ומסר לה סימנים שתאמר לו בלילה, וכשראתה רחל שלאה עומדת להתבייש מסרה לה את הסימנים).

יוכבד נולדה במצרים בין החומות, והיא השלימה לשבעים נפש, ואין לומר שהיתה זו התאומה שנולדה עם דינה, שהרי איתא שנולדה תאומה עם בנימין, ובעלמא אמרינן שנולדה תאומה עם כל שבט ושבט. תוס'.

קכ"ג: יעקב הלך מלבן כשיוסף נולד, משום שראה שאין זרעו של יעקב נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, ומה שמצינו שהכה דוד את עמלק, הרי היו עמו מבני מנשה, ומה שמצינו שמבני שמעון הכו את הר שעיר וישבו שם, היו בראשם בני ישעי שהוא מבני מנשה.

במה הבכור נוטל פי שנים ובמה לא

איתא בבכורות (נ"א:): שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק, והיינו שרק ממון שהיה מוחזק ביד האב הבכור נוטל בו פי שנים, אבל ממון שעדיין לא החזיק בו האב, אף שהוא ראוי להיות של האב, אין הבכור נוטל בו פי שנים, דכתיב "לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו". ולהלן יבואר מה נחשב ראוי ומה נחשב מוחזק.

זרוע לחיים וקיבה שכבר הגיעו ליד האב הכהן, פשיטא שהבכור נוטל בהם פי שנים, ואם לא הגיעו ליד האב אינו נוטל פי שנים, ובמכירי כהונה, אם נשחטה הבהמה בחיי האב, אם מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיון, נוטל הבכור פי שנים.

הרשב"ם כתב שבמכירי כהונה מזכים לו זיכוי גמור במתנות מיד כשנשחטו לפני ההפרשה, ובהמשך דבריו כתב שגמרו והקנו לו את המתנות כשהם בתוך הבהמה, והוי כמו שהוחזק בהם בחייו (וכאתו לידיה בטביליהו ד'יוצאים בדיינים). והתוס' (ד"ה הכא) כתבו דמכירי כהונה הוי כמתנה מועטת דאסור לחזור בו ואפי' בדברים בעלמא, ואף שאם ירצו יוכלו לחזור בהם, מ"מ כל זמן שלא חזרו הוי כמוחזק, אמנם אם נשחטה הבהמה אחר מיתת אביהם לא זכו במתנות.

מוקדשין- קדשי קדשים כגון חטאות ואשמות אין הבכור נוטל בהם פי שנים, דאינם ממון האב, ידש בהם מעילה כל זמן שלא נשחטו. וקדשים קלים כגון שלמים שאין בהם מעילה מ"מ אינם ממונו, ואפי' נשחטו שיכול לאוכלם אינם שלו, כדתנן המקדש בחלקו בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים אינה מוקדשת, ועל כן אין הבכור נוטל פי שנים, אמנם לריה"ג שהם ממון בעלים לכל דבר אף לקדש בהם אשה, דכתיב "ומעלה מעל בד' " לרבות קדשים קלים שהם ממונו דחייב אשם גזילות אם כפר ונשבע והודה, דהבשר והעור שלו, נוטל בהם הבכור פי שנים, ודווקא מחיים, אבל לאחר שחטיה אף לריה"ג משלחן גבוה קא זכ.

קכ"ד שבח ששבחו נכסים אחר מיתת האב-

שבחא דבידים- אם היתומים השביחו את הנכסים, כגון שבנו בתיים או נטעו כרמים, אין הבכור נוטל פי שנים.

שבחא דממילא- אם הניח האב בהמה מוחכרת או מושכרת לאחרים, ושבחא ממילא (שאף שהאחרים חורשים ועובדים בה, כלפי היורשים שאין טורחים בה חשיב שבחא דממילא), ולא חסרי בה מזונא, או שהיתה רועה באפר שאין צריכים להאכילה, וילדה, לחכמים אין הבכור נוטל פי שנים, דכתיב "לתת לו פי שנים", כמתנה דאינה מתנה עד שהגיעה ליד המקבל, ואינו יכול ליתנה לאחרים דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. ואמנם כתבו התוס' (ד"ה היתה) שיכול הבכור לומר לאחרים או תחלקו או אטול פי שניים בשבח. ולרבי הבכור נוטל פי שניים, דכתיב "פי שנים" מקיש חלק בכורה לחלק פשוט, והפשוט נוטל אף בראוי, וכיון דהוי שבח דממילא הוי כאילו הוחזק בהם האב, (אבל בהשביחו יתומים אינו נוטל פי שנים, דלהכי אתי "בכל אשר ימצא לו"). (ולרבנן לומדים משם שנותנים לו את שני החלקים במיצר אחד כחלק פשוט, ונפקא מיניה שבמקום שיצא לו בגורל חלק פשוט יטול שם חלק בכורה, ואם יש ב' בנים לא יטול הפשוט את השדה האמצעית, אלא יטילו גורל על השדות החיצוניות ויטול הבכור האמצעית עמה. ולרבי י"ל דהאי סברא נפקא ליה מהקישא. ורבי לומד מ"ליתת" שאם אמר איני נוטל ואיני נתןן רשאי', ורבנן לומדים דין זה מ"לוי שאינו זוכה עד שגיעע לידו).

וכן נחלקו רבי ורבנן בשחת שנעשתה שיבילים או שפרחי הדקל נעשו תמרים דהוי שבחא דממילא.

וכן נחלקו לגבי חוב, **שִׁלְרַבִּי אִם יִרְשׁוּ שֹׁטֵר חוֹב הַבְּכוֹר נוטל פי שנים**, דכיון שהוא מוחזק בשטר הוי כשבח דממילא. רשב"ם. (והקשו התוס' דאם זוכה פי שנים בשטר אף לרבנן יטול פי שנים בחוב). אמנם במלוא על פה כיון שיכול לכפור אינו נוטל פי שנים. ונוטל פי שנים **בריבית** מעכו"ם. ולחכמים לשיטת שמואל אינו נוטל פי שנים במלוה, ולא אמרינן דכיון שהמלוה נקִיט שטרא כמאן דגביא דמי, ומא"י שלחו (קכ"ד): שנוטל פי שנים במלוה, דכמאן דגביא דמיא, אבל אינו נוטל פי שנים בריבית, דדווקא מלוה כמאן דגביא דמי מחמת השטר, דהוי כמו משכון דנוטל פי שנים דבעל חוב קונה משכון, אבל ריבית אף שכתוב בשטר ועבר הזמן, מ"מ הוי ראוי שהרי לא היה שלו מועלו.

יתומים שיצא עליהם שטר חוב שאביהם חיוב לאחרים (ומילתא באפי נפשה היא) הבכור נותן פי שנים מפני שכל הנכסים השתעבדו למלוה, ואם אמר איני נוטל פי שנים בירושה ואיני נותן פי שנים, אלא כנגד מה שאני נוטל, רשא'י, ונפקא מיניה שצריך לתבוע את שאר היורשים, ואם אינו יכול לכופם מפסיד, וכן אם הלכו למדינת הים אין בית דין מורידים אותו לקרקע עד שישמעו מהי טענת היתומים, והתוס' כתבו דנפקא מיניה היכא שהיורשים קטנים, דאין נזקקים לנכסי יתומים אא"כ ריבית אוכלת בהם. וי"מ שמספיק שהבכור יסתלק מחובות שחייבים לאביו, וכתב הרשב"ם דשיבוש גמור הוא. ור"ת מפרש שמדובר בחוב שהבכור חייב, והוא מוחל על חלק הבכורה כדי שהבעל חוב לא יוכל לגבות.

ומה שיכול להסתלק מחלק בכורה באמירה בעלמא אף אחר מיתת האב, ולא אמרינן שכבר זכה בנכסים, ילפינן מדכתיב **לַתּ** לו' דלא קרייה רחמנא ירושה אלא מתנה דאינו זוכה בעל כרחו, אבל מחלק פשיטותו אינו יכול להסתלק בלא קנין. (תוד"ה ואם).

דיקלא ואלים שגדל ונתעבה, או שהקרקע שירשו עלה בה שרטון וזבל ונתייפתה בכך, אף לחכמים הבכור נוטל פי שניים דעדיין שמו עליו.

ולענין הלכה (במחלוקת רבי וחכמים הנ"ל), לרבי חייא עשה כדברי רבי עשה כדברי חכמים עשה, דמספקא ליה אם הלכה כרבי רק מחבירו או גם מחבריו. לרשב"ם הספק הוא בכל מחלוקות רבי ורבנן, ולתוס' בכל מקום אין הלכה כרבי מחביריו, ורק כאן מספקא ליה. ולרב אסור לעשות כדברי רבי, דס"ל הלכה כרבי מחבירו, ועובר על "לא תטה משפט" דהא אם עשה אינו עשוי. ולרב מותר לעשות כדברי רבי דס"ל הלכה כרבי מחביריו. ולרבא אסור לעשות כדברי רבי, ואם עשה עשוי, דס"ל שמיטין לפסוק כחכמים.

אם יש חילוק בין קרקע למעות בירושת פי שנים בהלואה שנפרעה

לעיל נתבאר שבכור נוטל פי שנים רק בדבר שהיה מוחזק לאביו, ולא בדבר שהיה ראוי להגיע לאביו, והגמרא לקמן דנה מה הדין בחוב שנפרע ע"י מעות או שהיתומים גבו קרקע, מתי זה נחשב מוחזק והבכור נוטל פי שנים, ומתי זה נחשב ראוי והבכור לא נוטל פי שנים.

קכ"ה. **רבה אמר** שאם היתומים גבו קרקע על חוב שהיו חייבים לאביהם הבכור נוטל פי שנים, דהקרקע השתעבדה לאביהם בחייו והוי כמשכון וחישי מוחזק, אבל אם גבו מעות אינו נוטל פי שנים, דהמעות שהלוהו להוצאה ניתנו ואלו הם מעות אחרים ולא חשיב מוחזק.

אביי שואל שאם הטעם שאינו יורש פי שנים במעות הוא משום שלא השאיר להם אביהם מעות אלו, א"כ גם בקרקע לא השאיר להם אביהם קרקע שהרי היה יכול לפרוע לבעל חוב מעות, ועוד שהרי הקרקע נחשבת ראוי, שהרי מטעם זה רבה עצמו אמר שבעל שאשתו מתה אינו יורש את הסבתא, אם אמר נכסי לסבתא ואחרין לירושי, ומתה הבת היורשת לפני הסבתא, דכלפי הבעל נקראים הנכסים ראוי, כיון שהסבתא היתה יכולה למכור את הנכסים, וא"כ ה"ה במלוה כיון שהלוה היה יכול למכור את הקרקע ולתת למלוה מעות או קרקע אחרת, נחשבת הקרקע ראוי, ואין הבכור נוטל בה פי שנים.

רבה מבאר שמה שחילק בין קרקע למעות זה אליבא דבני מערבא, דס"ל שהבכור נוטל פי שנים במלוה, וקאמר שהניחא קרקע שהיתה משועבדת לאביהם, והיה יכול לטורפה בחובו אפי' מהלקוחות, אבל מעות הרי הלווהו מעות אחרים, ולמה יטול בהם פי

שנים, (ובהיחא סבתא אין הבעל נוטל אף בקרקע, כיון שהסבתא לא היתה חייבת כלום לאשה, והוי ראוי גמור), אבל לשיטת רבה עצמו אין חילוק בין קרקע למעות, ובין גבו קרקע בין גבו מעות אין הבכור נוטל פי שנים, דהאב לא היה מוחזק לא בקרקע ולא במעות. רשב"ם.

ור"ת מבאר שלבני מערבא הוי מוחזק בקרקע כיון שיכול לגבות את הקרקע, ואפי' במלוה על פה אם לא יקנו אותה יכול לגבותה, אבל במעות לא חשיב מוחזק, ובההוא סבתא לא חשיב מוחזק אף בקרקע משום שהסבתא לא חייבת כלום לבעל או לאשתו, ורבה עצמו סובר שאף בקרקע לא חשיב מוחזק כיון שיכול לפרוע לבעל חוב מעות. וכן בההוא סבתא לא חשיב מוחזק כיון שהסבתא היתה יכולה למכור, או דאף בלאו האי טעמא חשיב ראוי, וא"צ הטעם שיכולה למכור אלא משום דס"ל דכל האומר אחרין כאומר מעכשיו דמי, אבל לבני מערבא דלאו כאומר מעכשיו דמי, וממילא לא חשיב מוחזק.

רב נחמן אמר שאם גבו מעות נוטל פי שנים, ואם גבו קרקע אינו נוטל פי שנים, דמעות הלווה ולא קרקע, ובמעות חשיב מוחזק. רשב"ם. והתוס' כתבו דא"כ בתשלומי נזיקין אף מעות הוי ראוי כיון שלא הלווהו, ובב"ק מבואר שבנזיקין לרב נחמן רק קרקע נחשבת ראוי, ולכן ביארו התוס' דבמעות הוי מוחזק כיון שדרך לפרוע מעות ועלייהו סמיכי, משא"כ קרקע.

ואביי שואל שאם הטעם שאינו יורש פי שנים בקרקע משום שלא השאיר להם אביהם קרקע, א"כ גם במעות לא השאיר להם אביהם מעות אלו, ועוד שהרי לרב נחמן עצמו בעל חוב גובה קרקע שגבו היתומים עבור חוב אביהם, ומבואר שהקרקע נחשבת מוחזק, שהרי בעל חוב אינו גובה בראוי (כמו שאין האשה נוטלת כתובתה בראוי), שהרי יתומים שקנו קרקע אחר מיתת אביהם אין בע"ח גובה קרקע זו, ומטלטלי דיתמי לא משתעבד לבעל חוב.

רבה מבאר שדברי רב נחמן שחילק בין קרקע למעות הם רק אליבא דבני מערבא דס"ל שהבכור נוטל פי שנים במלוה, וטען רב נחמן שלפחות קרקע לא יירש פי שנים, דקרקע זו לא שבק להו אבוהון, אבל לשיטת רב נחמן עצמו אין חילוק בין קרקע למעות. לשיטת הרשב"ם רב נחמן סובר שבין בגבו קרקע בין בגבו מעות אין הבכור נוטל פי שנים, דאין הקרקע נחשבת מוחזק אלא ראוי, שהרי יכול לסלקו בזווי, ואם לרבנן אין הבכור נוטל פי שנים שבבא דממילא כ"ש שאינו נוטל פי שנים במלוה, ומה שבעל חוב גובה קרקע שגבו היתומים בחובת אביהם, זין זה הוא אפי' למ"ד בעל חוב נכאן ולהבא הוא גובה, והטעם הוא משום שיעבודא דרבי נתן, שהלוה של אביהם משועבד גם למלוה של אביהם ולא רק לאביהם עצמו.

ולשיטת ר"ת לרב נחמן בין בגבו קרקע בין בגבו מעות הבכור נוטל פי שנים, וכמו שמבואר ממה שבעל חוב גובה קרקע שגבו היתומים, ורק לבני מערבא שלא אמרו שבכור נוטל פי שניים בין בקרקע בין במעות, ס"ל דיותר חשיב מוחזק במעות מבקרקע.

קכ"ה: שכיב מרע שאמר שיתנו כל נכסיו לסבתא
אם אביו או אם אמו, ואחריה לירושיו שאחרי מותה לא יירשו יורשיה אלא יורשיו, הקרוב קרוב קודם, והיתה לשכיב מרע בת נשואה והיא מתה לפני בעלה ולפני הסבתא, ואח"כ מתה הסבתא-

לרב הונא מקבל בעלה את הנכסים, דכשאמר "לירושי" כלול בזה גם היורשים של היורשים, ואף שאין הבעל יורש בראוי, ס"ל דכל האומר אחרין כאומר מעכשיו דמי, והבת זוכה בחייה בנכסים, ואין לסבתא אלא פירות בחייה, וכיון שזכתה בנכסים מחיים הוי מוחזק ולא ראוי, וממילא הבעל שהוא יורש של היורשת יורש את אשתו ב"מוחזק".

ולרב ענן לא כלול בזה יורשי היורשים, וכיון שכשמתה הסבתא אין לו יורשים אלא יורשי יורשים נשאים הנכסים ביד יורשי הסבתא, וכמו שמצינו שהאומר נכסי לך ואחרין לפלוני, שאם מת אותו פלוני עוברים הנכסים ליורשי הראשון, (אף אם אמר אחרי אחרין לפלוני. תוס').

ובארץ ישראל פסקו שרק הבעל לא יורש, ואף שכשאמר "לירושי" כלול בזה גם יורשי היורשים, מ"מ הרי הבעל אינו יורש ב"ראוי" ונכסים אלו אינם אלא ראוי כלפי האשה שעדיין לא נפלו בידה, ולכן אינו חשוב יורש, אבל אם היה לה בן הוא מקבל את הנכסים, דבן יורש בראוי, וכשאמר "לירושי" כונתו ליורשים שצריכים לרשת מן התורה באותה שעה, וכיון שמתה הבת הרי בנה הוא היורש.

ואמר רבא דמסתבר כבני מערבא שנכסים אלו נחשבים ראוי, שהרי אילו הסבתא מכרה היתה המכירה חלה, דהאומר נכסי לך ואחרין לפלוני, אם קדם הראשון ומכר חלה

המכירה, ואם לא שייר כלום לא שקיל מידי, ומבואר שכל האומר אחרין לאו כאומר מעכשיו דמי, ולכן אין הנכסים נחשבים "מוחזק" לאשה. ואם אמר נכסי לך ואחרין לירושי, אם מת הראשון קנו יורשי הנתון או יורשי היורשים, אבל בעל לא דאינו נוטל בראוי. ואם נתן לאשה את הנכסים מהיום ולאחר מיתה, חשובה מוחזק, ואפי' אם מתה בחיי הסבתא הבעל יורשה.

פסקי רב פפא-

בעל אינו נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק, והיינו כגון שמתה אשתו ואחרי כן נפלה לה ירושה, דלכו"ע אינו יורשה, אבל בראוי כגון שגדלו תמרים בדקל, אף שנחלקו בזה רבי ורבנן לגבי בכור, מ"מ הבעל יורש דכשמתה נהיה הכל שלו וברשותו השביחו. וכתבו התוס' שאשה שהלוהתה אפי' מנכסי מילוג אין הבעל יורש, שהרי נזק נחשב כנכסי מילוג ואין הבעל יורשו.

בכור אינו נוטל פי שנים בראוי כגון שגדלו תמרים שנשתנה השם, אבל אם הדקל התעבה או שהקרקע השייחה שעדיין השם הראשון עליהם נוטל פי שנים לכו"ע, וענבים שבצרום אפי' לרבי אינו נוטל פי שנים אע"פ שלא נשתנה השם, כיון שהשבח הגיע מכח היתומים, ואם מת הבכור בניו יורשים חלק בכורתו. וכן אינו נוטל פי שנים במלוה אפי' בשטר, בין שגבו קרקע בין שגבו מעות דהוי ראוי כיון שלא הניח להם אביהם מעות אלו או קרקע, אבל אם יש לאב משכון נוטל פי שניים, דבעל חוב קונה משכון.

גבית כתובה בראוי- כתבו התוס' שאע"פ שלגבי בעל ובכור, מלוה נחשב ראוי, מ"מ אשה גובה כתובתה מקרקע שגבו היתומים בחובת אביהם, אע"פ שאינה גובה משבח או מראוי, ובזמן הזה שתיקנו הגאונים שהאשה גובה אף ממטלטלי דיתמי, אף אם גבו מעות האשה גובה מהם את כתובתה, דמשום דרבי נתן נחשב כאילו האב כבר גבה מחיים.

קכ"ו: **בכור שלוה מאביו** חולקים הבכור והפשוט את החלק בכורה, דהוי ממון המוטל בספק, אי חשיב מוחזק לאביו אף ששאר מלוה הוי ראוי, דכוונת הבכור להקנות נכסיו לאביו שיהיה מוחזק בהם לגמרי, או דילמא לא שאנ משאר מלוה. רשב"ם. ולתוס' בכל ממון המוטל בספק לא קיימא לן כסומכוס, והכא תקנת חכמים היא.

כמה דינים בירושת בכור

בכור שמחה באחיו שלא ישיבחו את הנכסים, אלא יחלקו והוא ישיבח את שלו, **לרב אסי נוטל פי שנים בשבח**, דמשעה שחפץ לזכות בחלק בכורה זכה, וידידה אשבח. ואמר רבה שכך **מסתבר אם בצרו ענבים או מסקו תאנים** בלא ידיעתו או שלא רצו לחלוק, כיון שהענבים נשארו ענבים, והוי כגוזל פרה והוקירה שמשלם את הפרה עצמה, אבל אם דרכום על מנת לזכות בשבח הדריכה לא נוטל פי שנים. ולרב יוסף אפי' אם דרכום נוטל פי שנים בשווי הענבים שהזיקו לו בשעת הדריכה, אבל אינו נוטל פי שנים ביין, דמעיקרא ענבים והשתא יין וקנה בשינוי, ואינו נוטל אלא דמי ענבים. (והקשו התוס' לפי זה, דהא איכא למ"ד שנינו במקומו עומד).

ר"ח מפרש שבכור שמיחה היינו שאמר שאינו מוחל חלק בכורה, דאז א"צ למחות פעם נוספת, ואמר רבה שכל זה כשמחה על ענבים שנבצרו או על זיתים שנמסקו, אבל אם דרכו אותם וחלקו ולא מחה ויתר על חלק בכורה. והרשב"ם חולק וסובר שאין ויתור על חלק בכורה אלא כשיטול חלק באחת מהשדות כפשוט.

בכור שנטל חלק כפשוט באחת השדות, לרב אסי ויתר על חלק בכורתו דכיון דמתנה קרייה רחמנא והוא לא רוצה במתנה לא היא מתנה, ולא יזכה בה ויתר.

לרב פפא הכונה שבאותה שדה אינו נוטל פי שנים, דאין לו כלום לא לתת ולא למכור לפני החלוקה, דכתיב "לתת" זמן שמגיע לידו, ורק שדה זו הגיעה לידו ורק בה חלה המחילה, אבל בשאר הנכסים אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, (ובחלק פשיטות לדעת הרשב"ם פשיטא שאין זוכה לפני החלוקה שלא הוברר חלקו, ואמנם אם מת הבכור או הפשוט לפני החלוקה בנם יורשם, ולתוס' ד"ה לא) בחלק הפשיטות פשיטא שזוכה לפני החלוקה). וממילא לא מחל אלא בשדה שחלקו.

ולרב פפי הכונה שאינו נוטל פי שנים אף בשאר הנכסים, דס"ל שיש לבכור אף קודם חלוקה, דכיון שיכול לזכות בחלק בכורה (אך לא בחלק פשוט) יש לו כח גם לתת או למחול, וממילא מחילה באחד היא מחילה בהכל, וכן סובר רב אשי.

ומחלוקתם היא במה שפסקו רבה שבכור שמכר את הנכסים לא עשה ולא כלום, אם כוננת רבא רק לפלגא בחלק פשיטותו וחלק אחיו, אבל חלק בכורה מכר. רשב"ם. ולתוס' חלק פשיטותו מכר, או שכוונתו להכל.

קב"ז: **והלכתא יש לבכור קודם חלוקה**, ואם מכר, או מחל או נטל חלק אחד כפשוטו, ויתר בכל הנכסים כולם.

אם האב יכול לשנות חלוקת הירושה-

אין האב יכול לומר שהבכור לא יטול פי שנים, או שאחד האחים לא יירש עם אחיו, דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה, וכ"ש שאינו יכול לעקור נחלה מהאחים ולתת רק לאחד מהם. ויכול לתת רק בלשון מתנה כדלהלן, או שיאמר שאר בני יירשו כל נכסי ואליבא דרבי יוחנן בן ברוקה.

לא מיבעיא לדעת ר"מ דס"ל שהאומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה, הרי זו מקודשת ותנאו בטל, דה"ה בירושה תנאו בטל, אלא אפי' לרבי יהודה שהלכה כמותו דס"ל שבדבר שבממון שאר וכסות תנאו קיים וחלים הקידושין ואינו חייב בשאר וכסות, (אבל בעונה חייב דהוא צערא דגופה), שאני התם דידעה ומחלה בההיא הנאה דמקדש לה, אבל בירושה אף שזה דבר שבממון אין הבן מוחל דאיהו הנאה יש לו, ומה ששתק זה כדי שלא להכעיס את אביו.

וכל זה בתורת ירושה, אבל בתורת מתנה, וכגון שכתב בין בתחילה בין באמצע בין בסוף משום מתנה, יכול האב להוסיף או למעט למי שרוצה, או להשוות את הבכור לפשוט, דקודם מותו יכול לתת נכסיו במתנה למי שירצה, ואין כאן מתנה על מה שכתוב בתורה, כיון שלאחר מותו לא נשאר לו מה להוריש. ולרבי יוחנן בן ברוקה אף בלשון ירשה יכול לחלק אין שירצה, לכל מי שראוי לירשו.

נאמנות האב על הבכורה - האב נאמן לומר איש פלוני הוא בני בכורי, ונוטל פי שנים, ואפי' לרבנן שאינו נאמן, הני מיילי כשמוחזק שאינו הבכור, אבל בלא מוחזק האב נאמן, אבל אם אמר איש פלוני בכור הוא אינו נוטל פי שנים, דשמא כוונתו לבכור מאמא שהוא בכור לכהן אבל לא לנחלה, דלא הוי 'ראשית אונו' ידידה, והוי ספק ואפי' תפס מפקין מיניה. ומטעם זה אמר רבה בר בר חנה שאם יש עדות שהאב קרא לבנו בכור שוטה אינו נוטל פי שנים, דשמא כוונתו לבכור מאמא, שגם הוא נקרא בכור שוטה לפי שאינו בכור גמור. ואמנם אם אמר פלוני בני בכור הוא ורוקן מרפא עיניים נוטל פי שנים, דגמירי שרק בכור מאבא רוקן מרפא עיניים.

טומטום שנקרע ונמצא זכר

ירושה - לרב אמי אינו נוטל פי שנים, דכתיב **"והיה הבן הבכור"** עד שיהיה בן משעת הויה, וכן איתא בברייתא, וכו'ש אנדרוגינוס שאין ספיקו עתיד להוודע. ולאמימר אף אינו ממעט חלק בכורה, שחולקים את הנכסים כאילו אינו יורש ונוטל הבכור חלק בכורה, ואת השאר מחלקים לכל הבנים כולל הטומטום וחלק פשוט של הבכור, דכתיב **"וילדו לו בנים"** שהבכור חולק כנגד מי שיהיה בן משעת לידה.

ואינו נדון **כבן סורר ומורה**, דכתיב **"כי יהיה לאיש בן סורר ומורה"**,

קב"ז: **לרב שיזבי אינו נימול לשמונה** לדחות שבת, דכתיב **"וילדה זכר...** וביום השמיני נימול" שיהיה בן משעת לידה.

לרב שריבא אין אמו **טמאה לידה** שבוע זכר או שבועיים כנקיבה שהיולדת טמאה אף אם לא ראתה דם, דכתיב **"וילדה זכר וטמאה שבעת ימים"**, עד שיהיה זכר משעת לידה.

ובמתני' נגדה איתא שהמפלת טומטום ואנדרוגינוס יושבת ימי טוהר לזכר עד מי יום מהלידה, וימי טומאה לנקיבה שבועיים, ומוכח שטמאה טומאת לידה, וכן קשה על רב שיזבי, ואין לומר דהתנא מחמיר מספק, דא"כ היה לה להטמא אף בטומאת נדה.

בכור שלא ידוע שהוא בכור - שתי נשים של אדם אחד שילדו שתי זכרים במחבא, אם בשעת לידה ידעו מי הבכור ואח"כ נתערבו, כותבין הרשאה זה לזה, ויבוא ויתבע חלק בכורה בשבילו או בשביל אחיו, אבל אם לא הוכרו מעולם אין כותבין הרשאה זה לזה, דכתיב **"בכור"** ולא ספק, וקרא ממעט מאי דדמי טפי, דהיינו שלא הוכרו מעולם.

הרשב"ם כתב דהא דמהני הרשאה היינו משום דפסקינן שיש לבכור קודם חלוקה, ויכול למכור או לתת חלק בכורתו לכל מי שירצה, ולתוס' אף למ"ד אין לבכור קודם חלוקה יכול אחד מהם לבוא ולתבוע חלק בכורה מדין שליחות.

עיי' בהערה בדיני יש בכור לנחלה ואינו בכור לכהן וכו'.

יכיר

נחלקו רבי יהודה ורבנן הם יש לאב נאמנות על בניו לומר מי הבכור או לפוסלם גם כנגד חזקה, דכתיב **"כי את הבכור בן השנואה יכיר"**, או שאין האב נאמן אלא כשלא יודעים מי הבכור, ולהלן תבואר מחלוקת זו.

קב"ז: **נאמנות האב על בניו** - רבי יהודה דורש מדכתביב **"יכיר"** שהאב נאמן לומר זה בני בכור, אף שמוחזקים ע"י קול בעלמא בבן אחר שהוא הבכור, ואף אם מוחזקים בבן זה שהוא אינו הבכור, וכן נאמן לומר בני זה בן גרושה מחזיר גרושתו או שנשא גרושה והוא חלל, או בן חלוצה שהוא חלל מדרבנן, ואמנם אם יש עדים אין האב נאמן כנגדם. ולרבנן אינו נאמן, ודורשים מ**"יכיר"** למקום שאף אחד לא מוחזק כבכור. ואף שיכול לתת לו פי שנים במתנה גם אם אינו בכור, ויהא נאמן במיגו היכא שאין השני מוחזק כבכור, (אבל במוחזק לא אמרינן מיגו כנגד עדים), מ**"מ"י** יש נפקא מיניה בנאמנותו, על נכסים שהגיעו לידו אחרי שהעיד שהוא בכור, ולר"מ דס"ל שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, מ**"מ"י** איכא נפקא מיניה בהגיעו לידו נכסים כשהוא גוסס, דגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו, ובר ירושה הוא, ואמנם כיון שאינו יכול לדבר ואין לו כח לתת לאחרים, אינו יכול לתתם אף לפני שהוא גוסס. וכתבו התוס' דה"ה דהוה מצוי לשנויי בנכסים דלא עבידי דאתו. ונכסים שנפלו לאב אחר מיתה אין הבכור יורש פי שנים.

מה המקור שהאב נאמן לפסול את בניו - לרשב"ם סברא הוא, דכתיב **"יכיר"** מה לי בכור מה לי לדבר אחר. והתוס' כתבו שהמקור הוא שכיון שנאמן לומר שהוא בכור אף על אחד מבניו הקטנים, אף שע"ז עושה בניו הגדולים ממזרים, א"כ בהכרח נאמן גם לפסול. ורבינו אליהו מפרש ד**"יכיר"** קאי נמי אבן השנואה, והיינו שנואה בנישואיה.

ופסק בה"ג שהאב נאמן לפסול ע"י הכרת בכורה, שאם הקטן הוא בכור ממילא הגדול ממזר, אבל בסתמא אינו נאמן לפסול, ור"י פוסק שנאמן בכל גוונא.

אב שחזר בו מדבריו - אמר בני הוא וחזר ואמר עבדי הוא אינו נאמן, דהתורה האמינה להודאת פיו, וכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, ואפי' אם מתחילה היה משמשו כבן, וכתב הרשב"ם שאפי' אם האב חוזר בו בתוך כדי דיבור אינו נאמן. ואם אמר עבדי הוא וחזר ואמר בני הוא, לרבי יוחנן נאמן ואין בזה סתירה לדבריו הראשונים דכוונתו היתה שהוא משמשו יותר מדאי כעבד, אבל עבד לעולם אין דרך לקרוא לו בן. ולדבריו הא דאיתא בברייתא שאם היה משמשו כעבד ואמר עבדי הוא וחזר ואמר בני הוא אינו נאמן, איירי שקראו לו **"עבדא מיצר מאה"** והיינו עבד ששוה מאה, דאין קורין כך אלא לעבד. ואם היה בבית המכס שצריך לשלם מכס על עבד ולא על בן, ואמר בני הוא ואח"כ אמר שהוא עבדו נאמן דלא אמר שהוא בנו אלא מיראת המכס, אבל אם אמר עבדי הוא ואח"כ אמר שהוא בנו אינו נאמן.

קב"ח. חזרה מהסכמה לבעל דין-

האומר לחבירו עבדי גנבת, והמחזיק אומר שקנאו או קיבלו במתנה מהמערער, דאף שהגדורות אין להם חזקה, מ"מ היכא שהחזיק ג' שנים, או קטן המוטל בעריסה, או כשלא ראה אותו בעדים בביתו של המחזיק, נאמן המחזיק בטעתו, ואם אומר המחזיק שאם המערער ישבע יטול את העבד, לרבי אבא נשבע המערער ואין המחזיק יכול לחזור בו, ולומר משטה הייתי בן שהרי לא עשינו קנין, דכיון שהאמינו בשבועה הרי זה כהודאה שהוא שלו. ודין זה הוא גם במטלטלין, וקמ"ל שאף בעבדים שהמחזיק פטור אף משבועה, דקיימא לן אין נשבעים על העבדים, והתובע אינו יכול מדעתו להשבע וליטול, דכל הנשבעים שבתורה נשבעים ולא משלמים, מ"מ כיון שהאמינו בשבועה נאמן.

וס"ל לרבי אבא שמה שנחלקו ר"מ וחכמים לגבי אדם שאומר לבעל דינו שהוא מוכן לדון בפני אבא או אבין שהם פסולים לעדות, דכתיב **"לא יומתו אבות וכו' "**, או בפני ג' רועי בקר שאינם בקיאים בדין, (ולא נקט רועי צאן לפי שרועי בהמה

דקה הם גזלנים ופסולים לכל דין שבעולם), שלר"מ יכול לחזור בו דהוי דברים בעלמא בלא קנין, ולחכמים אינו יכול לחזור בו, מחלוקת זו היא גם בהתחייבות לתת, אבל במחילה לכו"ע אינו יכול לחזור בו, וס"ל לרבי אבא שהלכה כדברי חכמים אע"ג דמסתבר טעמיה דר"מ, ואיכא מ"ד שלא נחלקו אלא במחול לך, דמחילה כקנין, אבל באתן לך לכו"ע יכול לחזור בו. וכתבו התוס' שלרבי אבא אינו יכול לחזור בו, והביאו ששיתר רש"י שאף קודם שנשבע לא נשבע יכול לחזור בו, אך יתכן שדווקא כאן א"צ שישבע, דכשאמר אינו יכול לחזור בו, אך יתכן שדווקא כאן א"צ שישבע, דכשאמר רצונך השבע וטול הוי כגמר דין.

שלח ליה רבי אבא לרבי יוסף בר חמא

הגמרא מביאה כמה דינים ששלח רבי אבא לרבי יוסף בר חמא, שאחד מהדינים ששלח לו הוא שהלכה כרבי יהודה לענין נאמנות יכיר, וכתב הרשב"ם שהלכה ככל הדברים ששלח רבי אבא.

גבית עבדים מהיורשים עבור חוב - לרבי אבא גובים עבדים מהיורשים עבור חוב, דכמקרקעי דמי, ואין הלכה כך, דבע"ב מבואר שאף לרבי אבא אין גובים מעבדים. ולרב נחמן אין גובים, שאף שהוקשו לקרקעות לא הוקשו אלא לדברים הכתובים בתורה, לקנותם בכסף שטר וחזקה, ושאין נשבעים עליהם, ואין בהם אונאה, אבל גבית בעל חוב מקרקעות אינה אלא משום שבעל חוב סומך על קרקע שאינה יכולה להאבד או לזוז ממקומה, וטעם זה אינו שייך בעבדים. (והלכה כרבי אבא. ואף שהלכה כרב נחמן בדיני גורסים וכן אמר רב נחמן. קכ"ח:).

עדות קרובים - לרבי אבא שלישי בשני כגון נכד של ראובן להעיד לבן של שמעון אחיו כשר, אבל בן ראובן לבן שמעון פסול, ויש מ"ד בסנהדרין שאף שלישי בשני פסול, ולרבא אף שלישי בראשון להעיד לשמעון עצמו כשר וכן הלכה, ומר בר אשי הכשיר עדות לסבא עצמו, אף ששני בשני פסול שאני סבא דאיתפלג דרא. תוס'. ואין הלכה כמר בר רב אשי, לרשב"ם פסול עד סוף כל הדורות, דבן ירך אביו הוא, ולר"י כיון דאיתפלג דרא כ"כ כשר. ור"ת (קכ"ט). פוסל שלישי בראשון מדרבנן, ובה"ג פוסל שלישי בראשון מדאורייתא.

עדות באדם שראה ואח"כ נתעוור - לרבי אבא פסול אפי' בקרקע להעיד עד היכן גבולו, דאינו יכול להעיד מאומד הדעת, ולשמואל כשר בקרקע מפני שיכול לכוון גבולותיה ע"י סימנים בשדות שמסביב, אבל בבגד לא לפי שהרבה בגדים מידתם שוה, ולרב ששת אף בבגד כשר לפי שיכול לכוון מידת האורך והרוחב, אבל בנסכא לא, ולרב פפא אף בנסכא יכול לשער את המשקל. אמנם בברייתא דלהלן מבואר שפסול בכל גוונא, תיובתא דכולהו שמואל רב ששת ורב פפא.

תחילתו וסופו בכשרות בעדות - עד שהיה פסול רק בזמן הגדת העדות (נעשה חתנו, נתעוור, נשתטה, נתחרש היינו נשתטה, וי"מ שאינו יכול לכתוב ופסול משום "מפיהם" ולא מפי כתבם, והפירוש הראשון עיקר), או רק בזמן ראית העדות, פסול, דכתיב **"והוא עד או ראה"** דבשעת ראיה יהיה ראוי לעדות, אבל אם חזר להכשרו והיה תחילתו וסופו בכשרות כשר. ואמנם בגט נאמן לומר בפני נכתב ובפני נחתם אף אם נסתמא, דהתם הכשירו אפי' עדות אשה וקרובים. תוס'.

קכ"ח: האומר על תינוק בין הבנים - לרבי אבא נאמן, ולרבי יוחנן אינו נאמן. אביי מבאר דאיירי שאומר שתינוק בין הבנים יירש כל נכסיו, לרבי אבא נאמן כרבי יוחנן בן ברוקה שאם אמר הכי על מי שהוא ראוי ליורשו דבריו קיימים, וכן הלכה, ולרבי יוחנן אינו נאמן כחכמים. ולרבא איירי שאומר על תינוק בין הבנים שהוא בכור ואחר מוחזק לנו כבכור, שלרבי אבא נאמן כרבי יהודה וכן הלכה (אמנם אם האב לא אמר כלום מי שמוחזק לנו כבכור נוטל פי שניים), ולרבי יוחנן אינו נאמן כחכמים, והלכה (קכ"ט). כרבי אבא.

האומר טיטול אשתי כאחד מן הבנים ונתרצתה לקבלם במקום כתובה, או שנתן לה חלק בנכסיו מלבד הכתובה, ואיירי בשכיב מרע, או בבריא וע"י קנין, נוטלת בנכסים שיש לו עכשיו אבל בשל אח"כ לא, דאפי' לר"מ דס"ל אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, הני מיילי במפרש, אבל בסתמא אין כוונתו אלא לדבר שהוא מוחזק בו, ונוטלת חלק כאחד מן הבנים שיש לו בשעת חלוקה בין נולדו בין מתו, דכוונתו לבנים שיהיו בשעת חלוקה.

מודה במקצת אי הוי משיב אבידה – שטר שכתוב בו סלעים, והמלוה תובע חמשה והלוה מודה בשלשה, לר"ע פטור משבועה, דהוי משיב אבידה בסלע השלישי כיון שהשטר מסייעו, ולרשב"ג חייב שבועה ככל מודה במקצת. המוציא שטר חוב על חבירו והמלוה טוען שלא קיבל כלום והלוה טוען שפרע מחצה, ואח"כ באו עדים שפרע הכל, לרבי אבא נשבע להפטר ממחצה (ואף שלאחכה הילך פטור, שטר שגובה בו רק מבני חורין לא חשיב הילך. תוס'). וגובה מחצה מנכסים בני חורין דהודאת בעל דין יותר ממואה עדים, ומ"מ נאמן בשבועה דהוי כמלוה על פה, דהעדים מעידים נגד השטר, ולא דמי למודה בשטר שכתבו ש"א"צ לקיימו. תוס'), אבל בנכסים משועבדים יכולים הלקוחות לטעון שהם מאמינים לעדים והמלוה והלוה עשו קנוניא בנייהם לגבות מהלקוחות, ואפי' לר"ע דס"ל בעלמא שהוא כמשיב אבידה, שאני הכא דכיון שיש עדים ואינו יודע לטובת מי הם יעידו הוא מפחד לומר שפרע הכל, ואמנם כיון שהוא מביאם להעיד לטובתו הוא מעזיז לכפור הכל, אלא שירא שיחזרו בהם. תוס'. ומר בר רב אשי שואל דאדרבה אף לרשב"ג הכא אינו נשבע, דשאני הכא שיש עדים שמסייעים לו. והלכה כרבי אבא.

שינוי בחלוקת הירושה

המוענין הוריש את נכסיו שלא לפי דיני הירושה של התורה, לא מהני, לפי שהתנה על מה שכתוב בתורה, אבל אדם יכול לתת נכסיו במתנה למי שירצה. ולהלן יבוארו פרטי הדינים בזה. וכן יבואר (לקמן ק"ל) מה הדין אם הוא רוצה לתת את הירושה לאחד מתוך היורשים שיושימים על פי התורה, ולהלן (קל"ג): יבואר שאין ראוי להפקיע לגמרי את הירושה מהבנים.

קכ"ט. המחלק נכסיו על פיו ריבה לאחד ומיעט לאחר,

אם כתב לשון מתנה דבריו קיימים, ואף אם כתב גם לשון ירושה, בין אם כתב תינתן שדה פלונית לפלוני ויירשה, או שכתב יירשה ותינתן לו, או שכתב יירשה ותינתן לו ויירשה, דבריו קיימים, שאף שלשון ירושה אינו מועיל, לפי שאין אדם מתנה על מה שכתוב בתורה, מ"מ הוי כאילו לא אמר כלום, ולשון מתנה מועיל.

ואם נתן ב' שדות לאדם אחד או שדה אחת לשני בני אדם, וכתב באחד מתנה ובאחד ירושה-

לרבי אלעזר קונה, שכיון שנתן לשניהם בדיבור אחד, גם לשני התכוון לתת, אבל בב' שדות לב' בני אדם לא קונה, וכן סובר רב נחמן.

ולרבי יוחנן לרב דימי לא קונה את מה שנתכב בלשון ירושה, אף באדם אחד ושתי שדות, או בשני בני אדם ושדה אחת, ד"ל שלאחד נתן ולשני הוריש וכן סובר רב המנונא.

לרבין אליבא דרבי יוחנן קנה, וכן סובר רב ששת.

ולריש לקיש בשני בני אדם ושתי שדות לא קנה אם אמר לשון מתנה וירושה קנה רק אותו שאמר לו לשון מתנה, ואפי' אמר לשניהם יחד תינתן שדה פלונית לפלוני ושדה פלונית לפלוני ויירשום, עד שיאמרו לשון ירושה בתחילה ובסוף ולשון מתנה באמצע- פלוני ופלוני יירשו שדה פלוני ופלונית שנתתים להם במתנה ויירשום.

האומר תנו שקל לבני לשבת –לשבוע, והוא שכיב מרע, או בריא שהלך למדינת בים, והם צריכים לסלע, נותנים להם סלע דכוונתו שלא יתנו יותר מכדי צורכם. ואם אמר אל תתנו אלא שקל, נותנים להם שקל דאל תתנו הוי קפידא, ומצוה לקיים דברי המת (וי"א שיתנו להם סלע דכוונתו לזרם). ואם אמר שאם מתו יירשו אחרים תחתיהם ולא בני בניו, הוי גילוי שדעתו לצמצם יותר כדי שישאר לאחרים, גם באמר תנו וכו' אין נותנים להם אלא שקל.

קכ"ט: אין להביא ראייה מהסיפא, דאף בב' שדות וב'

בני אדם קונה, שהרי אמר לשון מתנה לבניו ולשון ירושה לאחרים, וכיון שהאחרים מקבלים מה שנשאר הוי כשתי שדות, ד"ל דאיירי בראוי לירשוו שנתן לשניים מבניו שקל לשבת, ואם מתו יירש אחד משאר בניו מה שנשאר, דניחא ליה שישאר לו, וכרבי יוחנן בן ברוקה.

נכסי לך - זה לשון מתנה, ואחרין יירש פלוני דהוי כשתי שדות, ואחרי אחרין יירש פלוני, אם מת הראשון קנה

השני ואם מת השני קנה השלישי, אבל אם מת השני בחיי הראשון יחזרו הנכסים ליורשי הראשון דאינו קונה אלא דרך השני.

ומבואר שאף בשתי שדות ושני בני אדם קנה, ואין לומר דאיירי בראוי לירשוו וכרבי יוחנן בן ברוקה, שהרי לדעתו האומר נכסי לך ואחרין לפלוני ולא אמר לא לשון ירושה ולא לשון מתנה, אם הראשון ראוי לירשוו, נשארים הנכסים ביד יורשי ראשון, דלשון זה הוא לשון ירושה וירושה עוברת ליורשים ולא לאחרים דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה, דכל הקודם בנחלה יוצאי יריכו קודמין, דכתיב 'ובן אין לו' עיין עליו. אבל לרבנן כיון שאינו יכול לשנות את הירושה בלשון ירושה, ודאי כוונתו למתנה.

ואמנם אין מכאן קושיא על ריש לקיש, ד"ל שריש לקיש איירי שאמר לשון מתנה לאחר כדי דיבור ואז לא מועיל ב' שדות לב' בני אדם, אבל בתוך כדי דיבור לא דמהני לשון מתנה דראשון גם לשני. אבל לרב דימי ורבי אלעזר הוי תיובתא, דלדבריהם אף בתוכ"ד לא קנה.

והלכתא תוך כדי דיבור כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליך רבי **כדיבור** ולא חשיב נמלך, אלא כאילו אמר שניהם יחד, ואם שניהם יכולים לחול שניהם חלים, ואם סותרים זה את זה יש מקומות שאומרים תפוס לשון ראשון, ויש מקומות שאומרים תפוס לשון אחרון, ויש מקומות שאומרים יחלוקו, ויש מקומות דאולינן בתר מוחזק, חוץ מעבודת כוכבים שאם התפיס לעז' וחזר בו תול כדי דיבור נאסרה משום חומרא דעבודת כוכבים, (והתוס' אומרים שלא שייך התפסה לעבודת כוכבים, אלא שאם אמר אלי אתה וחזר בו בתוכ"ד אין החזרה מועילה, ויכול להיות שזה גזירת הכתוב, ובגדרים מוסיף מגדף שגם בזה לא מועילה חזרה תוכ"ד), וקידושינן שאם קידש אשה ובתוך כדי דיבור אמר לשון מתנה, מקודשת ואינה מקודשת, וחומרא דרבנן היא משום לעז ממזרות. וכתבו התוס' שבגדרים מוסיף מגרש, ולגמ' שלנו מגרש בכלל מקדש. ר"ת מפרש שדין תוך כדי דיבור הוא תקנה כדי שיוכל לומר שלום לרב כשהוא עושה סחורה, ומ"מ אף כשלא שייך טעם זה לא פלוג רבנן.

העברת הירושה ליורש אחר-

ק"ל. מחלוקת רבי יוחנן בן ברוקה ורבנן- לרבנן א"א להעביר את הירושה גם לאחד מתוך היורשים, ולרבי יוחנן בן ברוקה אם אמר על מי שראוי לירשוו דבריו קיימים.

ללישנא קמא נחלקו באופן שהאב אמר שאחר כגון אחיו יירש במקום בת, או שבת תירש במקום בן, דלרבנן לא מהני משום שעקר את הירושה ממקומה, והוי מתנה על מה שכתוב בתורה, ולרבי יוחנן בן ברוקה מהני, כיון שהבת ראויה לרשת אם ימות בנו, או אחר שראוי לירשוו אם תמות בתו, אבל אם אמר שדודו יירש ויש לו אחים לא אמר כלום, כיון שאין ראוי לירשוו עד שתמות בתו ואחיו.

ובברייתא איתא בשם רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, שמחלוקת אביו וחכמים היא על בן בין הבנים ובת בין הבנות, דלרבי יוחנן בן ברוקה מהני משום שעכשיו הוא ראוי לירשוו, ולרבנן אף בזה הוי מתנה על מה שכתוב בתורה, אבל בת במקום בן או אחר במקום בת לכו"ע לא מהני.

ק"ל: ילפותא לרבי יוחנן בן ברוקה- כתיב "והיה ביום הנחילו את בניו" ולא כתיב "ביום שינחילו בניו", מכאן שהתורה נתנה רשות לאב הנחיל לכל מי שירצה, לל"ק דזווקא בבניו, ולל"ב שיכול להעביר גם ליורש אחר, בניו לאו דזווקא. והא דכתיב "לא יוכל לבכר" שזה מיווה דהא כתיב "כי את הבכור בן השנואה יכיר", היינו שאת חלק הבכורה אינו יכול להעביר, דהו"א שכיון שהורע חלק בכורה מחלק פשוט שאינו נוטל בראוי כבמוחזק כ"ש שיוכל להעבירו, קמ"ל "לא יוכל לבכר". ואם היה כתוב רק "לא יוכל לבכר" הו"א שכ"ש שחלק פשוט א"א להעביר, קמ"ל "והיה ביום הנחילו את בניו".

הלכה- לשמואל ורבא הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה בנן בין הבנים או בבת בין הבנות. ובשם רבי י"א שהלכה כרבי יוחנן בן ברוקה, וי"א שרבי הורה כרבי יוחנן בן ברוקה, ונחלקו אם הלכה עדיפה דבהוראה י"ל שפסקו כך בגלל טעם אחר, כגון שאמר האב גם לשון מתנה, או שמעשה עדיף משום שסמכו על ההלכה לעשות כך למעשה.

ועל כן בין אם אמר פלוני בני יירש חצי נכסי, או שאמר יירש כל נכסי, או שכתב לשון זה, אבל חלק בכורה א"א להעביר לפשוט. והא דאיתא לקמן "הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשה אלא אפוטרוףא" ולכאו' ה"ה בנו, הני מיילי בכותב או אומר בלשון מתנה, דאיכא למימר שנתכוון לכבדו, דגם כשעשאו אפוטרופוס נתקיימה מתנתו, אבל בלשון ירושה קנה הכל.

על פי מה אפשר לעשות למעשה-

אין נוהגים למעשה לא על פי תלמוד שכך אמר הרב בדרך לימודו מסתבר טעמא דפלוני, דשמא אם יגיע כך למעשה ידקדק יותר, ולא מפי מעשה דשמא אינו מבין נכון את טעם המעשה, עד שיאמרו לו הלכה למעשה וראה שאין נותנים נוספים שיכולים לגרום שטעם הפסק הוא אחר, ויכול לעשות כך כל ימיו וא"צ לחזור ולשאל כל פעם שבא לידו. ואין לפסוק על פי מה שכתבו במשנה והלכה כדבריו, אא"כ קבעו בגמ' הלכה כמותו. והלכות הפסוקות בדברי האמוראים סומכים עליהם למעשה, כיון שפסקום וכתבום רבינא ורב אשי שהם סוף הוראה, וכ"ש שיש לסמוך על הלכות הכתובות בגמ' כמו ססידרם רב אשי. והכי איתא בירושלמי אין למדיין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספתות אלא מן הגמ', כלומר מן האמוראים, ולא מפי מעשה הכתוב במשנה או בברייתא, עד שיאמרו לו לעשות למעשה, או ששאל איך הלכה אם יצטרך לעשות וענו לו.

ורבי יוחנן אמר שלא לעשות מעשה כשאמר להם שכך ההלכה, עד שיאמרו הלכה למעשה, דבשעת מעשה אדם ירא לדון ומכוין ליבו יותר, ולעצמו לבד היה מחמיר, שמא יחזור בו בחייו, אולם לאחר פטירתו יש לעשות מה שפסק, כיון שבכל ימי חייו לא חזר בו.

ויכול לדמות דבר לדבר בכל התורה, אבל בטריפות לא ידמה כגון ללמוד טריפות הכבד מן הריאה, שהרי מצינו שחותך מצד אחד בצומת הגידים והבהמה מתה, ואם חותך מצד שני למעלה מצומת הגידים אינה מתה, שאין חיות האברים שוה. והתוס' מבארים דאיירי בטחול שאם ניקב בסומכיה טריפה, ואם ניקב בקולשיה כשירה.

איך לנהוג בהלכה שיש עליה קושיא- רבא אמר שאם יש קושיא על מה שפסק ומסר לאדם להיות ריאה בידו, לא יקרעוהו אלא ישאלוהו, ואז או שיענה להם או שיחזור בו, ואם ימצאו קושיא אחרי מותו לא יקרעוהו שמא היה לו תשובה על זה ושמא גם הם ימצאו תירוץ לקושיתם, ולא ילמדו מדין זה, משום שאין לדיין אלא מה שענינו רואות, בין בראיה עדין בין בדבר התלוי בסברא.

דעת רבי יוחנן בן ברוקה בכריא, וכתובת בנין דיכרין-

קל"א. כתובת בנין דיכרין וזמון הבנות- חכמים תיקנו לכתוב בכתובה "בנין דיכרין דיהוון ליך מינאי אינון ירתון כסף כתובתך, יותר על חולקיהן דעם אחוהון", והיינו שאם האשה תמות בחי' בעלה, בניה הזכרים יירשו כתובתה, מלבד חלקם עם בני אשה אחרת, וטעם תקנה זו הוא כדי שירצה אדם לתת לבתו כמו לבנו, ולא יחישו שירשנה בני אשה אחרת. (ואם לא נשאר דינר לירושה דאורייתא לא שייך דין זה). וכן יש לכתוב "בנן נוקבן דיהוויין ליכי מינאי, יהויין יתבן בביתי ויתזנן מנכסאי עד דתילקחן לגוברין", וגם אם לא כתב מ"מ חייב בדברים אלו, משום שהם תנאי בית דין.

הגמ' מסתפקת האם דינו של רבי יוחנן בן ברוקה שאפשר להעביר נחלה בלשון ירושה לקרוב הראוי לירשוו, הוא רק **בשכיב מרע** ששייך בו **ביופ** הנחילו את בניו", או גם **בכריא**.

רב משרשיא מוכיח ממה שטען נתן הבבלי שכתובת בנין דיכרין היא כרבי יוחנן בן ברוקה, שהרי היא בלשון ירושה, וענה לו רבי שכותבים "יסבון", אך אמר רבי שאין האמת כך, שהרי אם זה מתנה למה לא גובים ממשעבדי, דלשון מתנה משמע מעכשיו, וכל נכסיו משועבדים לזה, אבל ירושה אינה אלא לאחר מיתה. וכיון שכתובה היא בכריא מבואר שרבי יוחנן בן ברוקה דיבר על כריא. לשיטת הרשב"ם הגמ' פיסטה מכאן שרבי יוחנן בן ברוקה דיבר גם בכריא, ולתוס' הגמ' לקמן דוחה פשיטות זו, ומ"מ ממה שאמר רבי נתן שמתני' כרבי יוחנן בן ברוקה מבואר שדיבר גם בכריא.

רב פפא אומר שבהכרח כתובת בנין דיכרין חלה מכח תנאי בית דין דהפקר בית דין הפקר, דאל"כ אף בלשון מתנה

הרי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ואף לר"מ אינו יכול להקנות אלא אם הקונה בעולם שיש לו למי להשתעבד, וא"כ אף לרבנן כתובת בנין דיכרין חלה רק בתנאי בית דין. כתבו התוס' בשם הרשב"ם שאם כותב לשון ירושה, לא חשיב מקנה לדבר שאינו בעולם, שהרי בזמן הירושה הבנים בעולם, והתוס' כתבו דאעפ"כ חשיב לדבר שאינו בעולם.

אביי דוחה שא"צ תנאי בית דין כדי שזה יהול, אלא שכיון שמזון הבנות נכתב בלשון מתנה, לכן אע"פ שכתובת בנין דיכרין נכתבה בלשון מתנה, שניהם חלים, דהכותב לאחד בלשון מתנה ולשני בלשון ירושה בין בתחילה בין באמצע בין בסוף לשון מתנה דבריו קיימים, ואפי' בשני בני אדם ושתי שדות, ובלבד שיהיו תוך כדי דיבור, קנה אף לרבנן, וכיון ששניהם תקנה של אותו בית דין הוי כמו תוך כדי דיבור.

קל"א: הגמ' רוצה לומר שהם ב' תקנות של שני בתי דינים, והגמ' דוחה שהרי ר"א בן עזריה למד שכמו שכתובת בנין דיכרין היא רק לאחר מיתת האב, כך מזון הבנות הוא רק לאחר מיתת האב ואין כופים אותו לזונם בחייו, ומבואר שבית דין אחד תיקן שניהם דאל"כ א"א ללמוד אחד מהשני.

והגמ' דוחה שי"ל שזה ב' תקנות והבית דין השני תיקן כפי התקנה של הראשון, כדי שלא יהיה שינוי בין התקנות.

מתי הנותן כל נכסיו אין כוונתו למתנה גמורה

שכיב מרע **הכותב כל נכסיו לאשתו** בלשון מתנה, ולא שייר לבניו, אין כוונתו אלא לעשותה אפוטרופוס, דלא מסתבר שיתן הכל לאשתו ולא לבניו, ולכן אנו מפרשים שהתכוין לעשותה אפוטרופוס, כדי שיכבדוה מכח שיהיו כפופים לה בפרנסה, ואם שייר נכסים קנתה.

וכן הדין בבנו הגדול, מפני שרוצה שיכבדוהו כדדרשינן "את" לרבות אחיך הגדול, או בבנו הקטן אפי' הוא מוטל בעריסה דגם בזה רוצה שיכבדוהו, ואפי' יש לו אמא, ואם אין לבן אחים ודאי כוונתו למתנה, דאינו רוצה שהאם תכבד את הבן אלא להיפך.

אבל הכותב לאחר שאינו חש לכבודו הוי מתנה, דכיון שלא שייר כלום דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים, ואם היה רוצה לעשותו אפוטרופוס בגלל שבניו אינם בקיאים במשא ומתן, היה אומר לשון אפוטרופוס. וי"א שאם נתן לבנו ולאחר יחד, בנו אפוטרופוס והאחר מקבל במתנה, וכתב הרשב"ם דאין לחלק ביניהם, והיה מקום לומר שהאחר זכה בחצי ושאר האחים בחצי השני ואותו אח הוי אפוטרופוס, אך אין נראה לפרש כך.

הכותב לאשה **ארוסה או גרושה** כוונתו למתנה דכיון דלא גייס בהו אינו חושש לכבודם.

הגמ' מסתפקת מה הדין כשכתב **לבת ויש בנים**, אם כוונתו לכבדה כמו שמצינו שכשיש נכסים מועטים בירושה הבנות יזונו והבנים יחזרו על הפתחים, או שרק לענין חזרת פתחים אינו רוצה שתתבזה, או שכתב **לאשתו ויש לו רק אחים** שאינם חייבים בכבודה, או שרוצה שיכבדוה דאשתו כגופו, וכן כשכתב **לאשה ויש לו בנים מאשה אחרת** דאינם חייבים בכבודה כל כך אלא מיתורא דאת איבך. ואמרו רבינא בשם רבא שלא קנו, ורב עורא אמר בשם רבא שאשה אצל אחים או בני בעל לא קנתה, ובת אצל בנים קנתה, ובסברות בעלמא פליגי.

קל"ב. רבא מסתפק אם הדין הנ"ל הוא גם **בבריא** כשכתב נכסיו מהיום או מהיום ולאחר מיתה, דניחא ליה שמהשתא יכבדוה ע"י שידעו שאח"כ יהיו כפופים לה, או שרק בשכיב מרע הדין כנ"ל.

מתי הנותן לאשתו חלק בקרקע אינה יכולה לגבות כתובתה

הנותן לאשתו פירות שהם בעין או שנתן לה קרקע לפירותיה יכולה לגבות כתובתה מהקרקע דלא מחלה השעבוד, וכן אם נתן לה קרקע לגמרי ופירות **למחצה שלישי ורביעי** גובה משאר נכסיו, (וקמ"ל שאין היררשים יכולים לומר שתגבה מהשדה שקיבלה, לפי שהיא רוצה ליטול כתובתה מיד. תוס').

ואם נתן לה את כל נכסיו ואח"כ יצא עליו שטר חוב הקודם למתנה והוא מאוחר לכתובה, לר"א יכולה לקרוע שטר מתנה ולגבות את הנכסים מדין הכתובה דלא בא אלא ליפוט כוחה ולא מחלה השעבוד. ולחכמים אין לה כח בנכסים הללו אלא מכח המתנה, והבעל חוב קודם, ולא הוי מחילה בטעות כיון דבשעת מחילה היתה מתנה גמורה, אמנם אם קנה נכסים אחרים או משאר נכסיו יכולה לגבות. (ואין מוכאן ראייה שבריא שכתב כל נכסיו לאשתו הוי מתנה ולא אפוטרופוסת, די"ל דאיירי בשכיב מרע, ואיירי בנשים שנתבאר לעיל דהוי מתנה והיינו אשתו ארוסה או גרושה).

לרב נחמן הלכה כחכמים, ואף שלדבריו מי שבנו הלך למדינת הים ואביו שמע שהוא מת וכתב כל נכסיו לאחרים ובא בנו, אין מתנתו מתנה, דאילו היה יודע שבנו קיים לא היה נותן לו, **דאזלינן בתר אומדנא** שלא היה נותן אילו בנו קיים ואע"פ שלא פירש, (כר"ש בן מנסיא, ולת"ק הוי מתנה), ומבואר שהולכים אחר האומדנא, שאני התם דאף שיש אומדנא שלא מחלה השעבוד, מ"מ ניחא לה שיצא קול שנתן לה את הנכסים והיא נאמנת עליו וחשובה בעיניו, ובההיא הנאה מחלה שעבוד כתובתה.

הנותן כל נכסיו לבניו ולאשתו נתן קרקע כל שהוא ולא פירש אם לשם מתנה, או לשם פרעון חלק מהכתובה וממילא שאר הנכסים משועבדים לה, אי'בדה כתובתה מאותם נכסים, (אבל אם קנה נכסים אחרים גובה מהם, ואם שייר נכסים מיגו שגובה מהם גובה מהכל) דנתרצית במתנה זו כיון שגם לה נתן. ואיירי שהראתה שהיא מסכימה, לרב איירי שזיכה להם על ידה ע"י סודר שלה, דחליפין בכליו של קונה, ולשמואל איירי שחילק לפניה ושתקה ואפי' לא הקנה על ידה דשתיקה כהודאה (אבל אם לא נתן לה כלום לא שתקה אלא כדי לעשות נחת רוח לבעלה, ולרבי יוסי ברבי חנינא איירי שאמרו לה שהקרקע שנותן לה היא עבור הכתובה ואפי' לא היתה בשעת נתינה, דכיון שלא ערערה ודאי מחלה על השעבוד של שאר הנכסים. וזה קולא מיוחדת בכתובה דיותר משתאיש רוצה לישא אשה רוצה לינשא, אבל בסתם בעלי חובות שעושה טובה ללוה לא הפסידו אם לא מחלו בפירוש.

קל"ב: הגמ' דוחה ביאורים אלו דבסיפא כתיב שלרבי יוסי אם מחלה על הכתובה איבדה כתובתה גם אם לא נתן לה כלום, ומבואר שלת"ק צריך גם כתיבה וגם קבלה מפורשת, וכן איתא להדיא בשם ר"י שלת"ק צריך גם שתהיה שם וגם קבלה מפורשת דחזקה אין אדם רואה שנותנים ממונו בפניו ומחזיק את המתנה א"כ עושה בלב שלם.

שיטת שמואל ורב נחמן שכיון שנתן לה חלק בין הבנים אי'בדה כתובתה וכרבי יוסי שמספיק או קבלה או כתיבה.

רבא מסתפק אם גם **בבריא** הדין כך כיון שאין לו עכשיו נכסים אחרים ולא מסקה אדעתה שאולי יקנה אח"כ, או שדווקא בשכיב מרע שיודעת שלא יהיה לו עוד נכסים וכיון שלא ערערה ושתקה ודאי נתרצית, אבל בבריא לא רוצה להקעיעו וסומכת על נכסים אחרים שיקנה. מ"מ אם יקנה עוד נכסים גובה מהם.

אם נתן לאשה מטלטלין- המחלק נכסיו לשתי בנותיו ונותן שלישי מהפירות לאשתו, אם נתן לה רק פירות תלושים לא איבדה כתובתה חוץ משווי אותם פירות, דלא איבדה כתובתה אם נתן לה מטלטלין, אבל אם נתן לה אפי' דקל אחד לאכול פירותיו עד שיישב האינן איבדה כתובתה, שהרי הקנה לה יניקת קרקע, וה"ה בפירות מחוברים (ולא הוי דבר שלא בא לעולם שהרי הקנה לה בגוף הדקל).

קל"ג. **ואם נתן לאשה ולשתי בנות כל אחת שלישי** דמחלה השעבוד משני שלישי של הבנות, אם מתה אחת הבנות, יכולה לגבות מנכסים אלו, כמו שיכולה לגבות מנכסים שקנה הבעל שהרי לא מחלה את חוב הכתובה אלא השעבוד מאותם נכסים, והרי הבעל משעבד להדיא בכתובה נכסים שיקנה אח"כ.

המחלק נכסיו לאשתו ובניו בצוואת שכיב מרע **ושייר דקל אחד** שלא פירש למי, מתוך שגובה כתובתה מאותו דקל דלא מחלה כתובתה שהרי הניח לה מקום לגבות ממנו, יכולה לגבות גם משאר הנכסים דשתקה משום שסברה שתטרוף

מהדקל ואח"כ תערער על השאר.

הדינים העולים- שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים, או שחילק נכסיו לבניו, ועשה כך בפני אשתו ושתקה, וגם לה נתן קרקע כל שהוא, קנו, שהרי מחלה להם שעבודה, אבל אם שייר אפי' דקל אחד שלא פירש למי, לא מחלה, וכן אם נתן לה מטלטלין לא איבדה כתובתה, וגם כשנתן לה קרקע אם קנה קרקעות אחרות, או שמת אחד מבניו, יכולה לגבות מנכסים אלו, ודווקא שכיב מרע אבל בריא הוי ספק והמוציא מחבירו עליו הראיה, אבל אם קנה נכסים יכולה לגבות מהם גם בבריא. רשב"ם.

שכיב מרע ששאלוהו למי יהיו נכסיו, דילמא לפלוני, וענה להם "אלא למאן" דהוי כאומר נכסי לך, ואין חילוק בין כתב לאמרו, אם אותו אדם הוא יורש וכגון בן בין הבנים, נוטלם משום ירושה (ואגב אורחא שמעינן דס"ל כרבי יוחנן בן ברוקה, אך לא דבר זה בא להשמיענו), ואם יש קרובים ממנו, נוטלם משום מתנה דיש במשמעות דבריו ירושה ומתנה. ומ"מ אשתו ניוזנית מנכסים אלו, דאם בירושה דאורייתא ניוזנית, כ"ש במתנת שכיב מרע דרבנן אע"פ שבמכר גמור או מתנה אין האשה ניוזנת מנכסים משועבדים, דמזוונות זה דבר שאין לו קצבה ואין היררשים יכולים להזהר, ונפקא מיניה בדין דלהלן באמרו אחרין לפלוני, שאם הראשון ראוי ליורשו אין השני מקבל כלום.

האומר נכסי לך ואחרין לפלוני, אם הראשון יורש, אין לשני במקום ראשון כלום, גם אם מת הראשון, כיון שאין הלשון לשון מתנה אלא ירושה, ורחמנא אמר שהירושה עוברת ליורשים הבאים והוי מתנה על מה שכתוב בתורה, דהמעשה קיים והתנאי בטל. (ורב עיליש טעה בזה ותיקנו רבא, והתבייש רב עיליש שלא יחשוב רבא שטועה בכל הדינים שלא היו בפניו, וקרא עליו רבא "אני ד' בעתה אחישנה" שממציא ישועה לצדיקים כשהם זקוקים לישועה, וגם כאן לא טעה בעלמא, וכשטעה זימן הקב"ה את רבא שיתקנו).

נתינת הירושה לאחרים כשהבן אינו נוהג כשורה

לאחר שנתבאר במשניות הקדמות דיני ירושה, ונתבארה המחלוקת האם אפשר להעביר את הירושה לאחרים, יתבאר האם ראוי לתת את נכסיו במתנה לאחר כשבנו אינו נוהג כשורה, והאם מקבל המתנה יכול לתת את הנכסים לבן.

קל"ג: הכותב נכסיו לאחרים ולא לבניו מה שעשה עשוי, אלא שאין רוח חכמים נוחה הימנו וכועסים עליו מפני שעקר נחלה דאורייתא. ורשב"ג אומר שאם לא היו בניו נוהגים כשורה זכור לטוב. הגמ' מסתפקת אם רבנן חולקים על רשב"ג, והגמ' מביאה בשם שמואל שאין להעביר נחלה א"כ, מבן רע לבן טוב דילמא נפיק מיניה זרעא מעליא, וכ"ש מבן לבת, והלכה כרבנן ולא רשב"ג, דשמואל חולק על הכלל שבכל מקום הלכה כרשב"ג חוץ מ... וכל כללי הפסק כגון הלכה כסתם משנה קיימא לן הכי אא"כ מפרש בגמ' שלא.

יוסף בן יועזר הקדיש נכסיו עיליתא מלאה דינרים (לרשב"ם היינו עלית גג, וכתבו התוס' דאין לומר הכא דהוי גוזמא, אלא עיליתא היינו כלי ששוואבים בו יין ושמון), מפני שלא היה בנו נוהג כשורה, והלך בנו ונשא את בת קולע העטרות של ינאי המלך, ומצא מרגלית בדג, ואמרו לה שתמכור אותה להקדש לאבני האפוד (דלא בטל אלא שאלת אורים ותומים, אבל אפוד וחושן לא בטלו דאין כה"ג משמש בפחות מח' בגדים) ולא למלך, כיון שהמלך יקנה בזול, ולא תשום שוויה לומר בכך וכן אתננה להקדש. כיון דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט ולא תוכל לקבל יותר, (ודווקא כשמוריד משווייה, אבל בבא לפדותה בשויה והחזלה אינו נותן אלא שוויה הזול. תוס'), והגזבר שהוא בקי ישום בשוויי משום שהוא ירא שמים, ושמו אותה הגזברים ב"ג עליות דינרים אבל היה להם רק שבע, ואמרו להם ששווי האבן של שש הנוספות מוקדשות לשמים. וכתבו כל חכמי הדור שאביו הכניס להקדש אחת ובנו יש דזכות אביו שהקדיש אחת גרמה לבן שיוכרש להקדיש שש, וי"א לגנאי שאביו הכניס אחת ובנו הוציא שבע שרוקן את ההקדש ולא השאיר להם עליה או שתים, ואם היה להם י"ג היה נוטלם, ונתגלגלה חובה בבן משום שלא היה לאביו להקדיש כל נכסיו.

הנותן נכסיו לאחר במקום לבנו, אם המקבל יכול לתת לבן- מעשה באדם אחד שלא היו בניו נוהגים

כשורה וכתב כל נכסיו ליונתן בן עוזיאל, ועמד יונתן בן עוזיאל מזכר שליש לצורכו והקדיש שליש והחזיר לבניו שליש.

בא אליו שמאי במקלו ותרמילו, דס"ל שכיון שיש אומדנא שהאב נתן על דעת שלא יתן לבניו והוי כאילו פירש לא חלה המתנה ויחזיר ויקח מהם משום דמצוה לקיים דברי המת, (כמעשה דבית חורון שבן שאביו היה מוודר ממנו הנאה נתן לאחד ואמר לו אינן לפניך אלא כדי שתהא אתה ואביו ואתלים וכו', והמקבל הקדיש מה שקיבל, ואמר לו הנותן שלא נתן לו כדי שקידיש, ואמרו חכמים שאם אינו יכול להקדיש לא הוי ממתנה, ואפי' אמר הר"ן ל' לפניך ויבוא אבא ויאכל וכו' לא הוי ממתנה. וכתבו התוס' ממתנה על מנת להחזיר נחשב יכול להקדיש כלפי הזמן שזה ברשותו, ור"י פירש שאין מתנה תלויה בהקדש, והכונה שהיא מתנה גרועה, כיון שאינה אלא לצורך שאביו (יאכל).

קל"ה. אמר לו יונתן בן עוזיאל דלא דמי דהתם פירש להדיא שנתן על מנת שאביו יאכל, אבל כאן שנתן בסתמא ונותנו שיעשה בה מה שירצה, ואם יוכל להוציא מה שתקדיש יוכל להוציא מה שנתן להם דאין מתנה להוציא, והסכים עמו שמאי. וכתבו בתוס' שהאב הדין את בנו ממנו בחייו ובמותו, ושמאי היה סבור שהתנה עם יונתן שיתן לבנו, והיה סבור שנתן הכל, וטען שמאי שא"כ האב סבור בנכסים, והשיב לו שנתן מתנה גמורה למכור ולהקדיש.

פ' תלמידים היו להלל הזקן, ל' ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו אלא שאין הדור ראוי לכך, ל' ראויים שתעמוד להם חמה כהושע ואף שגם למשה עמדה מ"מ אינם חשובים כמשה, וכו' בינוניים, גדול שבכולם יונתן בן עוזיאל, שבשעה שהיה יושב ועוסק בתורה, כל עוף שפורח עליו היה נשרף, קטן שבכולם רבי יוחנן בן זכאי, שלא הניח מקרא ומשנה גמרא –סברת המשניות (לא שנו. חסוריו מחסורא), הלכות למשה מסיני, ואגדות -תנחומא בראשית רבה ויקרא רבה, דקדוקי תורה כגון לימוד מיתור אות אחת, ודקדוקי סופרים גזירות דרבנן להרחיק מאיסור תורה, וקל וחומר אדם דן מעצמו, וגזירה שוה, ותקופות המולד, וגימטריאות ר"ת, ומשלות כובסים, ומשלות שועלים, שיחת שדים להשביעים וע"ז זה עושים קמיע, ושיחת דקלים, ושיחת מלאכי השרת להשביעים, ודבר גדול- מעשה מרכבה, ודבר קטן- הויות דאביי ורבא, וכ"ש ששאר התלמידים היו כן להבין דבר מתוך דבר ויותר.

נאמנות אדם לומר זה בני, זה אחי, גירשתי

להלן יבואר מתי אדם נאמן לומר זה בני או זה אחי (ונפקא מיניה לדני ירושה ויבום), וכן מתי נאמן לומר גירשתי, מכח מיגו או חזקה, ומתי אין לו מיגו או חזקה (או שיש סיבות אחרות שלא להאמינו) ואינו נאמן.

קל"ד: נאמנות לומר זה בני- אדם נאמן לומר על אדם אחר שהוא בנו, ואותו אדם יורשו, במיגו שהיה יכול לתת לו נכסים אלו במתנה, (ואמנם נכסים שקיבל אח"כ שאין לו מיגו אינו נאמן, דדווקא על מי שהוא מוחזק כבנו נאמן לומר שהוא בכור), וכן פוטר את אשתו מן היבום, בין היכא שאינו מוחזק לא באחים ולא בבנים, דמוקי לה אחזקה קמייתא, וגם אם יבוא אח"כ אדם ויאמר שהוא אחיו לאו כל כמיניה, ואע"פ שמוחזק שיש לו אחים נאמן במיגו, שהרי יכול לגרש את אשתו ועכשיו בפנינו, ונאמן במיגו דמה לו לשקר שהרי יכול לפטרה בט. וכתבו התוס' דמיגו זה חשיב מיגו לפטרה מיבום, אע"פ שאם היה מגרשה היה פוסלה מן הכהונה.

ואם אומר שיש לו אחים ואינו מוחזק לא באחים ולא בבנים א"ינו נאמן לאוסרה דאינו יכול להוציאה מחזקה שפטורה מיבום.

נאמנות לומר גירשתי את אשתי-

לרב יוסף אדם נאמן לומר גירשתי את אשתי, הואיל ובידו לגרשה.

ובדברי רבי יוחנן יש סתירה אם נאמן, או שאינו נאמן דאם

גירשה היה ליה קול (משא"כ באומר זה בני שנאמן כיון דבידו לגרשה), והגמ' מחלקת שלגבי למפרע אינו נאמן שאם אומר בא' אייר שגירשה בא' ניסן, ויש עדים שיזתה בט"ו ניסן, נידונת בחנק, (והקשו התוס' שדין זה פשיטא, שהרי אם יהיה נאמן יוכל אדם לחפות על בת אחותו שיזתה ולומר שגירשה), אך נאמן לגבי מכאן ולהבא עם מעיד שגירשה עכשיו או שמעיד בסתמא, דכיון שאין הנפקא מיניה אלא למכאן ולהבא, בין לזנות בין לפטרה מיבום בין להתירה לינשא, נאמן במיגו שהיה מגרשה עכשיו.

והגמ' (קל"ה). אומרת שאין לסמוך על תירוץ זה למעשה, ד"ל שאינו נאמן אף מכאן ולהבא, דאם איתא דגרשה קלא ליה למילתא. דההוא יהיה מוחזק באחים ולא בבנים ואמר שמתתו שאשתו חזיא לכהנא רבה לאו דווקא אלא שמוותרת לכל אדם, רשב"ם. והוסיפו התוס' שהרי בלאו הכי אסורה אף לכהן הדיוס שהרי מתירה מטעם שגירשה, אלא כונתו שאינה אסורה מטעם זיקת יבמין. והר"י מנחם גרס "חזיא לכהנא" כלומר שחוזרת לכהונת בי נשא לאכול בתרומה, שהרי אינה זקוקה ליבם. ואמרו אביי ורבא שיש לחוש ולא להתירה לשוק. ומכאם שמעוין שבעל שאמרו גירשתי את אשתי אינו נאמן.

ואם אמר שגירשה לפני כן י"א שנאמן לגבי מכאן ולהבא דאיכא מיגו, **דפלגינן דיבורא** שאינו נאמן למפרע ונאמן למכאן ולהבא, וי"א שאינו נאמן אף לגבי מכאן ולהבא, דלא פלגינן דיבורא **בחד גופא** והוא לא טען שגירשה היום אלא למפרע, וכיון שאינו נאמן לגבי למפרע, לא פלגינן דיבורא ואינו נאמן כלל (אבל בסתמא נאמן כיון שאין הנפקא מיניה אלא למכאן ולהבא), ורק בתרי גופי פלגינן דיבורא, כדמצינו שאם אדם מעיד שאיש פלוני בא על אשתו, מצטרף הבעל עם אחר לחייב את הבעל מיתה, אע"פ שהאשה אינה חייבת מיתה דהבעל פסול לעדות על אשתו, וכתבו התוס' דקמ"ל שלא אומרים שמתוך שנאמן על הבעל יהיה נאמן גם על אשתו.

קל"ה. נאמנות לומר אם יש לו אחים-

אדם שמוחזק שאין לו אחים חזקה בעלמא בלא עדים, ויודעים בודאי שאין לו בנים, (ולולא החזקה שאין לו אחים היינו אוסרים אותה מספק) ואמר בשעת מיתה שאין לו אחים, דנתבאר לעיל שאע"פ שמוחזק שיש לו אחים נאמן במיגו שיכול לגרשה, אם יש קול שיש עדים במדינת הים שיודעים שיש לו אחים, רב יוסף רצה להתירה כיון שאין עדים לפנינו, כדאמרין "עדים בצד אסתן ותיאסר", ומכח זה התירו שביה שאמרה נשבתי וטהורה אני, אע"פ שיש עדים במדינת הים שנטמאה, ואביי אסר משום שרק בשביה הקילו שהרי הקילו בה לסמוך על אשה ועד אחד, דכיון דאשה שבתמט עצמה מזנות אין לנו לאוסרה כיון שהיא מוחזק התר, והוא איסור קל אם נשאת לכהן, אבל לא נקל באשת איש שזה איסור תקי, והיא בחזקת איסור עד עתה, ואל תתירנה מספק כיון דאמרי אינשי שיש עדים במדינת הים שהיא זקוקה ליבם, ואמר רבא שיש לחוש לדברי אביי, ואין להתירה להינשא לשוק בלא חליצה. ואם אנו יודעים ודאי שיש עדים במדינת הים ודאי אסורה, ואם אין קול אין חוששים שיש עדים במדינת הים, דהא תנן נשבתי וטהורה אני נאמנת. תוס'.

דני ירושה באומר זה אחי-

אדם האומר על אחר זה אחי, אם שאר האחים מסכימים עמו יורש כאחד האחים, ואם שאר האחים אומרים אין אנו יודעים, אינו נאמן דאמרי ליה אייתי ראה, ואינו יורש על חשבון שאר האחים אלא נוטל מחלק האומר שהוא אחיו, וכגון אם היו ב' אחים וג' שדות, נוטל חצי שדה ממלק האומר זה אחי.

רבא מוכיח מהדין הנ"ל שהאומר מנה לי בידך, והלה אומר **איני יודע** פטור, דאוקי ממונא בחזקת מריה, ומחלוקת היא בכמה מקומות וקיימא לן דפטור, אלא שצריך להשבע שבעות היסת דאינו יודע, ואביי דוחה ד"ל דחייב דברי ושמא ברי עדיף, והכא דמי לטוען מנה לאחר בידך ואומרים לו לאו בעל דברים ידידי את, והאח הספק הוא גם כמא. וכתבו התוס' דרב יהודה ס"ל לגבי מלוה דברי עדיף, דהוי ברי חשוב שאם לא הלווהו לא היה מעיץ פניו לומר מנה לי בידך, והשמא של הלוה גרוע, שהרי היה לו לדעת אם לזה, ולכן חייב, אבל בשור שנגח את הפרה ונמצא עובר בצידי, אף בבריא ושמא פטור, דהברי אינו חשוב והשמא אינו גרוע.

אמנם אביי סובר שאף בברי גרוע ברי עדיף (משארסתי נאנסתי, היה מכיר מקצת אבניו בהבית והעלית).

ואם מת הספק יחזרו הנכסים שירש לאותו אח שמחלקו ירש, אבל שאר האחים כיון שלא מחל להם על חלקו שאצלם, בתורת גול זה בדיהם, ועכשיו יורשים חלק זה שאצלם.

ואם נפלו לו נכסים ממקום אחר בחייו, או שקנה נכסים, ומת, אם האחים הכחישו שהוא אחיהם אינם חולקים עמו, ואם אמרו אין אנו יודעים יירשו עמו שהרי הוא הודה שהוא אחיהם.

קל"ה: ואם שחכו הנכסים- אם השבח מגיע לכתפים שקיבל קרקע ריקנית וחרש וזרע ועכשיו היא מלאה פירות, דינו כירושה ממקום אחר, והגמ' מסתפקת מה הדין בדיקלא ואלים שלא נשתנה שמו, או קרקע שהעלתה שרטון מעצמה, תיקו.

צוואת שכיב מרע

שכיב מרע, והיינו אדם הנוטה למות, יכול להקנות את כל נכסיו דביבור בעלמא בלי מעשה קנין, דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסוריים דמו, (ועיין לקמן קמ"ז מה מקור דין זה, וע"ע לקמן קנ"ו שיש מחלוקות בדין זה), והמתנה חלה כשימות, ואם לא מת אלא עמד מחוליו בטלה המתנה. ואם השכיב מרע נתן רק חלק מנכסיו, צריך קנין כמו במתנת בריא (ועיין לקמן קמ"ט מה נחשב שויה), ואם נראה מדבריו שהוא נתן מחמת מיתה, אף אם שייר לעצמו דבריו קיימים.

ודיני מתנת שכיב מרע יבוארו בפיורוס מכאן ועד סוף המסכת, כאשר הגמרא עוסקת בדפים אלו גם בעניינים רבים נוספים.

שכיב מרע שכתב שטר מתנה- מי שמת ונמצא דייתיקי צוואת שכיב מרע (שכתוב בה דא תהא למקבל להויות) קשורה על יריכו, והרי זו אינה כלום אף אם החזיק המקבל בשטר, דהא דצוואת שכיב מרע קונה לאחר מיתה מטעם הוא כדי שלא יתסרף דעתו עליו, אבל הכא לא גמר להקנות אלא בשטר, ואין לשטר כח צוואת שכיב מרע, (וקשורה על יריכו רבותא היא, שאע"פ שאין לומר שאחר כתבה, אינה כלום). ואם אמר השכיב מרע מחיים לאחר שהוא מקנה לו את מה שכתוב בשטר, קנה, דלא גרע מצוואת פיו, ואע"פ שהשטר כתוב לאדם אחר.

איזויה מתנת בריא שקונה לאחר מיתה כמתנת שכיב מרע, כל שכתוב בה מהיום ולאחר מיתה והיינו גוף מהיום ופירות לאחר מיתה, ומתנה זו חזקה יותר ממתנת שכיב מרע, שאינו יכול לחזור בו, אלא רק להקנות את הפירות שבימי חייו, אבל הנותן מתנה לאחר מיתה ולא כתב מהיום, לא קונה, אבל אם לאדם לתת מתנה שתחול בזמן שאז הוא לא יוכל להקנות, ואם כתב מעכשיו וגיזא קונה, גוף הפירות מיד. וכתבו התוס' דבאמת במהיום ולאחר מיתה אינו יכול לחזור בו, אך השב בברייתא איירי שאמר מהיום אם לא אחזור בי עד לאחר המיתה, (ולכן אם מצא שטר כזה ואמר לתת שטר זה למואב נותנים, ואין חוששים שכתב לאחר, כיון שבאמת יכול לחזור בו מכח תנאו. ואף שהלשון "מהיום ולאחר מיתה" במק"א אין כוונתו אם לא אחזור בי לאחר מיתה, כאן הכונה שונה).

שכיב מרע שאמר כתבו ותנו מנה לפלוני ומת, או שאמר תנו וכתבו, אין כותבים ונותנים לאחר מיתתו, שמא לא רצה להקנות אלא ע"י השטר, ואין שטר מועיל לאחר מיתה, ולרבי יוחנן תניבדק, ולא רבי יוחנן לחלוק אלא להוסיף, שאם כוונתו לפיות את כח המקבל שהשטר יהיה עדות על הנתנה, אבל כוונתה לא תלויה בשטר, כותבים שטר לאחר מיתה, ובשכיב מרע יש שטר לאחר מיתה דמכתב מחיים דמי דדבריו ככתובים וכמסוריים, ונותנים לו את הנכסים, וכדאמר רב חסדא "וקנינא מיניה מוסיף על מתנתא דא", וגם הכא איירי שאמר "אף כתובו וחתמומו", וכן הלכה, אבל בריא אע"פ שמיפה את כוחו אין כותבים ונותנים לאחר מיתה, דכיון שבריא צריך שטר לא גמר להקנותו אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה.

דיתיקי מבטלת דיתיקי שאם השכיב מרע כתב נכסיו לאחד וחזר וכתבם לאחר, ולא זיכה לראשון, השני קונה, שהרי שכיב מרע יכול לחזור בו, אבל במתנת בריא אינו יכול לחזור בו והראשון קנה.

חדש

גיתן להשיג שוב את הסט תמנצית הש"ס (ללא תוס', ורש"י חלקי) על כל הש"ס במזמיר 120 ט.

בנוסף יצאו לאור מחדש כל חוברות תמנצית משנה ברורה, 6 חלקים ב6 חוברות.

עלות החוברת 10 ₪ סט 50 ₪.

כמו כן גיתן להשיג את סיכומי תמנצית ההלכה (עם טור וב"י ש"ע וזנו"כ), על הלכות שבח, מועדים, גדה, ומקוואות.

וכן יצאו לאור חוברות תמנצית ספרי מוסר ותמנצית ספרי חפץ חיים.

לפרטים 052-7692282

קייבלת תועלת מהגילוי?

באפשרותך לזכות לזמנדים נוספים, גיתן לתרום כנדירים פלוס קופת תמנצית

מבחני לדעת'

מבחן שבועי על דף היומי ומשנה ברורה חפץ חיים ואהבת חסד

גיתן לעשות את המבחנים מיום שישי עד יום שלישי בשעה 7:00 בבוקר:

- בטלפון 0737-289-669

- במייל 7692282@gmail.com

- בנדרים פלוס קופת לדעת.

הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן, זיכוי 300 ₪ ברשת יפה גוף', 101 זוכים בזיכוי 100 ₪ ברשת יפה גוף'.

חדש- מבחנים גם על העמוד היומי'

נקודות הפצה לסיכומי 'תמצית' ומבחני 'לדעת'

אופקים - יהלום 1603/2 (הרב קרייסמן) 054-8415259
וכן בבתי הכנסת ע"י הרב קרייסמן.
כולל זכרון אליהו.

אחיסמך - הרב וינפלד 058-3267202
הרב יזדי 053-3105903.

שלב א' ביהכ"נ המרכזי (במדף המ"ב).
חניכי הישיבות.

שלב ב' בני הישיבות (בעמודה של המ"ב).
תורה ותפילה (בעמודה של המ"ב).

אלעד - כולל מדרש אליהו, 052-7690972.

רח' בעלי התוספות 22 (אדלשטיין) 03-9337827.
בית הכנסת המרכזי מאור שרגא אבן גבירול 24 (רייך).

אשדוד - **רובע ג'** בעלזא - ליד קול הלשון.

רובע ז' (וולף) חלפתא 5/2 08-8642821.
מאקווא - בארון גמרות.

בעלזא - (יהודה הנשיא) - בארון גמרות.
רובע ח' - הרוחם 37 (וולף) 053-3148677.

בית שמש - **רמה א'** - חניכי הישיבות נחל גילה.

רמה ב' - קרית חסידים אהל שלמה מיכל בארון מעל הגניזה.
רמה ג' - ביהכ"נ אהבת תורה (הומינר) 052-7674908.

רמה ד' - בני הישיבות רחוב אביי (חדר חליפות)
22 'פרושים' מר עוקבא 6 בשטיבל.

מנין אשכנז.

ד' 3 שטיבלאך המרכזי קאשווי.
בעלזא רב חנן 4 0548531189.

חפציבה - בן איש חי 71/6 (לוי) מחוץ לדלת.
ביהמ"ד פרושים בארון השלישי בצד שמאל במדף למטה.

ביתר -

פרידמן. אש קודש 20/2 058-3207845.

הפצה בבתי הכנסיות.
רחוב כנסת מרדכי 5 קומה 3 - ליד הדלת (פרובין).

בית הכנסת באיאן החוזה מלובלין 1 (054-8412126)
הר"ן 19/10 משפחת גרוס (052-7631242).

בני ברק - מרצבך, מולצ'ר 24 ק"ב 052-7181260.

מרכז הסת"ם רחוב זכריה 3.
יוספי. קיבוץ גלילות 91 054-8446691.

פוניבו "אהל קדושים".

"אהבת חסד" לפני העליה לעזרת נשים.
ביהמ"ד שונה הלכות הרצוג 9 בכניסה הראשית.

בית הכנסת הגדול, חברון, ליד העלונים של הרב קולדצקי.
לוקווע בביהמ"ד מדף 330.

הליכות חיים ראב"ד 20.

בעלזא [בן יעקב] בכניסה ליד הארון השמול
וזניץ - היכל התורה במדף הדף היומי.

נחלת משה.

רמת אהרן "יד אהרן" כולל יודעי תורתך 054-8440406.
חניכי הישיבות (שובע, הרב קוק 2).

בית הכנסת המרכזי נאות יוסף כולל עטרת שלמה.
שיכון ה' - צירליון 29 מנין אברכים ע"ש חכם שלום זצ"ל.

קרית הרצוג - כהן, יגאל אלון 27/8 054-8440406.
זיו יהודה - בהיכל שמעון.

חניכי הישיבות (גניחובסקי) בארון גמרות.
פרדס ב'ן - אילת השחר בכניסה.

מנין אברכים אבוחצירה 9 (מאחורה במתקן).
חיפה - בית כנסת החדש רחוב הרצוג 7

תפארת ישראל גאולה 1.
גאולה 43 (ורטהיימר) 0527695086.

טבריה שור 2 1109/2 (שטרית) 050-4184418.
בית המדרש המרכזי קרית צאנז.

בית המדרש קרלין.
בית המדרש כלל חסידים.

קרית שמואל מנין אברכים.
נוף פזריה בית הכנסת המרכזי אשכנז.

טלז טטון - בני הישיבות רחוב הגר"א.
משפחת קורמן 050-4172898.

ירוחם - משפחת רייך רח' ההגנה 748 דירה 6 (052-7624968).
ירושלים - ישיבת מנחם - בית שלום" בארון גמ"ח הקלטות

או בכניסה לחדר קול הלשון. 052-7692282.
בית וגן - רח' משולם ראט 1 (קרפל) 02-6424736.

אמשינוב ליד אוצר החכמה.
מנחת שלמה - בכניסה.

מנין אברכים מול הכניסה מאחורי ארון הקודש.
בעלזא - ביהמ"ד בעלזא בחדר קול הלשון.

רחוב דברי חיים 12 (פלמן) 02-6259923.
גאולה - זכרון משה חדר שיעורים בארון הספרים ליד הדלת הפנימית.

כולל עטרת שלמה (סורוצקין) דוד לין 19 בכניסה לביהמ"ד המרכזי בעמודה של הסידורים
גבעת שאול - 'דיסקין' כולל הרב דרוק ליד אוצר החכמה.

ריינס 16 כולל תפארת ישראל הרב דרוק
משכן באב"ד בכניסה ליד מכונית השתייה.
קתה" 1 בכניסה לבנין ליד הדת.

גילה בית הכנסת חזון נחום המאור 3 (וייזר) 053-3158211.
הר נוף כולל תורת שמעון רח' חי טייב (פרנקל) 052-7150658.
מטרסדורף - תורה אור.
היכל שמואל.

מקור ברוך - סקווירא בשולחן בכניסה לשטיבל.
נוה צבי בוריס - רחוב פרחי 10 (חיון) 02-5401420.

נוה יעקב - גולק 8/2 077-7979554.
'בית תפילה' צוקרמן 2 מאחורי המתלים.

רביץ בית הכנסת 'החדש' 053-3171827.
קמניץ 'שערי תורה' רחוב הרב זיון בצד שמאל במדפים הפרטיים.

סנהדריה - ביהכ"נ שערי ניסים בתא מימין הבימה.
סנהדריה המורחבת בית הכנסת בני הישיבות.

עזרת תורה ביהמ"ד בית ישראל בסוף השבוע עם האוסף גליונות.
פסגת זאב - בית הכנסת משכנות יעקב נתיב המזלות 20.

בית הכנסת נוה הפסגה.
קרית יובל - בית הכנסת המרכזי רחוב אולשוונגר 9 מעל העמודה של המוסר

רובע היהודי - כולל צילו של היכל.
רוממה - חניכי הישיבות במדף הדף היומי.

רמות א' - משכן שרגא בכניסה לביהמ"ד מעל הסידורים.
שערי תבונה במקום של העלונים.

משכן ישראל בכניסה.
רמות פולין - 66 דירה 28 02-5879786.

בית המדרש אהל יוסף בכניסה להיכל אברהם.
רמות ד' - חניכי הישיבות בכניסה.

רמת אשכול - בני הישיבות גן החמשה עשר מעל הסידורים.
רמת שלמה - ביהכ"נ חז"א אצל הרב טרוביץ ליד הארון הקודש

'שומרי החומות' באוצר הספרים [שבסוף הביהמ"ד] טור 2 משמאל על המדף.
'משכנות יעקב' בחלון ליד ספרי בלוי.

'משכן משה' ליד הכניסה.
'המרכזי' במדפי העלונים.

כרמיאל - מורד הגיא 18/20 (נחום נכס) 050-4158350.
מודיעין עילית - **אחוות ברכפלד** - רבי עקיבא 30/6 052-7692282.

קהילת ר"ע - במתקן מעץ.
בית הכנסת אהל תורה רבי יהודה הנשיא 35.

ביהכ"נ לקח טוב (המתחם הצהוב) בכניסה.
בית הכנסת קהילת שדרות יחזקאל בגמ"ח ובלכתך בדרך.

חניכי הישיבות (רשב"י) מורח ברכפלד.
קרית ספר - מרומי שדה 23 (פודולסקי) 08-9791339.

אבני נזר 30/2 (זיידל) 08-9741111.
בית המדרש קהילת משך חכמה.

כולל "עטרת שלמה" - בגמ"ח מכשירי כתיבה.
כולל תפארת שלמה (מאחורי עזר מציון) באוצר הספרים.

יוצאי פוניבו' בכניסה משמאל בארון.
כולל רצופות (שערי תשובה).

משובב נתיבות ליד הגמרות של הילדים, ובאהל רמ"א במגירה בבימה.
קהילת קצות החושן - בארון ספרים ליד הכניסה הימנית מחוץ לביהמ"ד.

בית תפילה.
ארחות תורה ליד נדרים פלוס.

גן הדסים - בית הכנסת המרכזי.
גרין פארק - הרב מפוניבו' 4 (יעקובוביץ) 052-7144090.

בני הישיבות - בגמ"ח מכשירי כתיבה.
נאות הפיסגה - ריטב"א 26 (רוכלין) 050-4173968.

מרכזי - באוצר, בכניסה.
נאות עילית ביהמ"ד המרכזי מהר"ל.

נוף הגליל - הר יונה בביהכ"נ המרכזי, 058-3293176.
נתיבות - ישיבת שכר שכיר.

עפולה - גבעת המורה ז'בוטינסקי 14/8 (קרפ) 0527192074.
בית המדרש אהל משה מאחורי הנרייטה סולד 6.

פתח תקוה (ברוכים) רח' אריה בן אליעזר 26/15 052-7107905.
בית כנסת אור אברהם. 052-7107905.

בית כנסת היכל הקודש. 052-7107905.
בעל שם טוב. 052-7107905.

קבר רחל (ר' אליעזר זיסמן) 053-3143912.
קרית מלאכי בישיבה (קסלר) 053-3159798.

צפת - צה"ל 5/12. (אהרן חיים) 0548475985. 0527186521.
רכסים - כולל נר ישראל.

חניכי הישיבות שבטי ישראל.
תל ציון - אהבת ישראל 21/20 (בייפוס) 052-7114696.

תפרה רשב"ם 3 (סגל) 058-3299690. 08-9969073.
בית הכנסת תפרה.

חול' ליקווד - רחוב גולדרס גרין 26 רוואד 8484487780

רשימה חלקית של ישיבות גדולות

אפקים (בכולל זכרון אליהו), אור אלחנן, אור ישראל, אבני נזר, ארחות תורה, באר התלמוד, בית מדרש גבוה (פינקל), בית מדרש לעיון, בית מתתיהו, בית שמעיה, ביתר (מן החרד), ביתר (פינס), ברית יעקב, גרונד באר יעקב, דעת אהרן (קפלן החדשה), חברון, טלז טטון - קיבוץ שפירא, יד אהרן, יסודות, יסודות התורה (לב), ירוחם, כנסת חוקיהו - כפר חסידים, כנסת יחזקאל - אלעד, כנסת יצחק - חדרה, כנסת יצחק - קרית ספר, לב אליהו, מאור התלמוד, מוגל עוז, מיר ברכפלד, מיר ירושלים, מעיני חכמה - טלז טטון, משכנות התורה, נחלת הלויים, נתיב הדעת (קפלן), נתיבות חכמה (וולפסון), סלבודקה, פוניבו', קול יעקב, קול תורה, קמניץ, קרית מלאכי, רינה של תורה, רכסים (הרב סופר), שכר שכיר, שערי שמועות, תל ציון, תורה אור, תורה בתפארתה, תורת זאב (סלוביניצקי), תפרה.

מבחן 251 בראשית בנא בתרא קיז עד קנז

לדעת חכמה

מתי אידע המעשה של קורח (רשב"ם)?
א מיד שבשחר ארבעה ימים בן עזריאל נתקשרו הלויים במקום המדבר, עוד לפני חטא הגורלות.
ב בשנה השנייה במדבר, אחרי מעשה התורלים.
ג פחות מעשרים שנה לפני שבכנס ישראלי לארץ ישראל.

האם כרת המנוח היא מראורייתא (רשב"ם)?
א לא.
ב רק ברכה ראשונה מראורייתא.
ג ברכות ראשונה מראורייתא.

איזה חילוק מציעו בירושיה בין בן לבת?
א שהבן נטל בכפסי אביו בראיו כבמחוק, ובת לא.
ב שבבן נטל פי שניים בכפסי האב ולא בכפסי האם.
ג שבן יורש חלק כבודו של אביו ובת לא.

לרבי שמעון בן אלעזר שהדאריץ התולקת בנ ליוצאי מצרים וגם לבא דאריץ, מה נטל מי שהיה מיוצאי מצרים ונכבאי דאריץ?
א חלק עם אלו ועם אלו.
ב לא היה כזה אחר, יוצאי מצרים מתו במדבר, ובהם לא נטלו חלקים.
ג חלק אחד עם זה או עם זה, כפי שירצה.

שאלה מדברי התוס'

איזה מיתה חשב משה שמגיעה למוקדש?
א סקילה, דהחלל שבת מפרהיא דמי לעובר עברה זרה.
ב חנק, דסתם מיתה האמורה בתורה אינה אלא חנק.
ג דרג, כפי שנענשו עובדי העגל.

לענין ישיאל יעקב כ"ב עמוד ארבעים ד"ג.

ניתן לעשות את המבחנים:
בטל: 0737-289-669
במחיר: 'נדרים פנים' (דעת)
7692282@gmail.com
במחיר: 'את הסיכומים והמבחנים':
7692282@gmail.com

בנקודות הפצה: מאהמ: 0737-289-669 עמחה 4
בפקס: 0799-414-144

מחרכת המבחנים פתוחה מיום שישי בבוקר עד יום שני בבליקה
הגרלות בכל שבוע:
פרס ראשון ע"כ 500 ש"ח במחזון,
פרס שני זיכוי 300 ש"ח ב"יפה נוי",
פרס שלישי: 10 זוכים בזיכוי 100 ש"ח ב"יפה נוי"

מבחן 250 סוכות בנא בתרא קי עד קמז

לדעת חכמה

מהיכן לומדים שרק אהרם מן האב יורשים זה את זה?
א אהרן אהרן מבני יעקב.
ב דרכים "כמשפחתו ורש"ו".
ג מסבא, שהיא הארץ וירשים אחרי האב, וא"כ הירושיה עברה למשפחת האב.

האם כבוד יורש פי שניים נכבסי אמו?
א כן.
ב דוקים כבודו שנשא בתולה.
ג לא.

האם נעים ירין ממונות וירושיה בליה (גמרא ורשב"ם)?
א ירין ממונות לא וירושיה כן.
ב מתחילים ביום ונמכרים אף בליה.
ג מתחילים אף בליה אבל הנמר דין חייב להיות מיום.

על מה דנה הגמרא (קיד"ד) עד מתי יכול לחזור בו (גמרא ורשב"ם)?
א ממת שביע מדע בכל ובסו.
ב מתנת בריא או מתנת שביע מדע במקמת.
ג הסכמה לאופן חלוקת הירושיה.

שאלה מדברי התוס'

כאיה אופן אומרים לפי תוס' אין נעשה ירין ונמצא אחד קרוב או פסול גדולם במילה?
א כשאר את העדות.
ב רק כשנתכוונו להעיד אפילו אם לא העידו.
ג רק כשנתכוונו בבית דין.

לענין ישיאל יעקב כ"ב עמוד ארבעים ד"ג.

ניתן לעשות את המבחנים:
בטל: 0737-289-669
במחיר: 'נדרים פנים' (דעת)
7692282@gmail.com
במחיר: 'את הסיכומים והמבחנים':
7692282@gmail.com

בנקודות הפצה: מאהמ: 0737-289-669 עמחה 4
בפקס: 0799-414-144

מחרכת המבחנים פתוחה מיום שישי בבוקר עד יום שני בבליקה
הגרלות בכל שבוע:
פרס ראשון ע"כ 500 ש"ח במחזון,
פרס שני זיכוי 300 ש"ח ב"יפה נוי",
פרס שלישי: 10 זוכים בזיכוי 100 ש"ח ב"יפה נוי"

מבחן שבועי בדף היוזמי

מה הוכנה 'לעולם ישימי ארם עצמו לעבודה זרה ואל יצטרך לבירתי'?
א שיתעסק בעבודה שורה לו רדיעין שהיא עבודה כוונה ואינה לפי כבודו.
ב הכנה להיות שומרי כדומה, ולא לעבודה כמש'ו.
ג מדובר באופן שישמע את התאים שאין בה כמש'ו.

האם בן ובת שיום בירושיה האב?
א לכרע' כן.
ב לכרע' לא.
ג מחלוקת, והלכה אינם שונים.

מי שנוגד אחרי נפיל, לגבי מה שיש לו דין כבוד?
א יורשתי.
ב לכבוד.
ג שתי התשובות נכונות.

עם איזה אפשרות נשארה הגמרא אף שיש שלפוחים וירי קרקע בה נקבר אביו ולא ירש אותה מאביו או מאמו?
א הוא קנה את הקרקע.
ב אביו נתנה לו מחרים.
ג משהו דרמיים.

האם בעל נוסל בראוי כבמוחזק?
א כן.
ב לא.
ג רבן קמחל חצי והכל חצי.

איזה דין מוסכם לפי'?
א שהאם אינה יורשת את בנה.
ב שהבן קודם לבת בירושיה אמו.
ג בשני דברים אלו יש מחלוקת.

מי שמת בלא בנים ואב מי קודם לירש אותו?
א אחיו, ואח"כ בני אחיו, ואח"כ אחי האב.
ב אחיו, ואח"כ אחי אביו, ואח"כ בני אחיו.
ג אחי אביו, ואח"כ אחיו.

איזה הלכה לא נכונה אמרו הגדולים בדין ירושה?
א שבת הגדת קודמת לבת הבן.
ב שבת הגדת וירושיה בת הבן.
ג שבת הבן וירושיה עם בת הבת.

איז תקנה תקנו חכמים שבשם בנימין?
א שבת הבן לא יורשת עם האחים של הבן.
ב שלעולם הירושיה עוברת לבנים ולא לבנות.
ג שבת הבן וירושיה חצי מחכמים וחד עם אחי הנפטר.

מי היה מיוצאי מצרים (לחם המתני), גלפחד או הפרי אביו?
א ד"ר הפי.
ב ר' גלפחד.
ג שניהם.

